

Studia commercialia Bratislavensia

Vedecký časopis Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave

Scientific Journal of Faculty of Commerce, University of Economics in Bratislava

Číslo/No.: 39 (1/2018), Ročník/Volume: 11

Studia commercialia Bratislavensia

Vedecký časopis Obchodnej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave
Scientific Journal of Faculty of Commerce, University of Economics in Bratislava

Redakčná rada (*Editorial board*)

Šéfredaktor (*Editor-in-Chief*)

Štefan Žák University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Zástupca šéfredaktora (*Deputy Editor-in-Chief*)

Viera Kubičková University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Výkonný redaktor (*Managing Editor*)

Peter Červenka University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Peter Baláž

University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Ferdinand Daňo

University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Zenon Foltynowicz

Poznań University of Economics and Business, Poland

Michael Gessler

University of Bremen, Germany

Rainer Hasenauer

Vienna University of Economics and Business, Austria

Andrzej Chochół

Cracow University of Economics, Poland

Marzena Jezewska-Zychowicz

Warsaw University of Life Sciences, Poland

Dagmar Lesáková

University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Tomasz Lesiów

Wrocław University of Economics, Poland

Claude Martin

Pierre Mendès France University in Grenoble, France

Rodica Pamfilie

Bucharest University of Economic Studies, Romania

Beciu Silviu

University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Romania

Jozef Taušer

University of Economics, Prague, Czech Republic

Cosmin Tileagă

Lucian Blaga University of Sibiu, Romania

Charles M. Weber

Portland State University, USA

Dianne H. B. Welsh

University of North Carolina at Greensboro, USA

Adriana Zait

Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Romania

Redakčný pracovník (*Editor assistant*)

Beata Pellerová University of Economics in Bratislava, Slovak Republic

Adresa redakcie (*Editorial office*)

Obchodná fakulta

Dolnozemská cesta 1

852 35 Bratislava

Tel.: 00421 2 672 91 130

Fax: 00421 2 672 91 149

E-mail: redakcia.scb@euba.sk

Vydáva (*Published by*)

Obchodná fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava, IČO 00399957

Počet výtlačkov (*Impression*): 70 ks (pcs.)

Číslo 39 (1/2018) bolo vydané v mesiaci Jún 2018.

No. 39 (1/2018) was edited and published in June 2018.

Registračné číslo (*Registration No.*): MK SR EV 2697/08

ISSN 1337-7493

ISSN (online) 1339-3081

Obsah**Contents**

Spotrebiteľský etnocentrizmus v generačnom kontexte	5
Consumer Ethnocentrism in Generational Context	
<i>Marián Čvirik</i>	
Vymedzenie základných práv a povinností úpadcu v konkurznom konaní	15
Defining the Fundamental Rights and Obligations of the Bankrupt	
in Bankruptcy proceedings	
<i>Martin Horváth</i>	
The Development of International Economic and Monetary Cooperation in Europe	28
<i>Martin Hudec</i>	
Vybrané globálne trendy vývoja obchodu a ich prejavy vo svetovom	
a európskom retailingu.....	42
Selected Global Trends of Commerce Development and their Manifestations	
in World and European Retailing	
<i>Monika Matušovičová</i>	
Dosahy krízových javov na trh s nehnuteľnosťami a nástroje ich prekonávania	52
Impacts of Crisis Phenomena on the Real Estate Market and Tools	
that Help Overcome them	
<i>Daniela Nemcová – Valéria Michalová</i>	
A Search for an Optimum Currency Area	75
<i>Martin Hudec</i>	
Comparison of the Visegrad group and Baltic countries in terms of multi-criteria	
competitiveness indicators	91
<i>Viera Ružeková – Elena Kaštáková</i>	
Scheming to defraud in an insolvency proceeding: a specific case	
of economic criminal acts	107
<i>Josef Smolík – Alena Kajanová</i>	
Possibilities and limits of adopting successful managerial	
approaches: from “Best Practice” to “Best Fit”	118
<i>Jan Urban</i>	
Zahraničnoobchodný obchod EÚ s Argentínou, prekážky vzájomného obchodu.....	128
EU Foreign Trade with Argentina, the Trade Barriers	
<i>Lubica Zubaľová</i>	

RECENZIA/BOOK REVIEW

ZUBAĽOVÁ, Ľ. 2017. *Zahraničnoobchodná politika EÚ (vzťahy s vybranými regiónmi)*.
Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 168 s. 142
Kristína Drieniková

Spotrebiteľský etnocentrizmus v generačnom kontexte

Marián Čvirik¹

Consumer Ethnocentrism in Generational Context

Abstract

The topic of ethnocentrism is relatively known, however, many authors do not dedicate their attention to it. The aim of our paper is the measurement of consumer ethnocentrism and the subsequent analysis of intergenerational differences in Slovakia. A sample of 205 respondents was employed in the research to collect the empirical data. The results show high differences between generative consumer-ethnocentric tendencies. Younger generations is less ethnocentric than older generations. The results can be reflected to various marketing tools.

Key words

consumer behaviour, consumer ethnocentrism, CETSCALE, generations

JEL Classification: M30, Z10

Received: 28.5.2018 Accepted: 6.6.2018

Úvod

Téma etnocentrizmu je vysoko aktuálnou tému hlavne v období globalizácie. Aktuálne sa téme etnocentrizmu nevenuje veľa slovenských autorov, a preto sme sa rozhodli prispiť do súboru novými poznatkami o tejto téme na území Slovenska. Hlavným cieľom príspevku bolo meranie spotrebiteľského etnocentrizmu a následné analyzovanie medzigeneračných diferencií na Slovensku. Na meranie miery spotrebiteľského etnocentrizmu bol využitý nástroj, ktorý vyvinuli Shimp a Sharma (1987). Nástroj v odborných kruhoch zvaný CETSCALE (odvodený od úvodných písmen "Consumer Ethnocentric Tendencies Scale") bol pre potreby článku modifikovaný.

Každý z nás sa rodí a vyuvíja v rôznych spoločenstvách, ktoré následne vytvárajú podskupiny. Nakol'ko sa jedinec v danej skupine rodí a vyuvíja, pokladá ju za svoju, a teda ju stavia na piedestál, ktorý mu slúži ako základňa pre hodnotenie ostatných skupín a spoločenstiev. Etnocentrizmus má rôzne podoby na základe predmetu, ktorý je charakteristický pre subjekty nachádzajúce sa v skupine. Naším hlavným zameraním z pohľadu predmetu je spotrebiteľský etnocentrizmus.

Na Slovensku sa uskutočnilo len pári výskumov, ktoré sa zaoberali mierou etnocentrizmu. Autorka Sedláčková (2007) skúmala mieru etnocentrizmu slovenských spotrebiteľov v potravinárskom priemysle. Jej výskum preukázal, silný etnocentrizmus (priemerná CETSCALE mala hodnotu 67,47). Kleinová (2009) skúmala rovnako etnocentrizmus v potravinárskom priemysle, avšak využila len 6-stupňovú Likertovú škálu. Výsledkom jej výskumu bola hodnota etnocentrizmu 68,49. Medzi ďalšie prieskumy zaoberajúce sa danou problematikou môžeme zaradiť autorov: Lieskovská (2012) s výsledkom

¹ Ing. Marián Čvirik; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra marketingu, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava. Kontakt: marijan.cvirik@euba.sk

prieskumu 66 bodov a Kustra (2014) s výsledkom spotrebiteľského etnocentrizmu 68,63. Autorka Lesáková (2016) sa od všetkých autorov odlišuje tým, že využíva originálnu modifikáciu CETSCALE, ktorá obsahuje len 7 tvrdení pri 5-stupňovej Likertovej škále. Autori, ktorí skúmali mieru spotrebiteľského etnocentrizmu, sa vcelku zhodovali v tvrdení, že mladí ľudia dosahujú nižšiu mieru spotrebiteľského etnocentrizmu ako starší. Nikto však neskúmal vplyv generačnej príslušnosti, a teda viacero rozpoložení ako len starí a mladí.

V teoretickej časti nášho príspevku možno vidieť v kritickej analýze definíciu etnocentrizmu a jeho aplikáciu na spotrebiteľské správanie. V praktickej časti práce sme merali mieru etnocentrizmu, ktorá ovplyvňuje spotrebiteľské rozhodovanie v generačnom kontexte. Výsledky prezentované v príspevku boli zistené na základe primárneho prieskumu. Skúmali sme medzigeneračné diferencie v mierach spotrebiteľského etnocentrizmu. Zistovali sme aj odpovede na otázky:

1. Akú mieru etnocentrizmu dosahujú jednotlivé generácie?
2. Dosahujú mladé generácie (Z, Y) menšiu mieru etnocentrizmu ako staršie generácie?
3. Aké sú diferencie medzi jednotlivými mierami spotrebiteľského etnocentrizmu?

Aby sme dospeli k záverom, tak sme v kapitole metodika práce vytvorili hypotézy, ktoré následne testujeme a overujeme.

1 Metodika práce

Cieľom nášho článku bolo meranie spotrebiteľského etnocentrizmu a následné analyzovanie medzigeneračných diferencií na Slovensku. V našej práci skúmame 3 výskumné otázky: 1) Akú mieru etnocentrizmu dosahujú jednotlivé generácie? 2) Dosahujú mladé generácie (Z, Y) menšiu mieru etnocentrizmu ako staršie generácie? 3) Aké sú diferencie medzi jednotlivými mierami spotrebiteľského etnocentrizmu?

Už tvorcovia fenoménu spotrebiteľského etnocentrizmu Shimp a Sharma (1987) pozorovali diferencie miery etnocentrizmu na základe faktora veku. Tvrdia, že s výším vekom rastie aj miera etnocentrizmu. Shankarmahesh (2006) však toto tvrdenie považuje za nepresné. Sám dospel na základe mnohých prieskumov k rôznym výsledkom, pričom tvrdenie niektoré výskumy podporovali, iné zamietali. Autori, ktorí skúmajú spotrebiteľský etnocentrizmus však rozlišujú iba dve skupiny ľudí – starší a mladí. Vekové hranice oboch segmentov sú u rôznych autorov rôzne. My však v našom článku neskúmame len 2 segmenty, ale na generácie, ako ich definuje McCRINDLE (2011). Na základe uvedeného sme vytvorili dve hypotézy, ktoré sme overovali testom ANOVA.

H1 : Existujú medzigeneračné diferencie v spotrebiteľských etnocentrických tendenciách.

H2: Mladšie generácie (Z, Y) dosahujú nižšiu mieru spotrebiteľského etnocentrizmu ako staršie generácie (X, Baby boomers).

Meranie vplyvu etnocentrizmu sa uskutočnilo na základe CETSCALE. CETSCALE v originálnom tvaru obsahuje 17 tvrdení, ktoré sa zaobrajú respondentovými preferenciami domácich resp. zahraničných produktov. Respondent na všetky výroky reaguje súhlasom/nesúhlasom, ktorého intenzita je rozložená v 7-bodovej Likertovej škále. Samozrejme konštrukcia výrokov bola v origináli prispôsobená americkému spotrebiteľovi, a preto pre použitie v iných krajinách je potrebná modifikácia výrokov. V našej práci však využívame modifikovanú CETSCALE, ktorá obsahuje 10 tvrdení (výňatok z originálnych 17 tvrdení). Taktiež sme zmenili rozsah Likertovej škály z pôvodných 7 na 5. Z daného vyplýva, že v našom prípade sa zistená hodnota bude nachádzať v intervale <10 – 50>, pričom hodnota 10 predstavuje nízku mieru spotrebiteľského etnocentrizmu a hodnota 50 predstavuje silný spotrebiteľský etnocentrizmus. Nami použitá modifikovaná CETSCALE dosahovala vysokú úroveň spoľahlivosti (Cronbachovo alfa = 0,875). Modifikovaná CETSCALE ako nástroj na meranie etnocentrizmu bol využitý v primárnom prieskume v dotazníkovej forme. Priemerné hodnoty, štandardné odchýlky a Cronbachovo alfa pre jednotlivé tvrdenia CETSCALE sme zaznamenali do tab. 1. V rámci primárneho prieskumu sme na zber údajov využili kvantitatívnu metódu dopytovania. Realizovali sme štandardizované dopytovanie uskutočnené výskumným nástrojom – dotazníkom. Dotazník bol vytvorený v printovej i elektronickej podobe za pomoci Google formulára pre získanie čo najväčšieho počtu respondentov. Bázou pre náš výskum sa stalo 205 respondentov.

Tab. 1 Výsledky modifikovanej (použitej) CETSCALE

Tvrdenia CETSCALE*	Priemer	Štand. odchýlka	Cronbachovo alfa**
Iba produkty, ktoré sa na Slovensku nevyrábajú by sa mali dovážať.	3,059	1,399	0,860
Vždy uprednostňujem Slovenské produkty.	2,834	1,452	0,866
Nákup zahraničných produktov nie je prejavom pravého Slováka.	2,215	1,130	0,868
Nie je správne nakupovať zahraničné produkty, pretože tým beriem Slovákom prácu.	2,654	1,214	0,860
Pravý Slovák vždy kupuje slovenské produkty.	2,366	1,313	0,863
Mal by som nakupovať slovenské produkty a podporovať tým slovenskú ekonomiku, a nie nechať iné krajinu obohacovať sa na Slovácoch.	3,044	1,625	0,859
Slováci by nemali kupovať zahraničné produkty, pretože tým poškodzujú slovenskú ekonomiku a zvyšujú nezamestnanosť.	2,615	1,326	0,854
Preferujem kúpu slovenských produktov, aj keď sú drahšie.	3,249	1,496	0,879
Mali by sme nakupovať len tie produkty zo zahraničia, ktoré sa na Slovensku nevyrábajú.	2,585	1,438	0,860
Slovenskí spotrebiteelia, ktorí nakupujú zahraničné produkty, sú zodpovední za zvyšovanie nezamestnanosti.	2,376	1,133	0,862

* celkové Cronbachovo alfa 0,875

** použitá 5-stupňová Likertová škála (1 = silný nesúhlas, 5 = silný súhlas)

Zdroj: vlastné výpočty

2 Fundamentálna segmentácia generácií na temporálnom základe

Generáciu charakterizuje Encyklopédia FILIT (1999) ako „napr. pokolenie ľudí spojených vekom, hodnotami a pod. Spolupodieľanie sa na hodnotách je dané tým, že príslušníci jednej generácie vstúpili do života v rovnakom historickom období, ich záujmy, ciele, potreby boli ovplyvnené zhruba rovnakým socio-kultúrnym prostredím.“

Pre úplnosť segmentácie generácií sme vytvorili Tab. 2, kde charakterizujeme všetky doposiaľ známe generácie na základe časových intervalov, v ktorých sa narodili jej jednotliví členovia, ako ich definuje známy futurista a demograf McCrindle (2011).

Tab. 2 Segmentácia generácií

Generácia	Časový interval narodenia členov	Vekový interval*
Generácia svetových vojen	1901 – 1924	94 – 117
Generácia staviteľov	1925 – 1945	73 – 93
Generácia Baby boomers	1946 – 1964	54 – 72
Generácia X	1965 – 1979	39 – 53
Generácia Y	1980 – 1994	24 – 38
Generácia Z	1995 – 2009	9 – 23
Generácia α	2010 – xxxx**	0 – 8

*dosiahnutý vek pre rok 2018

** koncová hranica časového intervalu zatiaľ neznáma

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe McCRINDLE (2011)

Je tiež podstatné si všimnúť hĺbku jednotlivých intervalov. Hĺbka intervalu je pri generácii svetových vojen 25 rokov, pri generácii staviteľov 22 rokov a pri generácii baby boomers je to 20 rokov, pri generácii X už len 16 rokov. Tento trend je zachovaný v generácii Y, ktorá taktiež trvala 16 rokov. Generácia Z má taktiež hĺbku časového intervalu 16 rokov a generácia alfa je zatiaľ neznáma. Je tu vidno pokles časového rozpätia, nakoľko generácie sa vyvíjajú stále rýchlejšie. Rôzne zdroje uvádzajú rôzne časové ohraničenie generácií. Je to ovplyvnené najmä tým, že technický a technologický pokrok sa neprejavuje vo všetkých krajinách naraz, ale postupne. Kultúra a tempo rozvoja a rastu taktiež pôsobia na formovanie generácií.

3 Kritická analýza definícií spotrebiteľského etnocentrizmu

Konceptom etnocentrizmu sa zaoberal ako prvý americký psychológ William Graham Sumner vo svojom diele Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals. Prezentoval názor, že etnocentrizmus je „technické pomenovanie pre pohľad na situáciu, ked' je pre jednotlivca skupina, do ktorej patrí (označovaná ako in-group), centrom všetkého, a túto skupinu využíva ako ideál pri hodnotení ostatných skupín (označovaných ako out-group)“ (Sumner, 1906, 2007). Sumnerova definícia etnocentrizmu vychádza zo sociálnej psychológie. Skupinu, ktorú označuje in-group, chápe ako sociálnu skupinu, ktorú spája rovnaké myšlenie a správanie na základe folklóru, teda ľudských zvyklostí. Ako vychádza z definície, táto skupina

slúži aj ako hodnotiaci faktor pre ostatné skupiny. Hľadajú sa teda spoločné a odlišné znaky s inými skupinami, pričom tie spoločné znaky sú hodnotené pozitívne a znaky diferencie sa hodnotia negatívne bez ohľadu na to, či sú skutočne negatívne pre spoločnosť. Pozitívom definície je jej univerzálnosť, ktorá dáva možnosť vzniku rôznych aplikácií. Podľa predmetu, ktorý je charakteristický pre danú skupinu, môže ísť o jazykový, rasový, regionálny, ale aj spotrebiteľský etnocentrizmus. Za limity definícií možno považovať, že ide len o pomenovanie javu.

Za kreiračorov termínu „spotrebiteľský etnocentrizmus“ sú vo vedeckej sfére označovaní Shimp a Sharma. Ich definícia bola vcelku univerzálna, avšak konkrétnie zameraná na amerického spotrebiteľa: „Viera amerických spotrebiteľov v neadekvátnosti a nemorálnosti nákupu zahraničných produktov, z pohľadu etnocentrických spotrebiteľov je nákup importovaných produktov nesprávny, pretože to negatívne ovplyvňuje ekonomiku domácej krajiny, spôsobuje reguláciu pracovných miest a pôsobí nevlastenecky. Importované produkty sú preto z pohľadu vysoko etnocentrického spotrebiteľa neprijateľné.“ (Shimp and Sharma, 1987) Táto definícia posúva etnocentrizmus na novú úroveň. Ako môžeme vidieť, je jasne definovaná skupina in-group a out-group. Za in-group sa považuje domáci štát a za out-group sa považuje zahraničie. Spotrebiteľský etnocentrizmus považujú za vieru, teda pevné vnútorné presvedčenie, že nákup zahraničných produktov je nesprávny. Shimp a Sharma uvádzajú, aj prečo je v myslach spotrebiteľov nesprávny nákup importovaných produktov, a teda že poškodzuje domácu ekonomiku, spôsobuje nezamestnanosť a dokonca to pôsobí nevlastenecky. Z dôvodu vnútorného presvedčenia etnocentrického spotrebiteľa je neprijateľné, aby podporoval out-group (zahraničie) a tým poškodzoval svoju skupinu, krajinu – in-group. Pozitívum definície je jasné stanovenie skupín in-group a out-group, a tiež vymedzenie dôsledkov tohto vzťahu pre etnocentrického spotrebiteľa.

Solomon (2006) chápe etnocentrizmus ako „tendenci preferovať produkty vlastnej kultúry, pred produktmi iných kultúr, etnocentrickí spotrebiteľia pravdepodobne budú pocíťovať, že je nesprávne nakupovať produkty z iných krajín najmä kvôli negatívnomu vplyvu na domácu ekonomiku“. Solomonova definícia je podobná ako definícia Shimp a Sharma v zmysle, že rozlišujú zahraničnú krajinu ako out-group a domácu krajinu ako in-group. Nachádzame však aj významné diferencie. Solomon už nepovažuje etnocentrizmus za vieru, ale za tendenciu. Tendenci môžeme chápať ako snahu o dosiahnutie cieľa. Možno konštatovať, že Solomonova definícia je oproti predošej jemnejšia. Solomon nechápe etnocentrizmus ako pevné tvrdé presadzovanie domáčich produktov, ale o snahu preferovať, teda uprednostňovať domáce výrobky pred zahraničnými – čím spotrebu zahraničných nevylučuje. Taktiež dodáva, že etnocentrický spotrebiteľ bude pravdepodobne pocíťovať nesprávnosť nákupu zahraničného produktu, kým Shimp a Sharma jasne tvrdia, že etnocentrický spotrebiteľ zahraničný produkt prostо nekúpi. Zhodu nachádzame v závere definícií, a to v dôvode, prečo etnocentrický spotrebiteľ neprejaví záujem o zahraničné produkty – z dôvodu negatívneho dopadu na domácu ekonomiku.

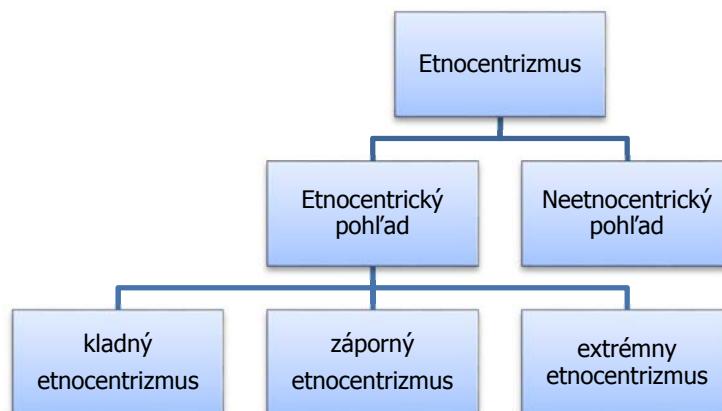
Lesáková (2016) definuje spotrebiteľský etnocentrizmus ako „prejav diskriminácie voči zahraničným produktom, kde základným dôvodom tejto diskriminácie je skôr preferencia domáčich produktov než negatívny postoj voči zahraničiu, preto sa očakáva, že táto diskriminácia pôsobí na všetky zahraničné produkty.“ Lesáková oproti spomínaným autorom mení uhol pohľadu na spotrebiteľský etnocentrizmus. Svoju definíciu poziciozuje z pohľadu in-group na out-group, pričom tento vzťah chápe ako diskriminačný voči

out-group produktom. Tento diskriminačný postoj vníma ako preferenciu domácich produktov, a nie ako negatívny postoj voči zahraničným. Túto časť definície vnímame ako návrat k Sumnerovej definícii, kde uvádza, že in-group je centrom všetkého, pričom out-group nemusí vykazovať negatívne vlastnosti. Ide o preferovanie domácich produktov, bez ohľadu na postoj voči zahraničným. Ako inovatívny prvk definície chápeme aj predpoklad, že všetky out-groups sú vo vnímaní etnocentrického spotrebiteľa rovnaké. Nerozlišujeme teda medzi out-group 1 a out-group 2. Jestvuje teda predpoklad, že silne etnocentrický spotrebiteľ bude vnímať japonskú elektroniku rovnako ako nemeckú elektroniku – negatívne voči svojej domácej elektronike.

My sa prikláňame k definícii autorského kolektívu Shimp a Sharma a autorky Lesákovej. Stotožňujeme sa s názorom autorského kolektívu, že ide o vieru, teda o pevné presvedčenie hlboko zakorenene v myslach silne etnocentrických spotrebiteľov. Označenie in-group za domácu a out-group za zahraničnú krajinu považujeme v globálnom zmysle za ideálne, nakoľko nám dáva predstavu o krajinе, a tiež je možné porovnávanie miery etnocentrizmu na internacionálnej úrovni. Avšak vyjadrujeme názor, že aj v rámci domácej krajinu sa môžu nachádzať sub-in-groups. Ako príklad možno uviesť domáienku, že miera spotrebiteľského etnocentrizmu v krajoch, ktoré sú silne poznačené tradíciou a celkovo folklórom, budú vykazovať rozdielne miery, ako kraje, ktoré sú viac poznačené globalizáciou, ktorá stiera tieto tradície. Lesákovaj definícia je vskutku unikátna, nakoľko ponúka iný pohľad na spotrebiteľský etnocentrizmus, s ktorým sa stotožňujeme. Solomonovu definíciu si aplikačne skôr možno predstaviť pre skupinu spotrebiteľov s priemerným, resp. jemne nadpriemerným etnocentrizmom.

Autori Samovar, Porter a McDaniel (2009) pri skúmaní etnocentrizmu dospeli k záveru, že sa vyskytuje v troch formách a to kladný etnocentrizmus, záporný etnocentrizmus a extrémny etnocentrizmus. Za kladný etnocentrizmus autori považujú prirodený etnocentrizmus, a teda uprednostňovanie kultúry in-group na základe toho, že v nej žijeme celý život. Pri zápornom etnocentrizme sa in group využíva na porovnávanie s out-group, pričom je považovaná za ideál.

Schéma 1 Klasifikácia etnocentrizmu

Zdroj: vlastné spracovanie na základe štúdie Samovar, L., Porter, R. & McDaniel, E. (2009)

Extrémny etnocentrizmu autori opisujú ako vyššiu formu záporného etnocentrizmu, kedy už nestačí len in-group a out-group porovnávať, ale priamo sa snaží ovplyvňovať out-group a vkladať do nej kultúrne hodnoty z in-group. Ako sme už spomínali Lesáková (2016) vytvorila svoju definíciu práve z pohľadu záporného pohľadu etnocentrizmu, a teda vytváranie bariér pre zahraničné produkty (diskriminácia zahraničných produktov).

4 Výsledky prieskumu

V rámci primárneho prieskumu sme na zber údajov využili kvantitatívnu metódu dopytovania. Realizovali sme štandardizované dopytovanie uskutočnené výskumným nástrojom – dotazníkom. Prieskumu sa celkom zúčastnilo 205 respondentov. Priemerný nameraný spotrebiteľský etnocentrizmus predstavuje hodnotu 27 bodov, čo je podpriemerná hodnota (priemerná hodnota našej modifikovanej škály je 30 bodov). Chyba výpočtu priemeru predstavuje hodnotu 0,65 boda. Najnižšia nameraná miera spotrebiteľského etnocentrizmu dosiahla 10 bodov, čo je aj najmenšia možná namerateľná hodnota. Modus predstavuje hodnotu 34 a medián 27 bodov. Celkovo hodnotíme nameraný etnocentrizmu ako podpriemerný.

V práci sme skúmali tri otázky, ktoré sú vzájomne prepojené:

1. Akú mieru etnocentrizmu dosahujú jednotlivé generácie?
2. Dosahujú mladé generácie (Z,Y) menšiu mieru etnocentrizmu ako staršie generácie?
3. Aké sú diferencie medzi jednotlivými mierami spotrebiteľského etnocentrizmu?

Základné štatistické parametre o výskumnej vzorke sme spracovali do tab. 3. Ako môžeme vidieť, v tabuľke sa nachádzajú základné štatistické informácie o jednotlivých vzorkách generácií a hodnoty pre celkový súbor (pre porovnanie).

Tab. 3 Základné štatistické parametre vzoriek

	Generácia Z	Generácia Y	Generácia X	Generácia baby boomers
n (počet)	42	69	46	48
n (v %)	20,5	33,7	22,4	23,4
Priemer	19,81	22,28	32,67	34,63
Chyba priemeru	0,92	1,01	1,09	0,70
Medián	19,50	19,00	34,00	35,00
Modus	13,00	19,00	34,00	37,00
Smer. odchýlka	5,96	8,37	7,42	4,88
Min	10,00	12,00	14,00	26,00
Max	33,00	41,00	44,00	45,00

Zdroj : Vlastné výpočty

Na základe Tab. č.3 sme schopný zodpovedať orientačne otázky č. 1 a č. 2.

1) Akú mieru etnocentrizmu dosahujú jednotlivé generácie? Generácia Z dosahuje priemernú mieru spotrebiteľského etnocentrizmu 19,81 bodu pri možnej chybe 0,92 bodu. Generácia Y dosahuje priemernú mieru spotrebiteľského etnocentrizmu 22,28 bodu, pri možnej chybe 1,01. Generácia X dosahuje priemernú mieru spotrebiteľského etnocentrizmu 32,67 bodu, pri možnej chybe 1,09 bodu. Generácia Baby boomers dosahuje priemernú mieru spotrebiteľského etnocentrizmu 34,63 bodov pri možnej chybe 0,7 bodu.

2) Dosahujú mladé generácie (Z,Y) menšiu mieru etnocentrizmu ako staršie generácie? Áno. Ako môžeme vidieť rozdiely medzi mladými generáciami a staršími sú značné. Kým mladé generácie dosahujú podpriemerný spotrebiteľský etnocentrizmus, staršie generácie sa nachádzajú nad priemerom.

3) Aké sú diferencie medzi jednotlivými mierami spotrebiteľského etnocentrizmu? Ako z tabuľky 4 vychádza, medzigeneračné diferencie sú značné. Ako môžeme vidieť v tabuľke 4 sa nachádzajú prepočty v bodoch, a následne i prepočty na základe indexov v zátvorkách. Najväčšie diferencie možno spozorovať medzi generáciou Z a generáciou Baby boomers. Táto diferencia predstavuje 14,82 bodov. Rozdiely medzi všetkými generáciami sú z pohľadu priemerného nameraného CETSCALE jasné. Menšie diferencie nachádzame medzi generáciami Z a Y, a tiež medzi generáciami X a Baby boomers, čo považujeme za zaujímavý objav. Pri bližšom skúmaní možno vidieť trend a to, že čím je generácia staršia, tým dosahuje vyššiu mieru spotrebiteľského etnocentrizmu.

Tab. 4 Medzigeneračné diferencie

	Generácia Z	Generácia Y	Generácia X	Generácia baby boomers
Generácia Z	–	–	–	–
Generácia Y	2,47 (1,12)	–	–	–
Generácia X	12,86 (1,65)	10,40 (1,47)	–	–
Generácia baby boomers	14,82 (1,75)	12,35 (1,55)	1,95 (1,06)	–

Zdroj : Vlastné výpočty

4.1 Hodnotenie hypotéz

Na základe teoretických poznatkov sme vytvorili dve hypotézy, ktoré sme následne testovali.

Výsledky overovania hypotéz na základe testu ANOVA, sme zaznamenali do Tab. 5. V Tab. 5 sú zaznamenané len klúčové hodnoty ANOVA testu. Zvolené hodnoty sú, F-hodnota, F-kritická hodnota, alfa, a p-hodnota, a tiež rozdiely F-hodnoty a F-kritickej, a hodnoty alfa a p-hodnoty.

Tab. 5 Výsledky hodnotenia hypotéz (Anova)

	F – hodnota	F – kritická	F – F _{kritická}	alfa	p-hodnota	alfa – p-hodnota
H1	54,4603	5,6331	F > F _{kritická}	0,001	8,29E-26	Alfa > P-hodnota
H2	155,9372	11,1496	F > F _{kritická}	0,001	6,35E-27	Alfa > P-hodnota

Zdroj: vlastné výpočty

H1 : Existujú medzigeneračné diferencie v spotrebiteľských etnocentrických tendenciach.

Na základe uvedených výsledkov ($F > F_{kritická}$) možno hypotézu 1 potvrdiť. Potvrdenie hypotézy podporuje aj fakt, že alfa > P-hodnota. Týmto možno zamietnuť, žeby šlo len o šum, respektíve náhodný faktor, a potvrdzujeme generácie ako faktor pôsobiaci na spotrebiteľský etnocentrizmus, čo potvrdzuje medzigeneračné rozdiely.

H2: Mladšie generácie (Z,Y) dosahujú nižšiu mieru spotrebiteľského etnocentrizmu ako staršie generácie (X, Baby boomers).

Hypotézu potvrdzujú namerané priemerné hodnoty spotrebiteľského etnocentrizmu, avšak tieto priemery možno brať len za orientačné. Na základe uvedených výsledkov v tabuľke 5 ($F > F_{kritická}$) možno hypotézu 2 potvrdiť. Potvrdenie hypotézy podporuje aj fakt, že alfa > P-hodnota. Týmto možno zamietnuť, žeby šlo len o vyvolaný šum.

Záver

Predložená štúdia podložená primárny prieskumom mala za cieľ merat' mieru spotrebiteľského etnocentrizmu v generačnom kontexte. Teoretický prínos práce možno vidieť v kritickej analýze definícií ethnocentrizmu a spotrebiteľského etnocentrizmu.

Zo získaných informácií možno konštatovať, že celková miera spotrebiteľského etnocentrizmu je podpriemerná (42,5 %). Jednotlivé generačné segmenty dosahovali rozličné miery spotrebiteľského etnocentrizmu. Výsledky možno sumarizovať tvrdením, že čím bola generácia mladšia, tým dosahuje nižšiu mieru etnocentrizmu. Výsledky možno vysvetliť tým, že mladšie generácie sú viac vystavené vplyvom globalizácie, otvoreným trhom, ale prostredkom, ako je internet, ktorý im viac otvára obzory a tým znižujú mieru spotrebiteľského etnocentrizmu. Medzigeneračné diferencie sme testovali na základe overovania hypotéz, pričom možno potvrdiť štatisticky významné diferencie.

Náš výskum na základe modifikovanej CETSCALE je len ľažko porovnateľný s inými výskumami. Je však vhodným zistením pre tvorbu marketingových kampaní. Kým pri produktoch určených starším generáciám je vhodné propagovať, že ide o domáci produkt, pri mladých generáciách je to v celku neúčinné.

V budúcnosti by bolo vhodné skúmať mieru spotrebiteľského etnocentrizmu vzhľadom na produktové kategórie, čím by sa výskum spresnil a výsledky by boli viac konkrétnie. V článku sme vytvorili domnenky, prečo sú medzigeneračné diferencie tak vysoké. V budúcnosti by bolo vhodné skúmanie faktorov diferencií.

Zoznam bibliografických odkazov

- Kleinová, K. (2009). *Analýza spotrebiteľských preferencií a imidž slovenských a zahraničných potravín na trhu SR*. Autoreferát dizertačnej práce. FEM Pol'nohospodárska univerzita, Nitra, Slovensko.
- Kustra, M. (2014). *Slovenské verus zahraničné výrobky a spotrebiteľský etnocentrismus*. diplomová práca. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovensko.
- Lesáková, D. (2016). Ethnocentric behaviour in the Slovak population: do Slovaks purchase Slovak dairy products?. *Ekonomický časopis*, 64(8), 795-807.
- Lieskovská, V., Megyesiová, S. & Bilohuščinová, D. (2013). Akceptácia podpory predaja domácich produktov spotrebiteľmi v maloobchode SR. *Marketing Science & Inspirations*, 8(2), 2-11.
- McCrindle, M. (2011). *The abc of xyz*. Sydney: University of New South Wales.
- Samovar L., Porter, R., & McDaniel, E. (2009). *Communication Between Cultures*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Sedláčková, J. a kol. (2007). Spotrebiteľské správanie sa mladých slovenských konzumentov vplyv etnocentrizmu a pôvodu potravín. *Acta oeconomica et informatica*, 10(2), 45-48.
- Shankarmahesh, M. N. (2006). Consumer Ethnocentrism: An Integrative Review of its Antecedents and Consequences. *International Marketing Review*, 23(2), 146-172.
- Shimp, A. T., & Sharma, S. (1987). Consumer Ethnocentrism: Construction and Validation of the CETSCALE. *Journal of Marketing Research*, 24(3), 280-289.
- Solomon, M., et al. (2006). *Consumer Behaviour: A European Perspective*. Harlow: Prentice Hall.
- Sumner W G.: (2007) *Folkway: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals*. Cosimo Classics.
- Sumner, W. G.(2007) *Folkway: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals*. Ginn and company.

Vymedzenie základných práv a povinností úpadcu v konkurznom konaní

Martin Horváth¹

Defining the Fundamental Rights and Obligations of the Bankrupt in Bankruptcy Proceedings

Abstract

Insolvency, resp. bankruptcy law forms the legal rules governing the monetization solution debtor's insolvency debtor's assets and collective satisfaction of creditors and debt relief an individual. Resolving insolvency of the debtor may also take place by gradual satisfaction of creditors of the debtor in the manner agreed by restructuring plan. The goal of this work is to present an objective view on the issue of the status of bankrupt in bankruptcy proceedings, as well as outline a relatively complex view of slovak bankruptcy law and characterize in detail the procedures for resolving insolvency particular in travel agency.

Key words

insolvency, bankruptcy law, legal status

JEL Classification: K35

Received: 20.11.2018 Accepted: 25.5.2018

Úvod

Cieľom nášho článku bude predložiť objektívny pohľad na problematiku riešenia právneho postavenia úpadcu v konkurznom konaní, ako aj načrtnúť relatívne komplexný pohľad na problematiku slovenského konkurzného práva.

Konkurzné právo, ktoré má v slovenskom právnom poriadku svoje nezastupiteľné miesto, sa zaoberá riešením úpadku podnikateľských aj nepodnikateľských subjektov právnej cestou a je bytostne späť s trhovou ekonomikou. Musí byť poznačené silnou dávkou aktuálnosti a pre svoju životnosť musí byť zároveň nadčasové. Je potrebné sa v ňom dostatočne orientovať a poznat spôsoby riešenia úpadku alebo hroziaceho úpadku, ktorý upravuje.

V nasledujúcom texte budeme využívať pojem konkurzné, resp. insolvenčné právo. Pojmy insolvenčné právo a konkurzné právo sa v odbornej literatúre používajú ako synonymá. Insolvenčné, resp. konkurzné právo tvorí súbor právnych predpisov upravujúcich riešenie úpadku dlžníka speňažením majetku dlžníka a kolektívnym uspokojením jeho veriteľov, ako aj oddlžením fyzickej osoby. Riešenie úpadku dlžníka sa môže uskutočniť aj postupným uspokojením veriteľov dlžníka spôsobom dohodnutým v reštrukturalizačnom pláne.

¹ Ing. Martin Horváth; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra marketingu, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava; e-mail: horvath@vnet.sk

1 Metodika práce

Cieľom článku je predložiť objektívny pohľad na problematiku riešenia právneho postavenia úpadcu v konkurznom konaní, ako aj načrtiť relatívne komplexný pohľad na problematiku slovenského konkurzného práva. Riešenie uvedenej problematiky si vyžadovalo využitie niekoľkých metód výskumu. Jednou z metód, ktorú by sme využili pri nadobúdaní informácií, by bola metóda analýzy, ktorá by nám umožnila rozčleniť a ďalej detailnejšie preskúmať jednotlivé teoretické poznatky získané prostredníctvom domácich, ako aj zahraničných knižných a časopiseckých zdrojov. Ďalej by sme v rámci článku využili metódu syntézy, ktorá by nám umožnila zosumarizovanie získaných údajov do jednotného celku. V rámci článku by sme tiež využili metódu komparácie, ktorá by slúžila na porovnanie jednotlivých informácií získaných o danej problematike.

2 Výsledky a diskusia

Na Slovensku nastala výrazná zmena konkurzného práva prijatím zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006. Tento zákon má kogentnú povahu, čo znamená, že všetky strany musia plne rešpektovať normatívne pravidlá zákona a nemôžu sa od nich odchýliť. Má povahu *lex specialis* voči všetkým ostatným právnym predpisom – predstavuje nepriamu úpravu celého právneho poriadku aj základných súkromnoprávnych kódexov. Z údajov zistených v Bratislave dňa 12.1.2013 zistila Tlačová agentúra Slovenskej republiky, že počet povolených reštrukturalizácií a konkurzov sa na Slovensku v minulom roku medziročne mierne znížil. Z toho vyplýva, že sa nepotvrdili očakávania analyticov v tom, že počet bankrotov vzrástie v spojitosti s úpravou zákona o konkurze a reštrukturalizácii. V roku 2012 sa zaznamenalo 362 vyhlásených konkurzov, čo znamená pokles oproti roku 2011 o 30, to znamená pokles o 7,65 %. Tieto informácie poskytla SCB (Spoločnosť Slovak Credit Bureau).

Vývoj množstva vyhlásených konkurzov bol v priebehu roka 2012 a najmä v jeho 1. polovici nerovnomerný. V prvom štvrtroku bolo vyhlásených vyše 123 konkurzov. Znamenalo to o 10,81 % viac ako v minulom roku. Naopak, v druhom štvrtroku SCB zaznamenala iba 62 vyhlásených konkurzov. Spoločnosť skonštatovala, že za posledné obdobie v podobe štyroch rokov bol takýto malý počet vyhlásených konkurzov len v prvom kvartáli 2009 (pred začiatkom hospodárskej krízy). V roku 2012 bol najrizikovejší v závislosti od podielu počtu vyhlásených konkurzov k počtu subjektov realizujúcich svoju podnikateľskú činnosť v danom kraji Bratislavský kraj. Najnižší stupeň rizikovosti, naopak, zaznamenali kraje ako Trenčiansky a Nitriansky kraj.

2.1 Insolvenčné právo EÚ

V nasledujúcom texte budem využívať pojem konkurzné, resp. insolvenčné právo. Pojmy insolvenčné právo a konkurzné právo sa v odbornej literatúre používajú ako synonymá. Insolvenčné, resp. konkurzné právo tvorí súbor právnych predpisov upravujúcich riešenie úpadku dlžníka speňažením majetku dlžníka a kolektívnym uspokojením

jeho veriteľov, ako aj oddlžením fyzickej osoby. Riešenie úpadku dlžníka sa môže uskutočniť aj postupným uspokojením veriteľov dlžníka spôsobom dohodnutým v reštrukturalizačnom pláne.

Konkurz vo všeobecnosti

Konkurz je chápán ako jeden zo spôsobov riešenia insolvencie (platobnej neschopnosti) a v predlžení dlžníka. Postupne sa vyvinul z univerzálnej majetkovej exekúcie, ktorá sa uchytila koncom obdobia Rímskej republiky (r. 510 – 27 pred n. l.). Ide o špeciálny druh súdneho konania, pri ktorom je speňažený majetok dlžníka a výťažok je rozdelený medzi jeho veriteľov. Samotný výraz konkurz pochádza z latinského *concursus creditorum*, čo znamená súbeh veriteľov.

U nás je konkurz v súčasnosti upravený v zákone č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Predstavuje samostatné štadium konkurzného konania, ktoré sa začína vyhlásením konkurzu a končí zrušením konkurzu. O vyhlásení konkurzu rozhoduje insolvenčný súd na návrh dlžníka alebo veriteľa. V mene dlžníka môže podať návrh likvidátor a prípadne aj nútenej správca. Po doručení návrhu či už dlžníckeho alebo veriteľského vydá súd, pokiaľ návrh splňa zákonom predpokladané náležitosti, uznesenie o začatí konkurzného konania. Vyhlásením konkurzu sa začína konkurz. Konkurz sa považuje za vyhlásený verejnením uznesenia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku. Vyhlásením konkurzu sa dlžník stáva úpadcom (§ 23 ods. 1 ZoKR). Počas konkurzu sa dlžník označuje pojmom úpadca. Vyhlásením konkurzu prechádza oprávnenie nakladáť s majetkom úpadcu na súdom ustanoveného správcu konkurznej podstaty, ktorý má za úlohu majetok speňažiť a uspokojiť pohľadávky veriteľov.

Insolvenčný zákon

Insolvencia (platobná neschopnosť) je neschopnosť dlžníka splácať svoje dlhy a tak plniť svoje záväzky aj napriek snahe dlžníka splácať svoj dlh veriteľovi. Platobne neschopný je ten, kto nie je schopný plniť 30 dní po lehote splatnosti aspoň 2 peňažné záväzky viac ako jednému veriteľovi.

V druhotej platobnej neschopnosti sa nachádza dlžník, ktorý nie je schopný uhrádzat svoje záväzky z dôvodu neuhradených pohľadávok od odberateľov. Stav druhotej platobnej neschopnosti sa postupne prenáša na ďalšie subjekty, čím ohrozuje podnikateľské prostredie ako celok.

Odlíšenie platobnej nevôle od platobnej neschopnosti sa rozlišuje napr. pri poistení pohľadávok. Oficiálne je dlžník insolventný (nesolventný) alebo v predlžení, ak:

1. súd vyhlásil konkurz na majetok dlžníka,
2. súd zamietol návrh na vyhlásenie konkurzu pre nedostatok majetku dlžníka,
3. výkonom rozhodnutia proti dlžníkovi nebola pohľadávka plne uhradená.

Insolvenčný zákon upravuje:

- riešenie úpadku a hroziaceho úpadku dlžníka súdnym konaním niektorým zo stanovených spôsobov tak, aby došlo k usporiadaniu majetkových vztahov

- k osobám dotknutým dlžníkovým úpadkom alebo hroziacim úpadkom a k čo najvyššiemu a zásadne pomernému uspokojeniu dlžníkových veriteľov,
- reštrukturalizáciu,
 - oddílenie dlžníka FO.

Dlžník je v úpadku, ak má:

1. viac veriteľov,
2. peňažné záväzky po dobu dlhšiu ako 30 dní po lehote splatnosti,
3. tieto peňažné záväzky nie je schopný plniť (ďalej len "platobná neschopnosť").

Insolvenčný zákon zavádza miesto dvoch možností súdneho konania, zaoberajúcich sa úpadkom nový spôsob súdneho konania totožný pre všetky spôsoby riešenia úpadku. Toto skupinové súdne konanie označuje insolvenčný zákon za insolvenčné konanie. Nová zákonná úprava zavádza zároveň nové spôsoby riešenia úpadku. Insolvenčné konanie, ako už bolo spomínané, stojí na vlastných princípoch. Môžeme ho rozdeliť na dva diely: jednotný pre všetky spôsoby úpadku a druhý diel upravujúci špeciálny postup pre jednotlivé metódy riešenia úpadku. Účelom prvého dielu je rozhodnúť, či je dlžník v úpadku alebo v hroziacom úpadku.

Až po verdikte o úpadku dlžníka sa konanie diferencuje na iné formy riešenia úpadku. Priebeh procesu pozoruje aj systematika insolvenčného zákona. Insolvenčné konanie je podľa § 2 písmena a) insolvenčného zákona definované ako súdne počinanie, ktorého predmetom je dlžníkov úpadok alebo hroziaci úpadok a spôsob jeho riešenia.

Konkúr v EÚ

Kvôli porozumeniu problematiky európskeho insolvenčného práva a nemeckorakúskej prívnej úpravy je potrebné obidva uvedené pojmy používať s rozvahou a spoločne. Celoeurópska úprava insolvenčného konania s európskym medzinárodným prvkom je založená na nariadení Rady EÚ č. 1346/2000 z 29.5. 2000 o insolvenčnom konaní.

Toto nariadenie nadobudlo účinnosť 31.5. 2002 pre všetky členské štátu Európskej únie okrem Dánska. Už z povahy nariadenia plynie, že je priamo povinné pre všetky členské štáty Európskej únie. Nariadenie Rady EU č. 1346/2000 sa snaží o harmonizáciu a zjednocovanie vplyvov rozhodnutia o začatí insolvenčného konania, a tiež o stanovení osobitných predpisov pre medzinárodné členstvo a právo použiteľné pre tieto konania. Prvotný cieľ sa tak dá ohraňať ako úsilie, aby sa účastníci insolvenčného konania neušílovali presúvať svoje aktíva a pasíva medzi hranicami. Ochrana veriteľov je daná povinnosťou súdu skúmať hlavné centrum ekonomických záujmov. Zámerom je tiež presúvanie celého súdneho konania z jedného členského štátu do druhého, s úmyslom zaistiť si tak lepšie a výhodnejšie zaobchádzanie. Je dôležité poznamenať, že sa nariadenie netýka poistovní a úverových a investičných činností. Nariadenie sa vzťahuje predovšetkým na ustanovenia rovnakých pravidiel v rámci medzinárodnej príslušnosti, aplikovateľného práva, uznávania rozhodnutí, pôsobnosti insolvenčných správcov, vzťahov hlavného a vedľajšieho insolvenčného konania. Podobnosť členenia môžeme vidieť aj v samotnom nariadení. Toto nariadenie sa člení na všeobecné ustanovenia s dôraznosťou na dosah, definície, právomoci, príslušnosť a rozhodné právo, potom tiež na uznávanie

insolvenčného konania, vedľajšie sekundárne insolvenčné konanie, reguly pre informovanie veriteľov a uznávanie ich pohľadávok. Vo finálnej časti sa nachádzajú prechodné a záverečné ustanovenia.

Nariadenie sa opiera o tri základné princípy:

1. na okamžité uznanie rozhodnutia,
2. na koordináciu hlavného a vedľajšieho konania,
3. na lepšiu ochranu interesov zahraničných veriteľov pomocou zavedenia zásad určujúcich použiteľné právo aplikovateľné na cezhraničné spory.

Nariadenie Rady EÚ č. 1346/2000 sa neusiluje o harmonizáciu osobitných insolvenčných právnych úprav v jednotlivých členských štátach, a z tohto dôvodu sa môže prejavovať nariadenie ako málo účinné, pretože sice zbližuje uznávanie a počinanie cezhraničných sporov, ale neupravuje jednomysel'né konanie. To ale nebolo jeho zámerom. Preto sú a môžu byť v jednotlivých členských štátach veľké odchýlky v právnej úprave insolventnosti, napríklad v tom, že neexistujú niektoré inštitúty, prípadne sa rozdielne označujú. Nariadenie bolo prvým krokom, ktorým doplnili nasledujúce novelizácie a harmonizácie v záverečnom období.

2.2 Konkurz na Slovensku

Konkurz na Slovensku a jeho právna úprava

Na Slovensku nastala výrazná zmena konkurzného práva prijatím zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006. Tento zákon má kogentnú povahu, čo znamená, že všetky strany musia plne respektovať normatívne pravidlá zákona a nemôžu sa od nich odchýliť. Má povahu lex specialis voči všetkým ostatným právnym predpisom – predstavuje nepriamu úpravu celého právneho poriadku aj základných súkromnoprávnych kódexov. Z údajov zistených v Bratislave dňa 12.1.2013 zistila Tlačová agentúra Slovenskej republiky, že počet povolených reštrukturalizácií a konkurzov sa na Slovensku v minulom roku medziročne mierne znížil. Z toho vyplýva, že sa nepotvrdili očakávania analytikov v tom, že počet bankrotov vzrástie v spojitosti s úpravou zákona o konkurze a reštrukturalizácii. V roku 2012 sa zaznamenalo 362 vyhlásených konkurzov, čo znamená pokles oproti roku 2011 o 30, to znamená pokles o 7,65 %. Tieto informácie poskytla SCB (Spoločnosť Slovak Credit Bureau).

Vývoj množstva vyhlásených konkurzov bol v priebehu roka 2012 a najmä v jeho 1. polovici nerovnomerný. V prvom štvrtroku bolo vyhlásených vyše 123 konkurzov. Znamenalo to o 10,81 % viac ako v minulom roku. Naopak, v druhom štvrtroku SCB zaznamenala iba 62 vyhlásených konkurzov. Spoločnosť skonštatovala, že za posledné obdobie v podobe štyroch rokov bol takýto malý počet vyhlásených konkurzov len v prvom kvartáli 2009 (pred začiatkom hospodárskej krízy). V roku 2012 bol najrizikovejší v závislosti od podielu počtu vyhlásených konkurzov k počtu subjektov realizujúcich svoju podnikateľskú činnosť v danom kraji Bratislavský kraj. Najnižší stupeň rizikovosti, naopak, zaznamenali kraje ako Trenčiansky a Nitriansky kraj.

Zahájenie konkurzného konania a konkurzny súd

Zahájenie konkurzného konania môže nastať podľa klasického procesualistického ponímania buď bez návrhu, alebo s návrhom.

Konanie bez návrhu nastáva v nasledujúcich prípadoch:

1. počas reštrukturalizačného konania
2. v dôsledku rozhodnutí súdu v trestnom konaní (Ďurica, 2010).

Vo väčšine prípadov je však konkurzné konanie zahájené na základe návrhu na vyhlásenie konkurzu. Návrh na vyhlásenie konkurzu musí obsahovať všeobecné náležitosti a musí byť zjavné, kto ho robí, ktorému súdu je určený, čo sleduje, ktorej veci sa týka a musí byť datovaný a podpísaný. Nevyhnutnosťou obsahu návrhu je správne označenie navrhovateľa, podpis oprávnej osoby a dátum vyhotovenia návrhu. Aktívnu vecnú legitimáciu má veriteľ, dížník, likvidátor, príslušný orgán dohľadu alebo nútený správca a po vstupe Slovenskej republiky do EÚ aj zahraničný správca. Navrhovateľ musí v prípade, ak návrh nepodáva úpadca, uviesť správne označenie úpadcu v závislosti od toho, či je úpadca FO alebo PO. Úradné osvedčenie podpisu navrhovateľa predstavuje osobitnú záležitosť, ktorá má zabrániť zneužívaniu návrhov.

Dížník má právo požiadat o konkurzné konanie takým spôsobom, že podá návrh na vyhlásenie konkurzu sám na svoj majetok. Práve na základe tohto návrhu by sa malo najfrekventovanejšie začať konkurzné konanie, pretože dížník vie, kedy je v predĺžení alebo platobne neschopný a najlepšie pozná svoju ekonomickú situáciu. Súd následne v lehote do pätnástich dní od doručenia návrhu na vyhlásenie konkurzu rozhodne o začatí konkurzného konania na majetok dížníka (§14 ZKR). V prípade, ak má pochybnosti o majetnosti dížníka, ustanoví mu predbežného správcu. Podľa ZoKR dížník musí najneskoršie do 30 dní, odkedy sa to dozvedel, prípadne pri zachovaní odbornej starostlivosti mohol dozviedieť, podať návrh na vyhlásenie konkurzu. Pri takomto návrhu na vyhlásenie konkurzu súd nemusí skúmať úpadok, pričom ani ten sa nemusí preukazovať. Musí však byť preukázané jestvovanie minimálne dvoch veriteľov, čiže takzvaná pluralita veriteľov. Dížník si musí vždy nechať svoj podpis na návrhu úradne osvedčiť. ZoKR vytvára fikciu úpadku pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu a tým ulahčuje dížníkovi prístup ku konkurznému konaniu. Vždy sa vychádza z logického predpokladu, že ak by v úpadku neboli, dížník by návrh na vyhlásenie nepodal. K návrhu musí dížník pripojiť:

1. zoznam svojho majetku
2. zoznam svojich záväzkov
3. zoznam spriaznených osôb
4. účtovnú závierku
5. zmluvný prehľad
6. doklad o zaplatení preddavku na úhradu odmeny a výdavkov predbežného správcu

Každá položka v zozname majetku by mala byť vyjadrená v eurách, za ktoré by bolo možné položku predať ku dňu predloženia majetku v danom mieste. Výška preddavku na úhradu odmeny a výdavkov predbežného správcu, ktorú je úpadca povinný pred podaním návrhu zaplatiť, je 663,88 €, ak je FO, a 1 650,70 €, ak je PO.

ZoKR spája so začatím konkurzného konania procesné a hmotnoprávne účinky. Procesné účinky začiatia konkurzného konania:

1. na toho istého dlžníka súd nemôže začať iné konkurzné konanie (súd roz-hodne buď o spojení vecí, alebo o pristúpení do konania, ak je podaný ďalší návrh na vyhlásenie konurzu toho istého dlžníka),
2. na dlžníkov majetok nemožno začať výkon rozhodnutia alebo exekučné konanie,
3. začaté konania o výkon rozhodnutia alebo exekučné konania sa prerušujú.

Dlžník musí po začatí konurzného konania obmedziť výkon svojej činnosti na bežné právne úkony, ktoré ZoKR vymedzuje pozitívne aj negatívne. Pozitívnymi sú tie nevyhnutne potrebné na zabezpečenie riadneho výkonu činností. Pri FO sú to úkony potrebné na zabezpečenie jej životných potrieb a potrieb tých, voči ktorým má vyživovaciu povinnosť. Negatívne vymedzenie je upravené tak, že ZoKR vymenúva úkony ne-považujúce sa za bežné. Medzi ne patria: zmluva o úvere, zmluva o pôžičke a určité dispozície s majetkom.

Návrh na vyhlásenie konurzu možno vziať späť iba do vyhlásenia konurzu. Konurzné konanie môže byť podľa ZoKR zastavené aj na základe späťvzatia návrhu na vyhlásenie konurzného konania pre zaplatenie pohľadávky v dôsledku osvedčenia platoobnej schopnosti a v dôsledku povolenia reštrukturalizácie počas začatého reštrukturalizačného konania (Ďurica, 2010). Jednou z podmienok vyhlásenia konurzu je zistenie majetnosti dlžníka, či majetok bude postačovať aspoň na úhradu nákladov konurzu (Pospíšil, 2012).

Dominus litis pri konurznom konaní je súd, vykonávajúci dohľad nad činnosťou veriteľských orgánov, správcu a dlžníka.

Príslušnosť súdu na realizovanie konurzu je stanovená podľa miesta, kde sa nachádza sídlo dlžníka, na ktorého bol podaný návrh na vyhlásenie konurzného konania. Na uskutočnenie konurzného konania je vecne a miestne príslušný Okresný súd Bratislava I pre obvod Krajského súdu v Bratislave a príslušné okresné súdy v sídlach krajských súdov - Trenčín, Nitra, Trnava, Žilina, Prešov, Košice a Banská Bystrica.

Zmena oproti minulej právnej úprave poukazuje i na povinnosť konurzného súdu buď v čase do pätnástich dní od doručenia návrhu na vyhlásenie konurzného konania rozhodnúť o začatí konurzného konania, v prípade, ak návrh na vyhlásenie konurzného konania spĺňa zákonom stanovené náležitosť, prípadne v rovnakom čase oboznámiť navrhovateľa o nedostatkoch návrhu a požiadať ho, aby tieto nedostatky v dobe 10 dní odstránil. V prípade, že tak navrhovateľ nespráví, súd návrh na vyhlásenie konurzného konania odmietne najneskoršie do 15 dní od uplynutia doby na odstránenie nedostatkov – v opačnom prípade v rovnakej dobe rozhodne o začatí konurzného konania. Podľa predošej právnej úpravy konurzný súd v prípade nedostatkov návrhu navrhovateľa o odstránenie deficitov návrhu nepožiadal, ale návrh priamo zamietol (www.konecna-zacha.com, 2012).

Príklady schém možných postupov konurzného súdu po podaní návrhu na vyhlásenie konurzu:

1. Návrh na vyhlásenie konurzu
 - a. Súd uznesením začne konurzné konanie.
 - b. Súd po začatí konania
 - i. ustanoví predbežného správcu

- ii. po správe predbežného správcu zastaví konkurzné konanie pre nedostatok majetku
2. Návrh na vyhlásenie konurzu
- a. Súd uznesením začne konkurzné konanie.
 - b. Súd po začiatí konania
 - i. ustanoví predbežného správcu
 - ii. vyhlási konurz na majetok dlužníka
 - iii. veritelia prihlasujú pohľadávky
 - iv. správca preskúmava prihlášky veriteľov
 - v. správca spisuje majetok patriaci do konurznej podstaty
 - vi. správca speňaže majetok patriaci do konurznej podstaty
 - vii. správca vydá rozvrh výťažku
 - viii. súd vydá uznesenie o zrušení konurzu
 - ix. súd vydá uznesenie o zbavení správcu jeho funkcie
(Đurica, 2010)

Veritelia a úpadcovia

Veriteľ alebo kreditor je FO alebo PO, voči ktorej vykazuje dlužník peňažný záväzok, resp. ktorá mu dá úver. V obchode je veriteľ v prvom rade dodávateľom tovaru alebo služieb, kym nie sú uhradené.

Dlužník je nositeľom nielen všeobecných procesných práv a povinností, ktoré sú upravené v Občianskom súdnom poriadku,¹¹ ale aj špeciálnych práv a povinností typických pre insolvenčné konanie, ktoré upravuje insolvenčný zákon, a to v súlade s princípom subsidiarity.

Úpadcom (dlužníkom) sa môže stať každá fyzická osoba alebo právnická osoba, s výnimkou osôb na ktoré sa nevzťahuje ZoKR, čiže tie nemajúce pasívnu vecnú legitimáciu v zmysle § 2 ZoKR.

Sú nimi:

1. štát,
2. štátnej rozpočtová organizácia,
3. štátnej príspevková organizácia,
4. štátny fond,
5. obec,
6. vyšší územný celok,
7. rozpočtová organizácia a príspevková organizácia v zriadeností ťažkej,
8. pôsobnosti obce a vyššieho územného celku,
9. národná banka Slovenska,
10. fond ochrany vkladov,
11. garančný fond investícií.

Pôsobnosť zákona ZoKR je negatívne upravená, pretože tu dochádza k explicitnému uvádzaniu subjektov, ktoré nie sú podriadené režimu tohto zákona (Pospišil, 2012). Mohli sme si všimnúť, že z pôsobenia ZoKR je ako dlužník vyňatý štát a ním zriadené

subjekty plniace jeho úlohy, nakoľko majetok s ktorým hospodária majú len vo svojej správe. Úpadok je určitý trvalý, objektívny, ekonomický, zákonom vymedzený stav majetkových pomerov dlžníka, ktorý nastáva nezávisle od jeho vôle a má 2 formy:

1. platobná neschopnosť (insolvencia),
2. predĺženie.

Pri platobnej neschopnosti (insolvencií) ide o cash flow problémy dlžníka, ktorý nemá peňažné prostriedky na včasného úhradu svojich záväzkov, pričom nie je dôležité, či má iný dlhodobý majetok.

Dlžník je platobne neschopný, ak:

1. má aspoň dvoch veriteľov voči ktorým je v omeškaní s plnením peňažných záväzkov 30 dní po lehote splatnosti (pluralita veriteľov),
2. nie je schopný plniť 30 dní po lehote splatnosti aspoň dva peňažné záväzky,
3. je objektívne neschopný platiť záväzky 30 dní po lehote splatnosti voči obom veriteľom.

Objektívna neschopnosť tu znamená nedostatok likvidných prostriedkov na úhradu splatných peňažných záväzkov.

Dlžníkom je ten subjekt záväzkového vzťahu, ktorý je povinný splniť záväzok veriteľovi, pričom nie je rozhodujúce, či záväzok vzniká zo zmluvy, zo škody, z bezdôvodného obohatenia alebo z iných skutočností. Právo požadovať majetkovú hodnotu od dlžníka je právo veriteľa označované ako pohľadávka a povinnosť dlžníka poskytnúť mu toto plnenie sa nazýva dlhom. Dlh a pohľadávka majú komplementárnu povahu, čiže nemôže existovať jeden pojem bez druhého. Po vyhlásení konkurzu ZoKR označuje dlžníka ako úpadcu, čím vyjadruje zmenu jeho právnych pomerov v dôsledku toho, že dlžník je v úpadku. Ak sa v mene dlžníka poruší povinnosť včas podať návrh na vyhlásenie konkurzu pri predĺžení, musí dlžník zaplatiť do konkurznej podstaty sankciu v sume dlžníkovho základného imania zapísaného v príslušnom registri, najviac vo výške dvojnásobku minimálnej výšky základného imania obchodnej spoločnosti ustanovenej zákonom. Štatutár sa môže zbaviť zodpovednosti včasného nepodania návrhu, ak koná s odbornou starostlivosťou. Je to také konanie, ktorého cieľom je vyriešiť úpadok iným spôsobom ako konkursom, a to formálnou alebo neformálnou reštrukturalizáciou. V tomto prípade postupuje podľa pravidiel „best practice“ (Pospišil, 2012).

Pri predĺžení ide o súvahový test, pri ktorom sa vyžaduje, aby záväzky dlžníka boli kryté jeho majetkom.

V predĺžení je:

1. ten, kto má aspoň dvoch veriteľov,
2. hodnota jeho splatných záväzkov presahuje hodnotu jeho majetku,
3. ten, kto je povinný viest' účtovníctvo podľa zákona č.431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov (ide nie iba o podnikateľov, ale aj o PO, ktoré nemajú kompetenciu na podnikateľskú činnosť – napr. neinvestičné fondy, nadácie atď.).

Negatíva predĺženia v tomto ponímaní sú v tom že umožňujú podnikať aj tým podnikateľom, ktorí dlhodobo vykazujú stratu a umožňujú zbabovať sa majetku dlžníkovi, ktorý je účtovne v predĺžení.

Prevenčnou povinnosťou dlžníka je predchádzať úpadku priatím primeraných opatrení na jeho odvrátenie, ktoré zlepšia jeho cash flow situáciu alebo kladne ovplyvnia budúci hospodársky výsledok. Najúčinnejším spôsobom je neformálna reštrukturalizácia, nestresujúca podnik formálnym postupom. Ak sa úpadok dlžníka rieši prostredníctvom ZoKR, je dlžník povinný bez odkladu poskytovať všetku súčinnosť ostatným subjektom.

Osobité procesné postavenie úpadcu je dané tým, že môže byť navrhovateľom konkurzného konania a v tomto štádiu je jediným účastníkom konkurzného konania až do vyhlásenia konurzu a jeho špecifikum vyplýva aj z toho, že mu zákon umožňuje začať konkurzné konanie z jeho vôle. Dlžník je značne vo svojich procesných právach obmedzený, čo vyplýva z procesnoprávnych, ale aj hmotnoprávnych účinkov vyhlásenia konurzu. A jedným z nich je prechod oprávnenia nakladať s majetkom úpadcu na správca, v dôsledku čoho na správca prechádzajú aj niektoré procesné oprávnenia i napriek tomu, že správca nie je účastníkom konania. Po vyhlásení konurzu úpadca nemôže vykonávať väčšinu svojich procesných práv a v prípade súhlasu správca na pokračovanie v prerušených konaniach, stráca úpadca postavenie účastníka, či je navrhovateľom alebo odporcom. Počas konurzu je úpadca povinný poskytovať správcovi potrebnú súčinnosť a dostaviť sa do jeho kancelárie t. j. pokiaľ sa nedohodnú inak, kde je poučený o prípadných trestnoprávnych následkoch neposkytnutia súčinnosti, čo má hlavne prevenčný účinok (Pospišil, 2012). Ak toto úpadca ignoruje, je opäťovne vyzvaný súdom, poprípade predvedený na súd s možnosťou pokuty až 165 000 € (Durica, 2010).

Dlžník (fyzická osoba) má možnosť dosiahnuť nevymáhatelnosť svojich dlhov prostredníctvom konania o oddlžení. Nie je však rozhodujúce, či je dlžník podnikateľom alebo nepodnikateľom. Návrh na oddlženie sa môže podať spoločne s návrhom na vyhlásenie konurzu alebo počas konurzného konania až do zrušenia konurzu.

2.3 Právne postavenie úpadcu v konurznom konaní

Základný právny predpis upravujúci postavenie, práva a povinnosti dlžníka v konurznom konaní v čase dlžníkovho úpadku je Zákon o konurze a reštrukturalizácii., ktorý pozná tri spôsoby riešenia úpadku:

- neformálna reštrukturalizácia – dohoda rozhodujúcich veriteľov ohľadne riešenia dlžníkovho úpadku,
- formálna reštrukturalizácia podľa tretej časti zákona,
- konurz – likvidácia dlžníka podľa druhej časti zákona (Pospišil, 2012).

Zákon usporiadava majetkové pomery dlžníka v prípade jeho úpadku formou reštrukturalizácie podniku alebo generálnej exekúciou jeho majetku. Za spoločný znak sa považuje uspokojenie veriteľov a rozdeľujúcim znakom je zachovanie podniku dlžníka, ktorý je v prípade reštrukturalizácie základným predpokladom úspechu (www.konecnazacha.com, 2017).

Právnym postavením úpadcu v konurznom konaní sa rozumie nasledovné: Pri likvidačnom konurznom konaní ide o speňažovanie majetku úpadcu a v niektorých prípadoch aj majetku tretích osôb v čo najkratšej dobe a najvyššej miere. Následne sa pohládavky veriteľov úpadcu pomerne uspokojujú zo získaného výťažku. Počas konurzu

je prevádzkovanie podniku alebo jeho časti skôr výnimkou a je zakaždým iba prechodeného charakteru do speňaženia majetku. Oprávnenia nad majetkom, ktoré sú dispozičného charakteru, prechádzajú na správcu. Úpadca si zachováva právnu samostatnosť a pri reštrukturalizácii aj ekonomickej samostatnosti a koná vo vlastnom mene a na vlastný účet (Pospišil, 2012).

V súlade upraveného znenia zákona o konkurze a reštrukturalizácii sa považuje za platobne neschopného tá osoba, ktorá nie je schopná plniť 30 dní po lehote splatnosti najmenej 2 peňažné záväzky viac ako jednému veriteľovi. Z uvedeného je zreteľné, že úpadca je povinný byť vo funkcií dlžníka vo vztahu k aspoň dvom veriteľom, pričom vo vztahu k aspoň týmto dvom veriteľom musí byť v oneskorení s plnením peňažného záväzku aspoň po dobu 30 dní. Novela týmto ujasnila vo vztahu ku kol'kym veriteľom musí byť úpadca v oneskorení s plnením peňažného záväzku, pokiaľ podľa minulej právnej úpravy: „*platobne neschopný je ten, kto má viac ako jedného veriteľa a nie je schopný plniť 30 dní po lehote splatnosti viac ako jeden peňažný záväzok*“ sa dalo interpretáciu príst' aj k záveru, že úpadcom je aj tá osoba, ktorá má dvoch alebo viacerých veriteľov, ktorým nie je schopná plniť peňažný záväzok, no stačí ak iba vo vztahu k jednému z týchto veriteľov je v oneskorení s plnením peňažného záväzku po dobu minimálne 30 dní (Pospišil, 2012).

Podľa zákona o konkurze a reštrukturalizácii je v súčasnosti na návrh veriteľa na vyhlásenie konkurzu nevyhnutné, aby sa dala odôvodniť predpokladat' platobná neschopnosť dlžníka, pričom zákon expressis verbis ustanovuje, že takýto opodstatnený predpoklad existuje vtedy, ak je dlžník viac ako tridsať dní v oneskorení s plnením najmenej dvoch peňažných záväzkov viac ako jedného veriteľa a bol minimálne jedným spomedzi týchto veriteľov požiadaný na zaplatenie. Dalo by sa aj povedať, že návrh na vyhlásenie konkurzu je možné podať v prípade, ak úpadca je v postavení dlžníka voči aspoň dvom veriteľom, mešká s vyrovnaním svojich peňažných záväzkov voči týmto veriteľom najmenej tridsať dní a minimálne 1 veriteľ ho požiadal o zaplatenie (Pospišil, 2012).

Práva dlžníka a úpadcu v konkurznom konaní

Dlžník je oprávnený:

1. podať návrh na vyhlásenie konkurzu pri existencii platobnej neschopnosti, ak je viac ako 30 dní v omeškaní s plnením aspoň dvoch peňažných záväzkov viac ako jednému veriteľovi,
2. vziať späť návrh na vyhlásenie konkurzu do vyhlásenia konkurzu,
3. vyjadriť sa k návrhu veriteľa a osvedčiť svoju platobnú schopnosť, do 20 dní od doručenia výzvy,
4. do vydania uznesenia o vyhlásení konkurzu podať návrh na prerušenie konkurného konania, ak ním poverený správca pripravuje reštrukturalizačný posudok,
5. podať odvolanie proti rozhodnutiu o vyhlásení konkurzu (Ďurica, 2010).

Úpadca je oprávnený:

1. prihlásenú pohľadávku namietnuť, no nie poprieti', v lehote určenej pre veriteľov na popieranie pohľadávok; námietka sa zapíše do zoznamu pohľadávok, ale nemá pre zistenie pohľadávky význam; význam nadobúda až po zrušení

- konkurzu, kedy nie je možné na takto namietnutú pohľadávku nariadiť výkon rozhodnutia, prípadne exekúciu,
2. počas konkurzu nadľaď vykonávať právne úkony – nestráca spôsobilosť na právne úkony, ak neukracujú konkurznú podstatu,
 3. odmietnuť dar alebo dedičstvo len so súhlasmom správcu; inak je odmietnutie daru alebo dedičstva voči jeho veriteľom neúčinné,
 4. podať odvolanie proti uzneseniu o uložení pokuty za neposkytnutie súčinnosti správcovi do 30 dní od doručenia,

Podáť návrh na reštrukturalizáciu, počas konkurzného konania (Pospíšil, 2012).

Povinnosti dľžníka a úpadcu v konkurznom konaní

Dlžník je povinný:

1. predchádzať úpadku (prevenčná povinnosť) – pri hrozbe je povinný bez zbytočného odkladu prijať opatrenia na jeho odvrátenie; aby však mohol včas zistiť prípadnú hrozbu úpadku a prijať opatrenia, ktoré hroziaci úpadok odvrátia je povinný nepretržite sledovať vývoj svojej finančnej situácie, stav svojho majetku a záväzkov,
2. podať návrh na vyhlásenie konkurzu do 30 dní od kedy sa dozvedel alebo pri zachovaní odbornej starostlivosti mohol dozvedieť o svojom predĺžení – túto povinnosť má rovnako štatutárny orgán, jeho člen, likvidátor a zákonný zástupca dľžníka,
3. pred podaním návrhu na vyhlásenie konkurzu zaplatiť na účet súdu preddavok na úhradu odmeny a výdavkov predbežného správcu a doložiť doklad osvedčujúci jeho zaplatenie,
4. úradne osvedčiť podpis na návrhu,
5. pripojiť k návrhu prílohy - zoznam majetku, záväzkov, účtovnú závierku, doklad o zaplatení preddavku predbežného správcu,
6. odstrániť nedostatky návrhu do 10 dní od upozornenia príslušným súdom,
7. zostaviť a odovzdať zoznam majetku, zoznam spriaznených osôb a zoznam záväzkov dľžníka, podpísaný s klauzulou o pravdivosti a úplnosti všetkých údajov do 15 dní od ustanovenia predbežného správcu, ak tieto zoznamy neboli súčasťou návrhu na vyhlásenie konkurzu,
8. po začatí konkurzného konania obmedziť výkon činnosti na bežné právne úkony (Pospíšil, 2012).

Úpadca je povinný:

1. poskytovať súdu, správcovi a veriteľskému výboru všetku súčinnosť, ktorú možno od neho spravodivo požadovať,
2. na požiadanie predsedu schôdze veriteľov zúčastniť sa tejto schôdze a odpovedať na otázky predsedu,
3. zúčastniť sa na zasadnutí veriteľského výboru na písomnú žiadost veriteľského výboru alebo správcu a odpovedať na otázky členov,
4. počas konkurzu pripojiť k svojmu obchodnému menu označenie „v konkurze“,
5. na návrh správcu zaplatiť pokutu do 165 000 €, ak neposkytne správcovi požadovanú súčinnosť; právoplatné uznesenie o uložení pokuty je exekučným titulom (Pospíšil, 2012).

Záver

Všeobecne možno konštatovať, že sa nám v rámci článku podarilo predložiť objektívny pohľad na problematiku riešenia právneho postavenia úpadcu v konkurznom konaní, ako aj načrtnúť relatívne komplexný pohľad na problematiku slovenského konkurzného práva.

Konkurzné právo poskytuje právnu ochranu určitým subjektom pred možnosťou vyhlásiť konkúr na ich majetok. Na Slovensku sa úpadok rieši prostredníctvom troch druhov súdnych konaní – konkurzným konaním, reštrukturalizačným konaním a konaním o oddlžení, pričom konkúr patrí medzi najfrekventovanejšie spôsoby riešenia úpadku na Slovensku. Konkurzné konanie napomáha k očistovaniu trhov od platobne neschopných podnikov a k zníženiu počtu nekvalifikovaných a nezodpovedných podnikateľov.

Na záver možno zhodnotiť, že sa nám cieľ článku podarilo naplniť, pričom nevyhnutnosť potreby neustáleho vzdelávania sa (ako napr. poznanie práv a povinností úpadcu v konkurznom konaní) možno vyjadriť slávnym výrokom Henryho Forda: „Prekážky sú tie obávané veci, ktoré uvidíte, keď sa prestanete pozerať na svoj cieľ.“

Zoznam bibliografických odkazov

- Ďurica, M. (2010). *Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej Únií*. Bratislava: Pan-európska vysoká škola.
- Pospíšil, B. (2012). *Zákon o konkúrze a reštrukturalizácii Komentár*. Bratislava: Iura Edition spol. s.r.o..
- Konečná a Zacha. (2017). *Konečná a Zacha*. Dostupné na <http://www.konecna-zacha.com>.

The Development of International Economic and Monetary Cooperation in Europe

Martin Hudec¹

Abstract

Since the end of the World War II, Europe has gone a long way on the path of a new era of socio-economic integration, continually battling and overcoming the political and economic fragmentation of earlier eras and less developed economies.

The various difficulties and interruptions of the process involved, the European integration, since the 1952 European Coal and Steel Community, ranged from an initial small group to a large community comprising most European countries, the gradual removal of market barriers leading to the introduction of a customs union to the single market. Furthermore, the creation of Economic and Monetary Union and the adoption of the common currency have become the culmination of the whole process of economic integration, since the euro is used daily by 338.6 million Europeans in 19 EU member states. The aim of our research article is to closely analyze the development of the economic and monetary integration of Europe, since we believe that the single currency project represents a great success for the European Union as the result of long-term efforts on currency and economy stability, progress and economic growth.

Key words

Economic and Monetary Union, European Integration, Political Fragmentation

JEL Classification: O4, O10, O52

Received: 4.9.2017 Accepted: 25.5.2018

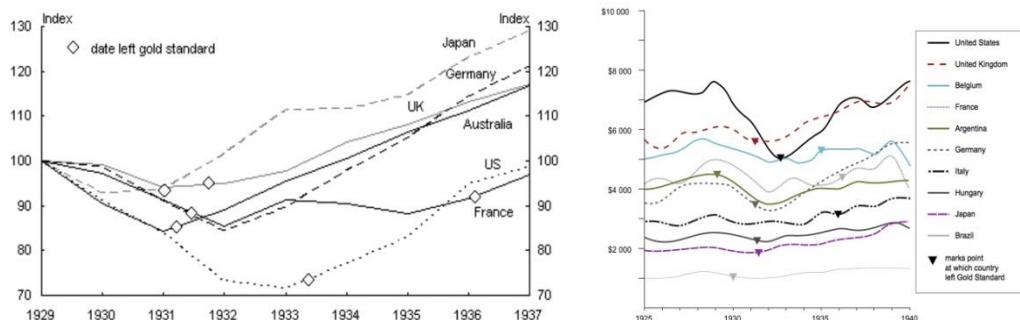
Introduction

The path to the European monetary integration has essentially began after World War II, abandoning the Gold standard. The classic gold standard was based on the gold cover of circulating banknotes and coins and their free convertibility for gold with basically three existing types called bullion, exchange and specie. The central bank of each country defined the gold content of its currency as a fixed parity between the value of all forms of money and the gold monetary unit. Coins or paper banknotes in circulation could then be exchanged for gold at any given moment and in any quantity upon request. That is why each state could only give as much money as it corresponded to its gold reserves. Fixed parity between national currencies and gold also meant a fixed exchange rate of national currencies to each other, de facto gold was the means of payment. However, such a fixed system is difficult to respond to changes in the performance of the economy and the balance of payments. Between the wars, the gold standard worked in a modified form - by the mid-1920s, most currencies had a floating exchange rate,

¹ PhDr. Martin Hudec, MBA; University of Economics in Bratislava, Faculty of Commerce, Department of Marketing, Dolnozemská cesta 1/A, 852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: mhudec18@gmail.com, martin.hudec@euba.sk

then returned to the gold standard. Only the United States and the United Kingdom exchanged dollars, pounds for gold under certain conditions, the other currencies were settled at a fixed exchange rate, maintaining the so-called golden exchange system (Skousen, 2010). Naturally, this system has collapsed as a result of the economic crisis of the early 1930s (The Great Depression), with the following period characterized by instability and economic protectionism².

Scheme 1 Real GDP and Income Per Capita throughout the Great Depression

Source: D. Gruen - C. Clark, 2009

Although the economic crisis has demonstrated flaws in the fixed exchange system, perhaps even more powerful consequences of the experience of the interwar period were only hostile attitudes to floating exchange and foreign exchange markets because of their volatility and being the subject to speculation (although their instability was more likely to be caused by the poor economic situation in the interwar) (Ledbetter, 2017). The World War II destroyed international trade and international financial markets, while the creation of the post-war monetary system foundations and arrangement were laid down at the Bretton Woods Conference by agreements concluded on July 22, 1944, also establishing the International Bank for Reconstruction and Development (thus creating the World Bank³) and the International Monetary Fund.

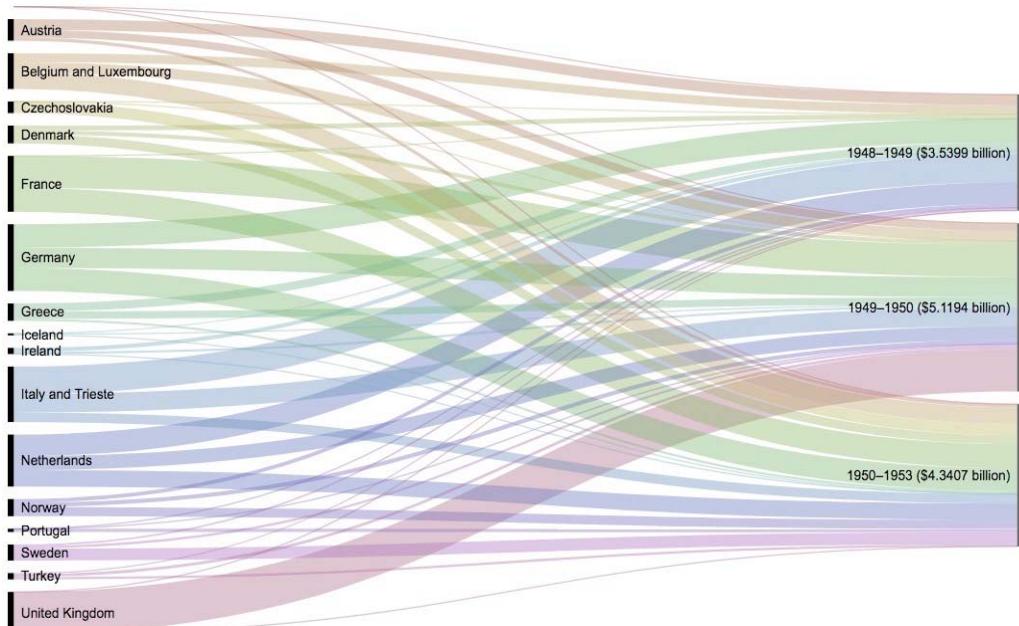
The Bretton Woods Monetary System was the first to be created on the basis of international agreements, based on a system of fixed but customizable rates, it also contained a certain international authority - the International Monetary Fund (guaranteeing its stability) with the reserve currency the US dollar, the only currency convertible

² Protectionism was a result of the Great Depression, not a cause, since increasing tariffs didn't play an expansive part in the underlying exchange compression; like the staggering exchange constriction in the 2009 crisis, the decrease in exchange the mid 30s was overwhelmingly the aftereffect of the general monetary implosion. Where protectionism truly made a difference was in keeping a recuperation in exchange when production recovered. Moreover, taxes in Latin America were far higher than anywhere else in the century prior to the Great Depression. This is a shocking actuality given that this locale has been said to have exploited globalization compels superior to most amid the pre-1914 *Belle Époque* and for which the Great Depression has dependably been seen as a critical approach defining moment towards security and de-connecting from the world economy.

³ The Group consists of the International Bank for Reconstruction and Development, International Development Association, International Finance Corporation, Multilateral Investment Guarantee Agency, International Centre for Settlement of Investment Disputes.

to gold but only to foreign central financial institutions (the other currencies were linked to the dollar). The US was obliged to maintain a strong dollar exchange rate against gold, the other members of the system were required to maintain a fixed exchange rate of their currency against the dollar and keep the given parity with a maximum deviation of $\pm 1\%$ (Helleiner, 2016). The exchange rates were maintained through intervention purchases and foreign exchange sales and all its members had to deposit a certain amount of money in gold and in their own currency at the entrance, from which the Fund then provided the states with loans for the balance of payments⁴.

Scheme 2 The Marshall Plan Aid Distribution Divided Among Per Capita Basis

Source: Author

The European countries joined the Bretton Woods system later - after the war their economies were greatly damaged. On their renewal, the US approved the so-called Marshall Plan (the European Recovery Program), an American initiative to aid Western Europe, providing Europe in the form of gifts and credits for goods and finance for over \$13 billion (approximately €114 billion in current value as of July 2017 according to NBS) between June 3, 1948 - September 16, 1953⁵. Hand in hand, for the administration of the assistance the European Organization for Economic Cooperation (on 16 April, 1948 and reformed in 1961 as the OECD) was established, whose members became all the states of Western Europe (at the time European currencies were not convertible and

⁴ In the event of a fundamental imbalance in the balance of payments, states could proceed to adjust their exchange rate against the dollar, so the odds were not entirely solid.

⁵ Also influenced by the London Agreement on German External Debts vs. the growing cost of the Korean War vs. the 1950 Congressional elections.

free trade between states was also problematic⁶). Under the Rome Agreements concluded on March 25, 1957 by France, Germany, Italy, the Netherlands, Belgium and Luxembourg, the European Economic Community was established (Behrman, 2008). The basic objectives of this regional organization were continuous economic growth, raising the standard of living and closer cooperation between Member States, which have committed themselves to the creation of a common market, an area with free movement of goods, services, persons and capital.

1 Methodology

On May 9, 1950, Robert Schuman presented his vision on the formation of a strong and united Europe, based on peaceful relations. In the 1957 Treaty of Rome there is no single chapter on the concept of a common monetary policy. It contains only general declarations on the maintenance of monetary stability and balance of payments. It was not necessary because all the members of the European Economic Community⁷ were at the same time also members of the Bretton Woods Monetary System, which at that time operated smoothly, and European integration had not yet reached such a level that it would be necessary to implement a single monetary policy (Eichengreen, 2008). In the future, monetary integration was anticipated and the first plans for its introduction were soon launched.

The aim of our research article is therefore to closely analyze the development of the economic and monetary integration of Europe as the result of long-term efforts on currency and economy stability, progress and economic growth. Naturally, a distinct view of the growth process is developing within the evolutionary paradigm and towards the continually improved mathematical formalization of this process. To start with, on simply conceptual grounds, development is considerably closely related to the innovative change, whereas labour productivity furthermore includes the impacts of the probably less particular procedure of capital extending. Besides, because of the absence of industry particular value deflators, ostensible qualities are supported by the impacts of general value swelling. Conversely, socio-economic growth is very closely related to advances in productivity. According to American economist Arnold C. Harberger, this can be demonstrated through aggregate labour productivity growth, where the cumulated shares

⁶ To eliminate this fragmentation, the European Payments Union was established (from July 1950 to December 1958, after this period it was superseded by the European Monetary Agreement after completing its role) to take over all the mutual claims and liabilities of the Member States and to transfer them to the only amount that the Member State would have to pay or receive on the other hand. This arrangement allowed the elimination of mutual trade barriers and reduced the need for gold and dollars, greatly contributing to the revival of the European trade and restored the convertibility of the European currencies.

⁷ One of the three European Communities (hand in hand with the European Coal and Steel Community and the European Atomic Energy Community, which were in existence since 1958 until 2009. The European Community was founded on July 1, 1967, when the three Communities joint bodies on the basis of the Merger Treaty.

of each of i industries in the total value added of manufacturing in the base year by are indicated on the horizontal axis:

$$CS(VA_{i,by}) = \frac{\sum_{c=1}^i VA_{c,by}}{VA_{tm,by}} \quad (1)$$

where CS represents cumulated shares; VA represents value added; tm represents total manufacturing; $C\Delta$ represents cumulated changes; LP represents labour productivity, while the cumulated commitments of every industry i to the adjustments in aggregate work productivity between the final year fy and the base year by of the perception time frame are demonstrated on the vertical axis:

$$C\Delta(LP_i) = \frac{\sum_{c=1}^i (LP_{c,fy} * \frac{L_{i,fy}}{L_{tm,fy}} - LP_{c,by} \frac{L_{i,by}}{L_{tm,by}})}{LP_{tm,fy} - LP_{tm,by}} \quad (2)$$

Before the cumulated shares can be figured, enterprises must be arranged by the proportion of their offer in efficiency development and their offer in esteem included amid the base year. The subsequent Lorenz-type curve is a visual portrayal of the level of fixation with respect to the commitment of individual ventures to the adjustments in total work efficiency.

1.1 Structural Bonus or Burden: The Relationship between Structural Change and Economic Growth

First of all, enterprises for the most part don't contribute similarly to general development in labor productivity. The measure of variety watched infers that decent variety and heterogeneity at the level of business sectors and ventures are verifiable realities of monetary improvement. Also, structural change itself isn't a uniform procedure. It shows up in groups and is more articulated for a few businesses in specific periods, and less in others. Thirdly, there exists a specific inclination for structural change to be more articulated amid periods of low total development, while smoother advancements are frequently apparent in conjunction with bigger productivity increments by and large. In this manner, the inquiry is to what degree the watched varieties crosswise over ventures netly affect macroeconomic advancements. Do they offset each other, or are there more orderly powers, so that as a total their joined effect has any kind of effect? The basic structural bonus hypothesis, for instance, proposes a positive connection between structural change and financial development, in view of the presumption that amid the procedure of monetary improvement, economies overhaul from exercises with moderately low productivity levels to ventures with a higher esteem included per work input (Szirmai, 2000). This hypothesis is introduced principally in reference to the assembling part. In spite of the fact that the forecast it suggests isn't generally very exact, we can, at any rate with the end goal of the accompanying examination, take it as a desire that the reallocation of work favors ventures with more elevated amounts of work productivity.

On the other hand, the well-known cost disease contention of unequal development introduced by Baumol (1967, 1985) bolsters a hypothesis in light of the structural weight of created economies, essentially identified with administrations. It essentially expresses that in view of the constrained potential to build work productivity through mechanical advance and the cumulation of reciprocal contributions to creation, enterprises, for example, a large portion of the individual, social and open administrations, can't make up for the ascent in wage levels, constrained upon them by the more dynamic businesses with high productivity development. The result is a characteristic and unavoidable ascent in the cost of generation and expanding shares in work and ostensible yield. Subsequently, the particular hypothesis concerning Baumol's cost disease is that work assets bit by bit shift from dynamic businesses with high productivity development towards less dynamic ventures described by bring down rates of productivity development. It infers a negative effect of structural change on the prospects for total development. Shift-share examination gives advantageous methods for researching both the structural bonus hypothesis and the pertinence of Baumol's cost disease. Applying the same methodology, we decompose the aggregate growth of labour productivity into three separate effects:

$$\text{growth}(LP_T) = \frac{LP_{T,fy} - LP_{T,by}}{LP_{T,by}} = \underbrace{\sum_{i=1}^n LP_{i,by} (S_{i,fy} - S_{i,by})}_{\text{I: static shift effect}} + \underbrace{\sum_{i=1}^n (LP_{i,fy} - LP_{i,by})(S_{i,fy} - S_{i,by})}_{\text{II: dynamic shift effect}} + \underbrace{\sum_{i=1}^n (LP_{i,fy} - LP_{i,by})S_{i,by}}_{\text{III: withingrowth effect}}$$
(3)

where T represents Σ over industries i , SL_i represents share of industry i in total employment ($= L_i/L_T$).

The auxiliary part is ascertained as the total of relative changes in the assignment of work crosswise over businesses between the last year and the base year of the period under perception, weighted by the underlying estimation of work efficiency in the base year. This segment is known as the static move impact. It is certain/negative if ventures with higher profitability draw in progressively/less work assets and consequently increment/diminish their offer of aggregate business. With the end goal of this area, we indicate the basic reward theory as far as the beneficial outcome this first segment has on the total development of work efficiency. The structural bonus hypothesis of manufacturing (m represents number of manufacturing industries):

$$\sum_{i=1}^m LP_{i,by} (S_{i,fy} - S_{i,by}) > 0$$
(4)

Besides, dynamic move impacts are caught by the entirety of collaborations of changes in labor shares times changes in labor profitability of businesses. In the event that ventures increment both work profitability and their offer of aggregate business, the joined effect is a positive commitment to general efficiency development. (Obviously, the same applies if businesses are portrayed by a synchronous fall in labor efficiency and work shares). As it were, the collaboration term winds up bigger, the more work assets move towards enterprises with quick profitability development. The connection impact is however negative, if ventures with quickly developing work efficiency can't

keep up their offers in absolute business. The negative impact is bigger, the more enterprises with high profitability development are looked with declining business shares. This association term is by all accounts an advantageous apparatus for catching the fundamental forecast of Baumol's cost ailment, which predicts that business offers will move far from dynamic ventures towards those with bring down work profitability development (the structural burden hypothesis of services):

$$\sum_{i=1}^n (LP_{i,fy} - LP_{i,by})(S_{i,fy} - S_{i,by}) < 0 \quad (5)$$

The third impact relates to development in total work efficiency under the presumption that no basic movements have ever occurred and every industry has kept up an indistinguishable measure of offers in all out work from amid the base year. To maintain a strategic distance from a typical deception, we should however review that the as often as possible saw close equality of inside industry development and total development can't be referred to as proof against expansive varieties in industrial structure. Pointers of relative size for specific sorts of economic exercises are decidedly identified with the level of economic improvement. Through the span of time, nations not just tend to build their GDP per capita, yet in addition encounter methodical increments in the extent of the services area relative to the economy. As it were, wage development and moves in the sectoral composition of output are synchronous highlights of economic advancement, while the positive connection between industrial structure and economic and monetary advancement can't be decreased to the basic relationship in time between salary development when all is said in done and some particular, quickly developing segment.

2 Results and Discussion

2.1 Monetary Cooperation in Europe

Monetary policy, which was fully national and in the competence of individual states at the time of European Communities, should only create the necessary conditions for the functioning of the European market, while its concept was not yet developed by the Treaties of Rome. The absence of monetary policy co-ordination during the initial period of the European Economic Community activities has been linked both to the relatively favorable economic development of the member states and to the fact that countries have not yet reached such a degree of social, economic and political integration that would enforce a single or coordinated monetary policy however, situation changed when a proposal for coordinating the monetary policy of the Member States was submitted in the European Commission's action programme of October 24, 1962 (more widely known as the Marjolin⁸ Memorandum) (McCormick, 2017). The inadequacy of the scope and quality of the monetary cooperation at that time was particularly evident, namely

⁸ Named after French economist Robert Marjolin, who was directly involved in the formation of the European Economic Community.

during the 1968 monetary crisis (the most serious economic crisis since the Great Depression, leading to the situation where no longer was the dollar convertible to gold), to which France responded by the temporary introduction of foreign exchange restrictions, and in the following year the devaluation of the French franc was 11.11% and the re-evaluation of the West German mark by 9.29% (Darby, 1984). The accelerated rate of inflation has prompted a speculative movement of capital, which eventually caused considerable imbalances, while it turned out that the monetary policy co-ordination mechanism, based only on mutual consultations and the willingness of stakeholders, was definitely insufficient.

2.2 The Origins of European Monetary Integration

The Hague conference in 1969, led by Luxembourg Prime Minister Pierre Werner, a group of experts was commissioned to draw up a plan for the transition of European Community Member States to Economic and Monetary Union. This plan, also known as the Werner Plan⁹, was submitted to the Council of Ministers on October 8, 1970 and became the basis of the concept of the European Monetary Union. The plan was a compromise between two previously prevailing views on the future economic and monetary union: economists, who argued that monetary integration must be preceded by economic convergence and economic policy coordination, and monetarism seeking to fix the exchange rates, where fixed rates would force the Member States to achieve convergence and harmonization of economic policies. The first group, led by German, Netherland and Italian economists, preferred the coordination of economic policies as a prerequisite for the creation of a monetary union. On the other hand, the second group, led by France, Belgium and Luxembourg placed emphasis on a common monetary policy that should lead to deeper coordination of economic policies (Steinherr, 1994).

Based on Raymond Barre's Report (the first and second Barre Plans¹⁰), which addressed rather the initial phase of monetary union, it contained proposals for closer monetary co-operation in the form of co-ordination of convergence-oriented macroeconomic policies and the creation of mutual lending mechanisms, later, the Schiller Plan (note from the German Finance Ministry and Minister for the Economy, Karl Schiller, on a stage-by-stage European monetary integration from January 22, 1970) was published, which, on the other hand, discussed the final phase of replacing national currencies with a common currency (Badinger, 2015). Economic and Monetary Union should be put in place after a long preparatory period to achieve convergence, a fixed three-phase timetable was set to expire in 1980. According to the report, all obstacles to the movement of factors of production should be removed, monetary and fiscal policies should be managed by central institutions and regional and structural policy should also be coordinated.

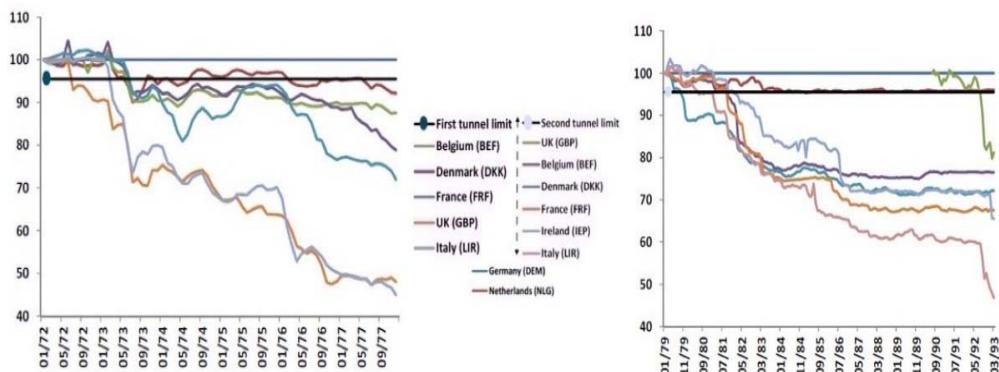
⁹ It contained a common concept of the functioning of Economic and Monetary Union, to be set up in three stages over the course of ten years. The plan foresaw the introduction of a complete and irrevocable convertibility of national currencies in exchange rate stability and the immutability of currency parities; a single monetary policy driven by the central monetary institution; centralized decision-making on economic and budgetary policy; a common policy on capital movements and unification of tax systems.

¹⁰ On February 12, 1969, the European Commission, prompted by Vice-President Raymond Barre, submitted to the Council document called "Memorandum on the coordination of economic policies and monetary co-operation within the Community".

2.3 Bretton Woods Crisis and European Currency Snake

In the early 1970s, the Bretton Woods crisis culminated in a deficit of the balance of payments, budget deficits and inflation in the U.S., yielding much more dollars than their gold reserves, which de facto devalued the U.S. dollar (however its rate was fixed against gold). Central banks have therefore been forced to intervene to keep the U.S. dollar at a certain level, foreign banks have created U.S. dollar reserves, while gold reserves have narrowed in the United States.

Scheme 3 Bretton Woods Crisis Affecting European Community Members

Source: Author

Ultimately, the situation became unsustainable, on August 15, 1971, the U.S. announced the abolition of the dollar's convertibility for gold (nor did the later devaluation of the dollar and the expansion of the fluctuation bands help). Based on the G10 Smithsonian Agreement of December 18, 1971 to stabilize monetary relations, the fluctuation of the exchange rate fluctuation band from $\pm 1\%$ to $\pm 2.25\%$ against the U.S. dollar has taken place (Kumar, 2014). This has contributed to the temporary reassuring of the international financial markets and thus to the creation of favorable conditions for the continuation of economic and monetary union within the European Community.

However, the newly-agreed margin was too broad for Western European countries seeking to deepen economic integration, allowing the exchange rates of national currencies to fluctuate within the range $\pm 4.5\%$. As a result, the central banks of the European Community countries¹¹ lowered the exchange rate oscillating between member states from $\pm 2.25\%$ to $\pm 1.125\%$ on April 24, 1972, while committing to maintain their exchange rates to all non-participating countries within a broader range. Thus, the exchange rates of the European Community member states should move against the dollar in the expanded fluctuation band against the dollar, in sort of dollar tunnel of 4.5%, while the exchange rates of the national currencies constituted a "snake", whose width was 2.25%. In addition, the Netherlands, together with Belgium, narrowed the fluctuation band of their currencies to $\pm 0.75\%$ from the base parity, creating a "worm within the snake tunnel" (Herrmann, 2017). On a related note, in 1973 all major currencies set

¹¹ Including the future members of Denmark, Ireland, Norway and the United Kingdom.

a floating exchange rate against the dollar, which meant the end of the Bretton Woods system (since the dollar snake did not work well, in the economic situation, some currencies could not maintain stability and the snake left) (Szász, 1999).

The currency arrangement did not last long, as the United Kingdom, Ireland, Italy and Denmark (which returned to it in October again) left in February 1973. Due to the continued depreciation of the U.S. dollar, the obligation to keep the oscillatory band to the dollar at $\pm 2.25\%$ was abolished in March 1973. However, it remains the duty to maintain a margin of $\pm 1.125\%$ between the national currencies of the European Community member states. The currency snake stepped out of the tunnel, and the currencies of the member countries could move freely against the dollar. In the same year, the oil crisis broke out and because of the Israeli-Arab war, the Arab countries have embargoed oil exports, as a result, the price of oil has risen fourfold, the prices of other energies have risen, consumption and investment have fallen. Economic growth has stalled, because of the wrong policy of some countries and the result was stagflation.

2.4 Entering the Wider Europe: Economic and Monetary Union

The currency instability triggered by the transition to a system of freely fluctuating exchange rates has had a negative impact on the functioning of the existing integration mechanisms within the European Community. This has led member states to accelerate efforts to achieve monetary integration. Several proposals were published in the second half of the 1970s and succeeded in a plan prepared by German Chancellor Helmut Schmidt and French President Valéry d'Estaing, which was first introduced at the Copenhagen Council on April 7, 1978 at the Summit in Bremen. In July, it was decided to implement this plan and it was adopted at a meeting in Brussels on December 4, 1978. The European Monetary System was due to start functioning on January 1, 1979, eventually beginning with a slight delay on 13 March. It was based on three elements - the European Currency Unit, the Exchange Rate Mechanism, and the credit mechanism.

The European Currency Unit was a weighted basket of European currencies in which each currency had a share corresponding to the average of the country's share of GDP in the European Community, the share of the European Community's internal trade and the share of financial resources in the European Monetary System. As part of the European Currency Unit, the currencies of the states that joined the European Community before the Maastricht Treaty came into being, others were not accepted as the introduction of the common currency was under way. The European Currency Unit was used in central bank payment transactions for interventions to support exchange rate stability and to mitigate balance of payments deficits. Emissions of the official European Currency Unit have been entrusted to the European Monetary Cooperation Fund, the states have deposited 20% of their gold and dollar reserves and, as a counter value, corresponding amount in the European Currency Unit was credited to them. The official use of the European Currency Unit was limited, but there was also the so-called private European Currency Unit used for a range of financial operations on international markets. The European Exchange Rate Mechanism was similar to the Bretton Woods system based on fixed but customizable exchange rates. Member state currencies were tied

together in pairs in a parity grid with a fluctuation margin of $\pm 2.25^{12}$ around the central exchange rate of the European Currency Unit.

Additionally, in the event that the exchange rate fluctuated beyond the margin allowed, the banks of both countries concerned were obliged to step up foreign exchange interventions and stabilize the exchange rate once again. To avoid having to intervene when the rate reaches the critical threshold, the so-called divergence indicators were introduced (75% of the allowed fluctuation margin), the country had to take precautionary measures to stabilize the exchange rates (calculated from the exchange rate to the European Currency Unit) (Spahn, 2010). If foreign exchange interventions were not enough to stabilize the exchange rates, it was possible to adjust the exchange rate parities with the mutual agreement of the member states finance ministers. However, not all members of the European Community and the European Monetary System were members of the European Exchange Rate Mechanism, since participation was not mandatory. The European Monetary Cooperation Fund has provided the member states with different types of loans - very short-term for foreign exchange interventions; short-term balancing of balance of payments deficits and medium-term payments in case of serious balance of payments disequilibria, which could harm the Economic Community as a whole.

The European Monetary System has had a positive impact on the European economy, since the exchange rates stabilized during the 1980s, when their fluctuations shrank by more than half. In particular, the second half of the 1980s was a period of stability, with inflation falling. But in 1992 and 1993, there was a major crisis¹³ of the European Monetary System. As a result, there was a series of devaluation, Italy and the United Kingdom even came out of the European Monetary System and moved to a floating course. The turbulence in the financial markets has deepened the economic recession. Finally, it was decided to extend the fluctuation band to $\pm 15\%$, in order to maintain the European Monetary System at least in some form. The monetary stability achieved through the operation of the European Monetary System has given rise to further steps leading to deepening economic integration within the European Community (Druol, 2012). One of these steps was the adoption of the Single European Act (the first major revision of the 1957 Treaty of Rome) on July 1, 1987, and in which the accession of the European Community member states to the single internal market¹⁴ was contracted.

The Economic and Monetary Union Report in the European Community countries, or the Delors Report, was another important step leading to closer cooperation in the economic and monetary spheres. It was drawn up by a group of experts, principally governors of the central banks of the Member States under the leadership of the President of the European Commission, Jacques Delors, and presented¹⁵ to the Council of

¹² In the case of Spain, the United Kingdom, Italy and Portugal, a temporary wider fluctuation margin of $\pm 6\%$.

¹³ After the reunification of Germany, the country was facing inflation, trying to resolve it with a restrictive monetary policy and maintaining high interest rates, but the economy of the other members who had been associated with the German mark was stagnant at that time and was unable to keep its course against the German mark, adding speculative attacks on weakened currencies.

¹⁴ After As a result, the European Single Market was launched on January 1, 1999.

¹⁵ This Report later became a binding document defining the basic organizational principles in the creation of Economic and Monetary Union within the European Community. The Delors Report, in many ways, followed Werner Plan, but it was not only about coordinating monetary policy at the transnational level, but also about introducing a common currency to replace the national currencies. The Report proposed three phases

Ministers on April 12, 1989. The European Council discussed the Delors Report in Madrid on 26-27 July 1989, approving the start of the first stage on July 1, 1990. The further development of integration, not only in the economic field, necessitated a change in the founding treaties.

Scheme 4 Maastricht/Euro Convergence Criteria

What is measured?	How it is measured?	Convergence criteria
Price stability	HICP inflation	Not more than 1.5% above the rate of the three best performing countries
Sound public finances	Government budget deficit	Reference value not more than 3%
Sustainable public finances	Government debt-to-GDP ratio	Reference value not more than 60%
Durability of convergence	Long-term interest rates	Not more than 2% above the rate of the three best performing countries in terms of price stability
Exchange rate stability	Deviation from a central rate	Participation in the European Exchange Rate Mechanism for two years

Source: Author

Therefore, it was decided at the Strasbourg Summit to convene an intergovernmental conference and at the same time enabling a political union. The conference was held at the Rome Summit on December 15, 1990 and was finally completed at the Maastricht Summit on 9-10 December 1991 by the Treaty of the European Union (known as the Maastricht Treaty), which was solemnly signed on February 7, 1992. The Treaty, entered into force on November 1, 1993 (after all 15 member states had ratified it), formally establishing the European Union (Hix, 2011). Furthermore, it divided the agenda of the European Union into transnational and intergovernmental, while the Economic and Monetary Union has become part of the first transnational pillar.

of the Economic and Monetary Union. As part of the first phase (1. 7. 1990 - 31. 12. 1993), the convergence of economic policies and the stability of member states' economies were strengthened, with all countries participating in the European Exchange Rate Mechanism. During the second phase (1. 1. 1994 - 31. 12. 1998), the member states' oscillating currencies were narrowed and the European Central Bank and the European System of Central Banks established. In the third phase (1. 1. 1999 - 1. 1. 2002), sufficient economic convergence was anticipated and the process of fixing exchange rates, replacing national currencies with a common currency (Chang, 2016).

Conclusions and policy implications

European Economic and Monetary Union have gone through a long development, from signing the Treaty of Rome, which enabled the European Economic Community and have successfully created a customs union, through Maastricht Treaty to Lisbon Treaty, actively reforming many legal structures of the Union. Moreover, during the first stage of the Monetary Union, all intentions in the area of exchange rate stability have not been realized at first, as there has been no involvement of all member states in the European Exchange Rate Mechanism. This was due to the fact that the start of the first phase occurred at a time that was not marked by favorable economic conditions. Increasingly, partially reaching the point, where the European Community members have shown significant differences in economic performance and as it was previously stated the second stage of Economic and Monetary Union would begin on January 1, 1994 however, the deadline was shifted by one year at the request of Spain. In connection with this, the situation stressed the need for a sufficient convergence of the European Community economies before the introduction of the common currency. In the second phase, monetary policy remained the responsibility of the national central banks, which were still responsible for coordinating economic and monetary policies to meet the convergence criteria, namely achieving monetary stability. The European Monetary Institute has also begun to contribute to the development of cooperation between the member states' central banks, while the governing body was the Council, made up of the President, Vice-President and Central Banks' Governors.

After protracted litigation, it was decided that the start of the third stage should be decided by the qualified majority at the latest by January 1, 1997, subject to the condition that most countries would meet the convergence criteria. Otherwise, the third phase would start automatically on January 1, 1999, whether the criteria would be met by any number of states. The whole process was planned as irreversible, no one would be able to withdraw from the treaty later and refuse entry to the Economic and Monetary Union. Exceptions were the United Kingdom and Denmark, which had negotiated an exception as soon as the EU Treaty was signed. The entry into the third stage of the Economic and Monetary Union and the adoption of the common currency required certain conditions to be met to ensure that euro area monetary stability was maintained. States were obliged to adapt their legislation in line with the requirements of the Economic and Monetary Union, for example, to adjust the status of central banks and ensure their independence. Another condition was the achievement of the convergence of the economies, for which purpose the so-called Convergence or Maastricht criteria were established. Price stability, public finance, interest rate developments and currency stability were monitored. We can conclude that after complicated negotiations, it was agreed that building Economic and Monetary Union would be based on a fixed timetable and a requirement to meet the convergence criteria, while the result is extremely successful social, economic and political convergence development performance-wise and compromise between different requirements of members.

References

- Badinger, J. & Nitsch, V. (2015). *Economics of European Integration*. New York: Routledge.
- Baumol, W. (1967). Macroeconomics of Unbalanced Growth: The Anatomy of Urban Crisis. *American Economic Review*, 57(3), 415-426.
- Baumol, W. (1985). Unbalanced Growth Revisited: Asymptotic Stagnancy and New Evidence. *American Economic Review*, 75(4), 806-817.
- Behrman, G. (2008). *The Most Noble Adventure: The Marshall Plan and the Reconstruction of Post-War Europe*. London: Aurum Press.
- Chang, M. (2016). *Economic and Monetary Union*. Basingstoke: Palgrave.
- Darby, M. R., Lothian, J. R., Gandolfi, A. E. & Schwartz, A. J. (1984). *The International Transmission of Inflation*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Druol, E. M. (2012). *A Europe Made of Money: The Emergence of the European Monetary System*. New York: Cornell University Press.
- Eichengreen, B. & Mokyr, B. (2008). *The European Economy since 1945: Coordinated Capitalism and Beyond*. Princeton: Princeton University Press.
- Gruen, D. & Clark, C. (2009). What have we Learnt? The Great Depression in Australia from the Perspective of Today. *Economic Roundup, The 19th Annual Colin Clark Memorial Lecture*, 27(4), 27-50.
- Harberger, A. (1998). A Vision of the Growth Process. *American Economic Review*, 88(1), 1-32.
- Helleiner, E. (2016). *Forgotten Foundations of Bretton Woods: International Development and the Making of the Postwar Order*. New York: Cornell University Press.
- Herrmann, Ch. & Dornacher, C. (2017). *International and European Monetary Law*. Cham: Springer.
- Hix, S. & Hoyland, B. (2011). *The Political System of the European Union*. New York: Palgrave.
- Kumar, R. (2014). *Strategies of Banks and Other Financial Institutions: Theories and Cases*. Oxford: Elsevier.
- Ledbetter, L. (2017). *One Nation Under Gold*. New York: Liveright Publishing Corporation.
- McCormick, J. (2017). *Understanding the European Union*. London: Palgrave.
- Skousen, M. (2010). *Economics of a Pure Gold Standard*. New York: The Foundation for Economic Education.
- Spahn, H. P. (2010). *From Gold to Euro: On Monetary Theory and the History of Currency Systems*. Stuttgart: Springer.
- Szász, A. (1999). *The Road to European Monetary Union*. London: Palgrave Macmillan, 258.
- Szirmai, A. & Timmer, M. (2000). Productivity Growth in Asian Manufacturing: The Structural Bonus Hypothesis Examined. *Structural Change and Economic Dynamics*, 11(4), 371-392.

Vybrané globálne trendy vývoja obchodu a ich prejavy vo svetovom a európskom retailingu¹

Monika Matušovičová²

Selected Global Trends of Commerce Development and their Manifestations in World and European Retailing

Abstract

Worldwide and European retailing characterize new developments that make it a major economic category of international importance. The paper is focused on summarizing knowledge about selected global trends of commerce development, analyzing and evaluating the retail market in terms of internationalization processes and gradual globalization of commerce, concentration of business structures and operational units, as well as development of outlet concept as a retail trade.

#

Key words

Trends of commerce development, internationalization and concentration of commerce, outlet center

JEL Classification: L81

Received: 28.5.2018 Accepted: 6.6.2018

Úvod

Obchod je odvetvím, ktoré sa neustále vyvíja a vo svetovom hospodárstve má nezastupiteľnú úlohu. V posledných desaťročiach dochádza v oblasti obchodu k významným vývojovým posunom v dôsledku zmeny ekonomických, politických, spoločenských, technologických a ďalších podmienok.

Rastúca zložitosť a komplexnosť vykonávaných činností v oblasti maloobchodu pôsobí na jeho význam v novom rozmere – v podobe retailu. Riadiaci pracovníci retailových firiem musia v rámci retail manažmentu zohľadňovať pri tvorbe a riadení svojich manažérskych a marketingových programov na domácich a zahraničných trhoch jednotlivé aktuálne trendy vývoja obchodu. Vzhľadom na to, že ide o vývojové tendencie, ktoré sa postupne objavujú na všetkých trhoch, môžeme povedať, že ide o globálne retailové trendy.

Medzi vybrané globálne vývojové aspekty, ktoré ovplyvňujú a modifikujú charakter svetového a európskeho obchodu v súčasnosti, patria:

¹ Príspevok je výstupom riešenia projektu VEGA 1/0380/17 *Ekonomická efektívnosť elektromobility v logistike*.

² doc. Ing. Monika Matušovičová, PhD.; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra marketingu, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava, E-mail: monika.matusovicova@euba.sk

- rastúca konkurencia a zmeny obchodných štruktúr (koncentrácia a kooperácia obchodných štruktúr a prevádzkových jednotiek, internacionalizácia a postupná globalizácia retailu, špecializácia a diverzifikácia, trhová dominancia a rozvoj privátnych značiek obchodu),
- rozvoj nových foriem predaja (outletové centrá, convienience stores, pop-up stores),
- digitálne in-store technológie (investície do internetu, mobilných technológií a sociálnych sietí, multichannel a omnichannel marketing),
- technologické inovácie (systém rádiovreckenčnej identifikácie RFID, vernostné a platobné karty, QR kódy, samoobslužné pokladne, inteligentné nákupné vozíky, elektronické etikety).

1 Metodika práce

Vývojové trendy obchodu patria k rozhodujúcim prvkom ovplyvňujúcim správanie podnikateľských subjektov i fungovanie obchodu. Cieľom príspevku je v tejto súvislosti sumarizácia poznatkov o vybraných globálnych trendoch vývoja obchodu a súčasne analýza, komparácia a zhodnotenie retailového trhu z hľadiska internacionalizačných aktivít, procesov koncentrácie a rozvoja konceptu outletových centier ako oblasti maloobchodného podnikania.

V stati sú využité najmä deskripcia a komparácia teoretických poznatkov zaoberajúcich sa predmetnou problematikou, metóda komparácie aplikovaná pri skúmaní svetového maloobchodného trhu, analýza retailingu s využitím údajov z medzinárodnej štúdie spoločnosti Deloitte pod názvom Global Powers of Retailing a syntéza analytických údajov spoločnosti Ecostra.

2 Výsledky a diskusia

2.1 Internacionálizácia a koncentrácia obchodných firiem

Prejavom globálnej internacionalizácie je vývoj nadnárodných obchodných spoločností a obchodných reťazcov. Internacionálizácia obchodu predstavuje rozširovanie činnosti pôvodne lokálneho fenoménu za rámec národných ekonomík v snahe o lepšie a vyššie zhodnotenie obchodného kapitálu (Čihovská et al., 2010).

Jednoduchá definícia v teórii predstavuje v podnikateľskej praxi zložitý a náročný proces, ktorý je sprevádzaný podstatnými zmenami v strategickom smerovaní firmy a aj v organizácii jej vnútorných vzťahov a procesov. Jeho priebeh sa pri jednotlivých subjektoch často odlišuje postupnosťou krovok, ich obsahom, ako aj časom potrebným na realizáciu. S cieľom pochopiť a priblížiť mechanizmus internacionálizácie bolo v posledných desaťročiach uskutočnených množstvo štúdií. V rámci nich sa sformovali dva základné prístupy. *Statický (ekonomický)* chápe internacionálizáciu podnikania ako hospodársky jav. *Dynamický* prístup skúma internacionálizáciu ako proces pozostávajúci

z jednotlivých vývojových stupňov. Ich výsledkom sú rozličné makro i mikroekonomickej teórie a modely.

Proces koncentrácie a internacionalizácie výroby vyvolal potrebu vytvoriť adekvátnu protiváhu aj na strane obchodu. Predovšetkým v procese internacionalizácie, ktorá patrí medzi hlavné nástroje firemného rastu a rozvoja, došlo k určitému oneskoreniu, a internacionalizácia obchodu sa začala prakticky až v 90. rokoch minulého storočia. Dynamickejšiemu rozvoju internacionalizácie bránili najmä obchodnopolitické a právne predpisy či tăžkosti pri vstupe na trhy strednej a východnej Európy, Číny a ďalších menej vyspelých krajín. Odstránenie týchto prekážok na prelome 80. a 90. rokov viedlo spoločne s rozvojom informačných technológií a rastúcim vplyvom globalizácie k naštartovaniu procesu internacionalizácie, najmä zo strany západoeurópskych obchodných reťazcov. Americké retailingové firmy začali globálne podnikať neskôr najmä preto, že pre ne bol, a do značnej miery stále zostáva, prioritou veľký domáci trh a podnikanie na americkom kontinente. Expanziu ekonomickej aktivity obchodných firiem do zahraničia umožnilo postupné odbúravanie legislatívnych prekážok vstupu na trh a zblžovanie nákupného správania zákazníkov. Rozširovanie odbytových trhov podporuje aj nákladová stratégia využívajúca efekty množstva a integrácie realizovaných operácií. Hybnou silou rastúcej internacionalizácie obchodu sú v konečnom dôsledku aj nové komunikačné, informačné a prepravné technológie, ktoré umožňujú obchodným subjektom organizovať a riadiť operácie v medzinárodnom meradle.

Tab. 1 Najväčšie retailingové firmy podľa tržieb v roku 2015

Poradie	Spoločnosť	Krajina pôvodu	Tržby 2015 (v mld. USD)	Medziročná zmena v %	Počet krajín
1.	Walmart Stores Inc.	USA	482,130	-0,7	30
2.	Costco Wholesale Co.	USA	116,199	3,2	10
3.	The Kroger Co.	USA	109,830	1,3	1
4.	Schwarz UT KG	Nemecko	94,448	8,1	26
5.	Walgreens Boots Alliance	USA	89,631	17,3	10
6.	The Home Depot Inc.	USA	88,519	6,4	4
7.	Carrefour S. A.	Francúzsko	84,856	3,1	35
8.	Aldi Einkauf GmbH	Nemecko	82,164	11,5	17
9.	Tesco PLC	V. Británia	81,019	-12,7	10
10.	Amazon.com Inc.	USA	79,268	13,1	14

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: Deloitte, 2017. Global Powers of Retailing 2017. Dostupné na <http://www2.deloitte.com/uk/en/pages/consumer-business/articles/global-powers-of-retailing.html>.

V Európe sa medzinárodná aktivita maloobchodných firiem začala výrazne prejavovať v 60. rokoch minulého storočia, najmä v dôsledku kultúrnej blízkosti krajín a odstraňovania bariér internacionalizácie (v 70. rokoch už proces internacionalizácie dostáva medzikontinentálne dimenzie). V osemdesiatych rokoch sa internacionalizačné aktivity značne prehĺbili a zintenzívnilo, pričom Francúzsko, Veľká Británia a Nemecko sa uvádzajú ako krajiny s najvyšším európskym exportným podielom na svojom obchodnom koncepte. 90. roky 20. storočia charakterizuje najväčší rozmach internacionalizačných procesov v maloobchode. V súčasnosti prebieha éra konsolidácie a prerozdeľovania podielov ako súčasti obchodných stratégii na vyspelých trhoch. Aktuálne internacionalizačné tendencie obchodných štruktúr sveta deklaruje tabuľka 1.

Podľa štúdie spoločnosti Deloitte (2017), ktorá každoročne zostavuje a uverejňuje zoznam najväčších svetových retailingových firiem, tvorí podiel desiatich svetových lídrov na celkových tržbách 250 spoločností v rebríčku takmer jednu tretinu (30,4 %). Ich priemerný rast v roku 2015 predstavoval 2,9 % a súhrn tržieb 1 308,065 miliárd dolárov. Takmer tretina (28,7 %) z celkových tržieb 10 najväčších obchodných firiem pochádzala zo zahraničných operácií, pričom európski retaileri ako Aldi (66 %), Schwarz (61 %) a Carrefour (53 %) boli tými, ktorých predaj od nich závisel najviac.

Na čele TOP 10 obchodných spoločností na svete je americký *Walmart* s tržbami 482 miliárd dolárov. Napriek zápornej medziročnej zmene tržby globálneho lídra nadále dosahujú 4-násobok tržieb jeho hlavných konkurentov – amerických spoločností *Costco* a *Kroger*. Americký Walmart prevádzkuje v 30 krajinách sveta vyše 11 700 predajní. Nemecký diskontný reťazec *Schwarz* so svojimi prevádzkovými formátmi Lidl a Kaufland si v silnej konkurencii udržal štvrtú pozíciu z predchádzajúceho roku. Schwarz, ktorý pôsobil v 26 krajinách výlučne na európskom kontinente, aktuálne expanduje po prvý raz za hranice Európy a otvára prvé filiálky na východnom pobreží USA. Oproti roku 2014 najväčší posun v globálnom rebríčku (o 5 miest) a súčasne najvyšší medziročný rast tržieb zaznamenala americká spoločnosť *Walgreens Boots Alliance*, zaoberajúca sa liekmi a starostlivosťou o zdravie. Z hľadiska expanzie do zahraničia je najaktívnejší francúzsky obchodný reťazec *Carrefour*, ktorý operuje až v 35 krajinách sveta a na piatich kontinentoch. Britské *Tesco* po účtovnom škandále a tlažkých finančných stratách zaznamenovalo najväčší pokles tržieb medzi TOP 10 svetovými retailermi. V globálnom rebríčku sa umiestnila oproti roku 2014 jedna nová spoločnosť – svetová jednotka v nakupovaní cez internet *Amazon.com*, ktorá sa posunula na desiate miesto a odsunula z TOP 10 nemecké *Metro Group*, ktoré bolo nútené reštrukturalizovať svoje podnikanie a zbaviť sa nevýnosných zahraničných aktivít.

Dynamický proces internacionalizácie nezaznamenávame len pri obchodných reťazcoch s rýchloobrátkovými tovarmi, ale aj pri špecializovaných reťazcoch. Napríklad medzi 250 najväčšími retailingovými spoločnosťami sa v roku 2015 umiestnilo až 45 reťazcov špecializovaných na módne odevné produkty. Tieto spoločnosti pôsobili priemerne v 26 krajinách (priemer TOP 250 bol 10 krajín), mali tržby viac ako 9 miliárd dolárov a najvyššie ziskové marže (Deloitte, 2017).

Internationalizačné aktivity sú v súčasnosti poznamenané odchodom z trhov, zatváraním predajní, reštrukturalizáciou, prehodnocovaním formátov predajní a konsolidáciou. Nadálej pokračuje expanzia najväčších obchodných firiem do štátov strednej a východnej Európy, ako aj do Ázie, hoci v sebe skrýva podstatne viac rizík z dôvodu nasýtenosti trhu a zintenzívnenia konkurenčného boja. V Európe sú zaujímavými krajinami na zahraničnú expanziu Ukrajina, Rumunsko a Bulharsko. Z ázijských krajín sú to

okrem Indie a Číny aj Malajzia, Turecko, Indonézia a Spojené arabské emiráty. Medzi lukratívne sa zaraďujú aj trhy Latinskej Ameriky, ako napríklad Mexiko.

Koncentrácia je jedným z najvýznamnejších trendov svetového a európskeho obchodu. Proces koncentrácie vyplýva zo snahy obchodných reťazcov posilniť svoje postavenie na trhu nielen voči konkurencii, ale aj voči dodávateľom. Ďalším dôvodom je tiež skutočnosť, že proces koncentrácie umožňuje firmám dosahovať značné úspory z rozsahu, a tým aj väčšiu efektivitu realizovaných aktivít.

Koncentrácia prebieha na úrovni *organizačnej* (sústredenie a zväčšovanie kapitálu obchodných činností a vytváranie väčších systémov), *prevádzkovej* (znižovanie počtu prevádzkových jednotiek a zväčšovanie ich veľkosti) a *priestorovej* (prevádzkové jednotky sa sústredia do obchodných centier a nákupných zón).

Z hľadiska miery koncentrácie jednotlivých trhov sú medzi krajinami značné rozdiely. Najvyšší stupeň koncentrácie maloobchodného trhu je v súčasnosti v škandinávskych krajinách, Švajčiarsku, Francúzsku, Rakúsku a Nemecku. Naopak, najnižší stupeň koncentrácie sa vyskytuje v krajinách južnej Európy (Talianko, Španielsko). V strednej a východnej Európe patrí ku krajinám s najviac koncentrovaným trhom Slovinsko, Maďarsko, pobaltské štáty a Česká republika. Na americkom kontinente má mimoriadne postavenie obchodný reťazec Walmart, ktorý je už niekoľko rokov z pohľadu tržieb najväčším obchodným podnikom sveta (na trhu USA má napríklad podiel takmer 30 %). Celkovo je však koncentrácia amerického trhu v porovnaní s Európou nižšia. Roztrieštená štruktúra maloobchodného trhu je príznačná aj pre ázijské krajiny (Machková, 2015). V posledných rokoch už aj na Slovensku dochádza k dynamizácii procesu koncentrácie, pričom stupeň koncentrácie v roku 2015 u nás dosiahol 76 % (ECB, 2015).

2.2 Outletové centrá ako jeden z najnovších maloobchodných konceptov

Na základe vývojových trendov, ako sú rast konkurenčie v odvetví alebo internacionálizácia a globálna expanzia obchodu, možno ilustrovať aj vznik jedného z najnovších maloobchodných konceptov, ktorým sú outletové centrá a predajne. Po improvizovaných začiatkoch sa zo „zlacneného nakupovania“ vyvinulo špeciálne odvetvie maloobchodu s veľkým potenciáлом a budúcnosťou.

V posledných dvoch dekádach došlo k nárastu celosvetových maloobchodných aktivít rádovo o desiatky percent. Tieto aktivity si vyžadujú vytvárať široké portfólio produktových radov tak, aby bolo možné uspokojiť všetkých potenciálnych zákazníkov. Od výrobcov a obchodníkov si to vyžaduje neustále operatívne reagovať na jednotlivé novo vznikajúce a meniac sa trendy na trhu, čím sa zároveň vytvárajú čoraz väčšie nároky na skladové kapacity jednotlivých spoločností.

Pojem *outlet* pochádza z angličtiny a v preklade znamená *odbytisko*. Z hľadiska ekonomickej teórie predstavuje outlet formu predaja, prostredníctvom ktorej jednotlivé výrobné spoločnosti zabezpečujú predaj svojich značkových tovarových kolekcií za znížené ceny s primárnym cieľom zabezpečiť plynulý tok tovarov a vyhnúť sa tak vzniku dodatočných logistických nákladov.

Tovar predávaný v outletových centrách môžeme identifikovať ako (Hvizdová – Matušovičová, 2013):

- tovar, ktorý sa už nevyrába,
- sezónny tovar,
- nadmerné zásoby,
- tovar z insolventných pobočiek,
- výbehové kolekcie.

Prvé *továrenské outletové centrá* vznikali v 19. storočí na východe USA. Ponúkali overovacie súrie alebo produkty celkom nespĺňajúce normy, prípadne poškodený tovar za nízke ceny. Boli budované v lacných skladových halách na továrenských pozemkoch. Prvé samostatné centrá na predaj „priamo z továrne“ otváral výrobca pánskych odevov Anderson-Little v 30. rokoch 20. storočia. Prvé moderné centrá s outletovými predajňami vyrástli v USA v 70. rokoch. V Pensylvánii to napríklad v roku 1974 bolo Vanity Fair Factory Outlet Center s mnohými nájomníkmi pri mestečku Reading. Centrum bolo veľmi úspešné a v USA sa outlety stali módou (Kremský, 2010).

V 90. rokoch mali v USA už niekoľko stoviek Factory Outlet Centier. Budovali sa zväčša pri diaľniciach do 50 kilometrov od veľkých mestských aglomerácií. V USA ich je najviac v Kalifornii, na Floride a v Texase. Majú zväčša od 30 do 50-tisíc metrov štvorcových prenajímateľnej plochy. V roku 1984 bol koncept prenesený do Európy, kde bolo prvé outlet centrum s názvom L'usine Roubaix otvorené vo Francúzsku. So skúsenosťami z domáceho trhu začali americkí prevádzkovatelia v 90. rokoch investovať najmä vo Veľkej Británii. Veľké projekty vznikli aj v Taliansku, Španielsku, vo Švajčiarsku, Francúzsku, Švédsku, menej v Nemecku a Rakúsku. V tom období už Factory outlet centrá predznamenávali vznik nového fenoménu, takzvanej „zľavovej kultúry“. Dnes outlet ako pojem už nesymbolizuje len druhotriedny tovar, ale stal sa symbolom nového životného štýlu. O nové odvetvie maloobchodu sa začali v tomto desaťročí zaujímať aj renomované značky, ktoré v súčasnosti vytvárajú špeciálne stratégie a produkty pre outletové predajne. Usilujú sa tak zasiahnúť aj iných zákazníkov ako vyššiu strednú vrstvu, ochotnú zaplatiť vyššiu cenu za osvedčenú značkovú kvalitu.

Outletové centrá sú štandardne budované vo vzdialosti do 50 km od veľkých mestských aglomerácií, pričom veľmi dôležitým prvkom pri rozhodovaní o výstavbe takého konceptu na novom geografickom trhu je už existujúca dopravná infraštruktúra a jej kvalita. Štandardné architektonické riešenie jednotlivých obchodných prevádzok má podobu prízemných, maximálne jednopodlažných domčekov, ktoré sú sústredené vedľa seba a vytvárajú tak súvislú nákupnú ulicu. Vo všeobecnosti sa v priebehu existencie tohto maloobchodného konceptu vyvinulo niekoľko rozličných koncepcí stavebného prevedenia, pričom jednotlivé podoby v konečnom dôsledku reflektovali tak národné špecifiká, ako aj jednotlivé regionálne charakteristiky toho-ktorého mesta, resp. geografickej lokality, v ktorej sa daná prevádzka nachádzala.

Z hľadiska stavebného riešenia outletového centra ako celku rozlišujeme tri základné formy architektonického riešenia, ktoré v konečnom dôsledku určujú celkový charakter outletového strediska (Bittner, 2012):

- Strip center
- Mall center
- Village center

Strip center ako forma architektonického riešenia spočíva vo vytvorení dlhej a neprerušovanej nákupnej ulice – stripu, ktorá je iba po jednej strane lemovaná obchodnými prevádzkami. Strip center sa vyskytuje najmä v USA, v Európe je typickým príkladom takéhoto centra Designer Outlet Parndorf alebo City Outlet v Nemecku.

Mall center z hľadiska konceptu outletových centier spravidla znamená niekol'ko poschodové nákupné centrum, v ktorom sa nachádzajú maloobchodné a gastronomické prevádzky. Tovar v maloobchodných jednotkách sa predáva za štandardne znížené ceny v rozpätí od 30 % do 70 %. Príkladom centra typu Mall center je Foxtown Stores Mendrisio vo Švajčiarsku alebo Designer Outlet Salzburg.

Village center je na rozdiel od Strip centra koncipované ako uzavreté stredisko a svojím dizajnom pripomína malú dedinu. Názov village v tomto prípade vychádza práve zo skutočnosti, že návštěvník je po oboch stranach nákupnej promenády obklopený jednotlivými prevádzkami, teda zatial' čo v prípade Strip centra je promenáda lemovaná predajňami iba z jednej strany, v prípade outlet village je promenáda hermeticky uzavretá. Známym príkladom Village centra je Zsar Outlet Village vo Fínsku alebo Outlet Noventa di Piave v Taliansku.

Spojené štáty americké predstavujú tradičný trh outletových nákupných centier aj napriek skutočnosti, že táto oblasť z hľadiska preferencií realitného trhu dlhodobo vykazuje klesajúci trend. Z hľadiska štruktúry jednotlivých outletových stredísk možno v prípade amerického trhu konštatovať skôr tendencie k výstavbe väčších a komplexnejších centier. Naopak, Európa predstavuje atraktívny trh pre toto maloobchodné odvetvie, nakoľko medzi jednotlivými štátmi stále existujú rozdiely v štruktúre maloobchodného trhu, t. j. čo je v jednej krajine už zavedený a tradičný koncept, to je v inej krajine úplne nová forma predaja tovaru konečným spotrebiteľom.

Európa predstavuje jeden z najperspektívnejších trhov pre výstavbu outletových centier. Tradičnou destináciou tohto konceptu z hľadiska počtu jednotlivých prevádzok v Európe bola a stále je Veľká Británia, kde fungovalo v roku 2016 35 outletových centier (tabuľka 2). Najvýraznejší rozmach zaznamenal koncept v Nemecku, kde došlo v rokoch 2011 a 2016 k viac ako dvojnásobnému nárastu celkového počtu outletových centier. Veľká hustota je aj v Taliansku, Francúzsku a Španielsku. Najbližším cieľom budovania sa stáva stredná a východná Európa – najmä Poľsko, Česko a Maďarsko. Veľký potenciál má aj Rusko, kde v sledovanom období došlo k prudkému nárastu množstva existujúcich prevádzok. Pri pohľade na kvantitatívne charakteristiky európskeho trhu outletových centier je významným prvkom najmä skutočnosť, že v rokoch 2011 až 2016 došlo k nárastu celkovej predajnej plochy o takmer 30 percent.

Medzi relevantné trhy rozvoja outletových centier z globálneho hľadiska možno zaradiť aj krajiny ako Spojené arabské emiráty, Japonsko, Čínu, Južnú Kóreu a Turecko. V Japonsku sa v súčasnosti nachádza viac ako 40 outletových nákupných centier. Rozvoj outletov v tejto krajine podnietili najmä skúsenosti japonských turistov s touto formou nakupovania, ktoré získali pri cestách do USA. Očakávania trhu sa prejavili veľmi silným rastom tržieb na začiatku fungovania japonských centier a dopyt je stále veľmi silný. Spojené arabské emiráty a Taiwan sa môžu pýsiť dvomi najväčšími outletovými komplexami na svete. Dubai Outlet Mall tvorí 240 predajní na ploche viac ako stotisíc štvorcových metrov. Jeho rozlohu už prekonalo centrum E-da Outlet Mall s 200-tisíc metrami štvorcovými, luxusným hotelom, zábavným parkom a bývaním v mrakodrage na Taiwane.

Tab. 2 Trh outletových centier v Európe v rokoch 2011 a 2016

Krajina	Počet outlet centier		Celková predajná plocha v m ²	
	2011	2016	2011	2016
V. Británia	37	35	549 830	522 635
Taliansko	23	25	459 300	521 420
Španielsko	16	17	203 300	239 040
Francúzsko	15	22	209 700	331 335
Nemecko	6	14	85 600	207 925
Poľsko	6	12	80 500	180 720
Švajčiarsko	6	5	84 000	59 500
Belgicko	3	2	42 300	32 000
Grécko	3	4	45 500	58 400
Írsko	3	2	22 800	20 000
Holandsko	3	3	62 900	84 000
Portugalsko	3	4	92 350	97 350
Chorvátsko	2	2	25 050	27 000
Rakúsko	2	2	65 300	74 000
Švédsko	2	2	28 200	28 500
Česká republika	2	2	38 500	36 000
Maďarsko	2	2	35 000	29 500
Bulharsko	1	1	13 000	13 000
Dánsko	1	2	10 000	20 000
Lotyšsko	1	1	12 700	12 700
Nórsko	1	2	11 000	21 500
Rumunsko	1	1	14 500	14 500
Rusko	0	5	0	99 380
Srbsko	0	1	0	13 000
Slovensko	0	1	0	14 000
Ukrajina	0	1	0	15 000
Spolu	139	170	2 191 330	2 772 405

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: The big ecostra Outlet Centre Handbook Europe 2011 a Outlet Centres in Europe – September 2017. Dostupné na https://www.ecostra.com/studien_und_marktberichte/

Uvedené centrá sú nesporným dôkazom sily konceptu outletových centier. Dôležitým prvkom pre rozvoj konceptu je v prvom rade globálny ekonomický rast. Aj samotná skutočnosť, že celosvetovo najväčšie Factory Outlet centrum sa nenachádza ani v USA, ani v Európe, je priamym a nesporným dôkazom uvedenej skutočnosti. Celosvetová ekonomická "klíma" je klíčová pre úspešnú expanziu konceptu outlet stredísk, pričom koncepcia je plne flexibilná pre akúkoľvek krajinu a jej kultúrne špecifiká.

Záver

Svetový a európsky retailing charakterizujú nové vývojové trendy, ktoré z neho tvárajú významnú ekonomickú kategóriu medzinárodného významu. Medzi aktuálne vývojové aspekty, ktoré ovplyvňujú rozvoj retailu aj v našich podmienkach, patria najmä zmeny obchodných štruktúr, internacionalizácia obchodu, vývoj nových foriem predaja, využívanie informačných technológií, investície do digitálnych in-store technológií a rozvoj aktivít spoločenskej zodpovednosti a zeleného retailu.

Internacionalizácia a koncentrácia patria v prostredí intenzívnej konkurencie k najvýznamnejším trendom súčasného obchodu. Expanzia do nových krajín tvorí súčasť stratégie najúspešnejších obchodných firiem sveta a patrí medzi hlavné nástroje firemného rastu a rozvoja. V roku 2015 bolo medzi TOP 10 obchodnými spoločnosťami sveta deväť spoločností, ktoré mali prevádzkové jednotky vo viacerých krajinách sveta, a iba jedna spoločnosť pôsobiaca len v domácej krajine. V procese internacionalizácie najviac pokročili obchodné firmy Carrefour (35 krajín), Walmart (30 krajín), Schwarz (26 krajín) a Aldi (17 krajín). Možno konštatovať, že európske obchodné reťazce sa v porovnaní s americkými správajú odvážnejšie. Počas svojej expanzie na starom kontinente najprv získali multikultúrne skúsenosti a v súčasnosti ich využívajú pri globálnom investovaní.

Outletové centrá predstavujú jednu z najprogresívnejších podnikateľských oblastí súčasnosti. Nároky na jednotlivých účastníkov na trhu textilných výrobkov sú veľmi vysoké a celková atmosféra v tomto odvetví je charakterizovaná vysokou úrovňou konkurenčného boja ako aj jednotlivých marketingových aktivít. Výrobcovia sú nútene vyuvíjať aktivity nielen v zmysle získavania nových zákazníkov, ale aj udržiavania si už existujúcich, nakoľko na trhu spotrebiteľských preferencií existuje vysoká miera volatility vo vzťahu zákazníkov a výrobcov. A práve koncept outletových centier predstavuje ideálny nástroj na získavanie si nových zákazníkov, nakoľko v plnej miere využíva ako svoj primárny konkurenčný nástroj cenovú senzibilitu. Zatiaľ čo koncept outletových centier možno z hľadiska situácie na americkom trhu označiť za zostupný trend, v prostredí európskeho trhu a situácie na rozvíjajúcich sa trhoch je tento koncept vo fáze expanzie. Tejto skutočnosti napomáha nielen celosvetová ekonomická situácia, ale aj unifikácia výkusu zákazníkov a zdieľanie spoločných preferencií v oblasti módy a odievania, čo umožňuje rozširovať koncept outletových centier aj na trhy Blízkeho východu, juhovýchodnej Ázie a Austrálie.

Zoznam bibliografických odkazov

- Bittner, O. (2012). *Outlet ako jeden z najnovších maloobchodných konceptov*. Záverečná práca, Bratislava, Slovensko.
- Čihovská a kol. (2010). *Marketingové prostredie jednotného európskeho trhu*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm.
- Deloitte. (2017). *Global Powers of Retailing 2017*. Dostupné na <http://www2.deloitte.com/uk/en/pages/consumer-business/articles/global-powers-of-retailing.html>.
- Ecb. (2015). *Concentration ratio in terms of volume (percentages)*. Dostupné na <http://sdw.ecb.europa.eu>.

- Ecostra (2017). *Outlet Centres in Europe – September 2017*. Dostupné na https://www.ecostra.com/studien_und_marktberichte/.
- Ecostra (2011). *The big ecostra Outlet Centre Handbook Europe 2011*. Dostupné na https://www.ecostra.com/studien_und_marktberichte/.
- Hvizdová, E. & Matušovičová, M. (2013). *Manažment v podnikovej praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm.
- Kremský, P. (2010). Outlets – od výpredaja po nový životný štýl. *TREND extra reality*, 8-10.
- Machková, H. (2015). *Mezinárodní marketing*. Praha: Grada Publishing, a.s..

Dosahy krízových javov na trh s nehnuteľnosťami a nástroje ich prekonávania

Daniela Nemcová¹ – Valéria Michalová²

Impacts of Crisis Phenomena on the Real Estate Market and Tools that Help Overcome them

Abstract

The aim of the thesis is to review the impact of the crisis phenomena on the real estate market in the United States, the European countries and in Slovakia, and its comparison and examine economic instruments that help to overcome them. The result of the thesis is theoretical knowledge base on the real estate market, as well as empirical and analytical findings on the impacts of the crisis phenomena on the economy and the framework for the real estate market.

Key words

Real Estate Market. Factors of Supply and Demand on the Real Estate Market. Real estate activities. The price of the property market.

JEL Classification: D01, E32, F23, L85

Received: 27.12.2017 Accepted: 6.6.2018

Úvod

Trh s nehnuteľnosťami je dôležitou súčasťou každej ekonomiky. Považuje sa za významný indikátor jej celkovej výkonnosti, keďže preniká trhovým systémom a ovplyvňuje všetky ostatné trhy, obsluhuje tak výrobnú, ako aj osobnú spotrebu. Je to trh, na ktorom sa stretáva ponuka nehnuteľnosti, t.j. statkov s vysokou hodnotou a s nimi spojených služieb, s dopytom po nich. Úlohou trhu s nehnuteľnosťami je zabezpečiť všetky transakcie spojené s transferom vlastníckych práv na pozemky a budovy a tiež realizovanie nájomných vzťahov k nehnuteľnostiam ponúkaným na trhu.

Ako všetky trhy, aj trh s nehnuteľnosťami podlieha cyklickému vývoju ekonomiky. V poslednom desaťročí trh s nehnuteľnosťami najviac poznačila hypotekárna kríza v USA, ktorou vyvrcholila kríza na akciových trhoch s následným prerastením do finančnej krízy. Vzhľadom na globalizáciu ekonomiky kríza mala dosah s väčším či menším časovým odstupom na trhy vo všetkých ekonomicke vyspelých krajinách. Reflexia krízových javov sa odzrkadlila v prácach: Luchtenberg, K. – Seiler, M. (2014), Stevenson, S. (2016) a ďalších autorov.

¹ Ing. Daniela Nemcová; Štátny fond rozvoja bývania, Lamačská cesta 8, 833 04 Bratislava 37, e-mail: danka.nemcova@gmail.com

² prof. Ing. Valéria Michalová, CSc.; Obchodná fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave, Katedra služieb a cestovného ruchu, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava 5, e-mail: michalov@euba.sk

Trh s nehnuteľnosťami v Európe, popri krízových javoch, ovplyvnilo aj zavedenie eura 1.1.2002, pričom vyvolalo mimoriadnu expanziu finančného sektora. Úverové toky z krajín severnej Európy, ktoré mali prebytky štátneho rozpočtu, smerovali do krajín južnej Európy s vysokým rozpočtovým deficitom, pričom viedli k prehrievaniu trhu s nehnuteľnosťami na bývanie. Turbulentný vývoj a zníženie obratov na realitnom trhu na konci dekády odhalil jednak silné makroekonomicke prepojenie, jednak veľký vplyv finančných subjektov v rámci komerčných realitných trhov, ako aj pochybenia predmetných inštitúcií. Gibilaro, L – Mattaroci, G. (2016), Hesli, M. (2016).

Rozšírenie EÚ od 1. januára 2004 o desať nových krajín, ich vstup na jednotný trh s voľným pohybom tovaru, služieb, kapitálu a pracovných síl, ako aj ich začlenenie do európskych finančných a kapitálových tokov vyvolalo pohyb na trhoch, vrátane trhu realít a ich cien. Cár, M. (2014).

Formovanie trhu s nehnuteľnosťami na Slovensku ovplyvnilo jednak integračný proces do EÚ, jednak transformačný proces krokovania trhového prostredia, reálne podporený transformáciou štátneho a družstevného majetku na súkromné vlastníctvo, ako aj reštitučným procesom, a tiež krízové javy vo výrazne otvorennej ekonomike. Prejavili sa poklesom dopytu, cien, stavebnej produkcie, zamestnanosti a z toho plynúcich príjmov a celkovo poklesom HDP krajiny, vrátane pridaných hodnoty sekcie činností s nehnuteľnosťami. (Staněk P. 2010). Rozmachu trhu s nehnuteľnosťami napomáhala v prvotnej fáze neuspokojená potreba vlastného bývania a neskôr obavy pred zvýšením cien nehnuteľnosťí po vstupe do Európskej únie. V uvedených súvislostiach je trh s nehnuteľnosťami v ekonomike Slovenska predmetom pozorovania v poslednom desaťročí.

1 Metodika práce

Cieľom príspevku je charakterizovať prejavy a dosahy krízy na trhu s nehnuteľnosťami USA, vývoj a zmeny na trhu s nehnuteľnosťami v európskych ekonomikách, vrátane Slovenska, v krízovom a pokrízovom období, identifikovať faktory vplyvu zmien na dopyt a ponuku nehnuteľností a zhodnotiť účinnosť uplatňovaných nástrojov stimulácie trhu. Vzhľadom na relatívne kratšie obdobie fungovania trhu s nehnuteľnosťami v SR, ako aj závažnosť pôsobenia krízových javov na jeho formovanie v európskom kontexte, sformovaná poznatková báza má napomôcť k hlbšiemu poznaniu ich prejavov a dôsledkov na daný trh.

Pri riešení predmetných otázok sa v metodickej rovine uplatnila systemizácia poznatkovej bázy základných kategórií, ako aj charakteristických čít trhu s nehnuteľnosťami, identifikácia určujúcich faktorov dopytu a ponuky, hlavne ceny, za účelom hlbšieho poznania ich prejavov a dôsledkov. Metódou obsahovej analýzy a syntézy sa vysvetlili príčiny a súvislosti krízových javov v danej oblasti. V aplikovanej rovine sa využili kvantitatívne metódy a komparácia pre analýzy sekundárnych údajových databáz a tiež korelačná analýza pri identifikovaní miery závislostí skúmaných javov a procesov súvisiacich s trhom s nehnuteľnosťami.

2 Výsledky a diskusia

2.1 Základné kategórie trhu s nehnuteľnosťami

Vo všeobecnosti sa nehnuteľnosťou rozumie vec, ktorú nemožno bez porušenia jej podstaty premiestňovať z miesta na miesto. Synonymom pojmu nehnuteľnosť je realita. Nehnuteľnosti (pozemky, budovy, objekty) sa od hnutel'ných vecí odlišujú svojimi naturálno-vecnými vlastnosťami, ktorými sú nepremiestniteľnosť, z čoho vyplýva vysoká dôležitosť priestorovej alokácie, neopakovateľnosť a individuálnosť, dlhodobá životnosť, vysoká náročnosť na zdroje obnovy, dlhodobá príprava zámerov a ich následná realizácia, prevádzka vyžadujúca si napojenie na dopravnú a technickú infraštruktúru (Michalová, 2007). Z právneho hľadiska nehnuteľnosťami sú *pozemky a stavby* spojené so zemou pevným základom (Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb.).

Pozemkom sa rozumie časť zemského povrchu, oddelená od susedných častí hranicou územnej správnej jednotky, katastrálneho územia, zastavaného územia obce, hranicou vymedzenou právom k nehnuteľnosti, hranicou držby alebo hranicou druhu pozemku, alebo rozhraním spôsobu využívania pozemku (katastrálny zákon č. 162/1995 Z.z.).

Stavebný zákon definuje *stavbu* ako stavebnú konštrukciu postavenú stavebnými prácami zo stavebných výrobkov, ktorá je pevne spojená so zemou, alebo ktorej osadenie si vyžaduje úpravu podkladu.

Priestor, na ktorom sa stretáva ponuka nehnuteľností a s tým súvisiacich služieb, s dopytom po nich, je *trh s nehnuteľnosťami, resp. realitný trh*. Ide o konfrontovanie dopytu a ponuky, pokiaľ ide o byty, domy, rekreačné objekty, ale aj kancelárie, obchodné priestory, priestory určené na hospodárske účely, zariadenia a komerčné priestory určené na ubytovanie, rekreáciu, oddych a pod. Trh s nehnuteľnosťami sa takto skladá z množstva menších, relatívne samostatných trhov (Cár, 2014).

V reálnej ekonomike má trh s nehnuteľnosťami charakter miestneho, regionálneho, národného, medzinárodného a svetového trhu. V teoretickej rovine môžeme uvažovať o trhu s nehnuteľnosťami z hľadiska stupňa organizovanosti ako o organizovanom alebo neorganizovanom trhu, z hľadiska legislatívy o legálnom a nelegálnom trhu, prípadne o vecnom členení na čiastkový a agregatný trh.

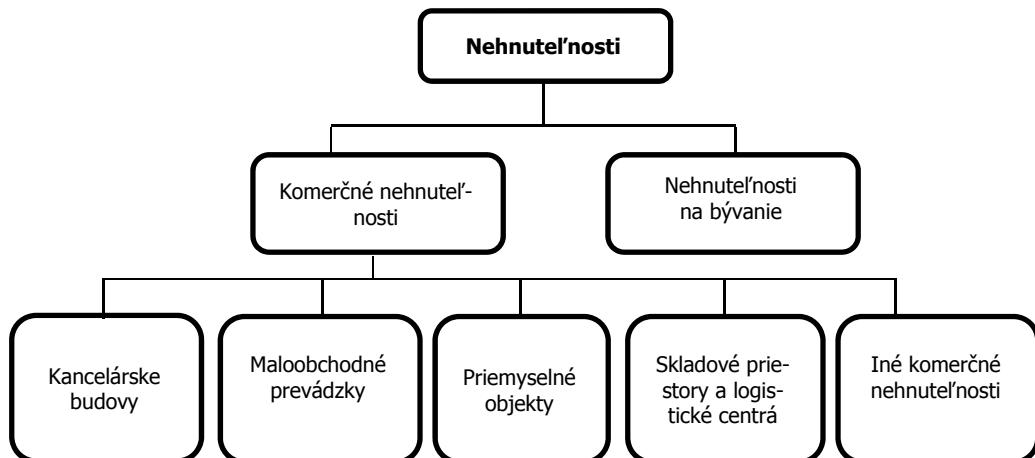
2.2 Členenie trhu s nehnuteľnosťami

Trh s nehnuteľnosťami sa skladá z *trhu s nehnuteľnosťami na bývanie* (režidenčný trh) a *trhu komerčných nehnuteľností* (kancelárske priestory, maloobchodné prevádzky, priemyselné objekty, skladové priestory a logistické centrá).

Nehnuteľnosťami na bývanie najčastejšie označujeme byty v bytových domoch a rodinných domoch. Ďalšími segmentmi sú celoročné bývania vo vidieckych, rekreačných domoch a polnohospodárskych usadlostiach. Sú kategorizované ako rodinný dom (rodinná vila, samostatne stojaci, v radej zástavbe, vidiecky dom, jednogeneračný,

viacgeneračný) a byt podľa počtu izieb. Kritériom je aj vek stavby do piatich rokov od kolaudácie označovaný ako novostavba a staršia stavba. Súčasťou realitného trhu je aj mobilné bývanie a bývanie na vodných plochách. Z hľadiska zámeru investora o ďalšom využití nehnuteľnosti sú tieto špecifikované ako objekty na predaj alebo prenájom.

Schéma 1 Členenie nehnuteľností

Zdroj: Cár, 2014

Cár (2011) charakterizuje *komerčné nehnuteľnosti* ako nehnuteľnosti, ktoré produkujú príjem. Do tejto kategórie patria maloobchodné prevádzky, kancelárske priestory, priemyselné objekty, skladové priestory, objekty určené na regeneráciu a rekreáciu, logistické centrá, hotely, reštaurácie, ale tiež nehnuteľnosti na bývanie, ktoré sú vlastnené alebo postavené za komerčným účelom.

2.3 Charakteristické črty trhu s nehnuteľnostami

Vyplývajú z toho, že ceny sa nastavujú vzájomným pôsobením dopytu a ponuky. Dopyt na trhu nehnuteľností nie je elastický, čo vyplýva z povahy nehnuteľností, najmä dlhej doby výstavby s následkom časového oneskorenia pôsobenia dopytu a ponuky. Dopyt a ponuka na trhu môže byť rozdielna nielen v rámci regiónu, ale i v rámci jedného mesta. Na lokálnom trhu pôsobí súčasne viac segmentov trhu komerčných a rezidenčných nehnuteľností. Možnosti výberu žiadanej nehnuteľnosti zo strany dopytu sú obmedzené. Frekvencia predaja nehnuteľnosti je nízka a väčšina predávajúcich a kupujúcich na posúdenie kvality a ceny využíva sprostredkovateľské služby. Pri rezidenčných nehnuteľnostiach je cena na trhu ovplyvnená sociálnymi faktormi (práca, výška príjmu, sociálne zázemie).

Osobitostou trhu s nehnuteľnosťami je verejný charakter vlastníctva. V SR zabezpečuje jeho zverejnenie kataster nehnuteľností, ktorý podľa zákona č. 162/1995 Z. z. (katastrálny zákon) slúži ako informačný systém, najmä na ochranu práv k nehnuteľ-

nostiam, na daňové účely a poplatkové účely, na oceňovanie nehnuteľností, najmä pozemkov, na ochranu poľnohospodárskeho a lesného pôdneho fondu, na tvorbu a ochranu životného prostredia, na ochranu nerastného bohatstva, na ochranu národných kultúrnych pamiatok a ostatných kultúrnych pamiatok, ako aj chránených území a prírodných výtvorov. Trh s nehnuteľnosťami funguje efektívne, ak sú jasné vlastnícke práva a nízke náklady na sprostredkovanie, vrátane vypracovania kúpnych zmlúv. Funkovanie trhu obmedzuje nedokonalé poznanie vecí (potrebný špecialista – súdny znalec na posúdenie stavu a ceny nehnuteľnosti), monopolné postavenie určitého subjektu na trhu – nedokonalá konkurenčia a tiež vysoké náklady na uskutočnenie samotného predaja. Akt kúpy nehnuteľnosti a rozhodovanie kupujúcich prebieha v dlhšom časovom horizonte.

Trh s nehnuteľnosťami je do značnej miery *diverzifikovaný*, čo je podmienené nasledujúcimi aspektmi: *druhom vlastníctva: súkromné* (bytové a rodinné domy, byty, poľnohospodárske, priemyselné podniky, obchodné a kancelárske priestory), *družstevné – kolektívne* (bytové, výrobné), *verejné* (mestá a obce, štát, spoločenské organizácie, nadácie), *druhom predmetným* podľa naturálno-večnej štruktúry a úžitkovej hodnoty, *priestorovou alokáciou* ako dôsledok existencie polohovej renty s takými neekonomickými faktormi ako ekológia a životné prostredie, *verejným záujmom* – štát a jednotlivé orgány miestnej správy a samosprávy vstupujú na trh s nehnuteľnosťami prostredníctvom administratívnych nástrojov – nariadení, príkazov, zákazov a sankcií (Michalová, 2007).

2.4 Subjekty na trhu s nehnuteľnosťami

Na trh s nehnuteľnosťami vstupujú viaceré subjekty:

- fyzická alebo právnická osoba, ako kupujúca/predávajúca nehnuteľnosť, alebo hľadajúca/ponúkajúca prenájom (podnájom),
- realitné kancelárie a rôzne formy ich združení,
- projekčné kancelárie, ateliéry urbanistov a architektov,
- investori v rámci domáceho súkromného sektora, verejného sektora a zahraničná klientela,
- stavebné spoločnosti,
- developéri (subjekty podstupujúce podnikateľské riziko spojené s vybudovaním a výstavbou objektov, komplexov za účelom následného predaja alebo nájmu),
- finančné inštitúcie zamerané na poskytovanie rôznych úverových produktov,
- súkromné organizácie zabezpečujúce technicko-hospodársku stránku správy majetku (uzatváranie zmlúv, údržby, opravy, modernizácia, výber nájomného),
- vlastníci nehnuteľnosti prenájmajúci alebo ponúkajúci majetok na predaj,
- orgány štátnej správy zabezpečujúce správnu stránku využitia a rozvoja územia.

Rozvíjanie trhu s nehnuteľnosťami v liberalizovanom prostredí poskytlo podnikateľským subjektom priestor pre realitnú činnosť, ktorou označujeme súbor výkonov za odplatu. Vykonávateľom týchto činností je obvykle *realitná kancelária*. Hlavným predmetom činnosti realitných kancelárií je sprostredkovanie, ktoré je vykonávané podľa zákona č. 136/2010 Z. z. o službách na vnútornom trhu a o zmene a doplnení niektorých

zákonov. Realitná kancelária môže byť živnostenským podnikaním fyzickej osoby, alebo podnikaním rôznych foriem obchodných spoločností, najčastejšie spoločnosti s ručením obmedzeným. Na slovenskom trhu majú svoj veľký podiel aj transnacionálne realitné spoločnosti. Ako v iných oblastiach poskytovania služieb, podobne aj v danej oblasti sa udomácnil systém franchisingu spočívajúcim v úzkej a stálej spolupráci právne samostatných a finančne nezávislých podnikov – s právom a zároveň aj povinnosťou využívať jeho koncepciu v stanovenom rámci (Sivák a kol., 2011).

Profesionalitu kancelárií na realitnom trhu zastrešuje *Národná asociácia realitných kancelárií Slovenska* (NARKS). Okrem toho, že združuje realitné kancelárie, obhajuje a zastupuje jej členov a dbá o dodržiavanie právnych noriem a etiky, má nezastupiteľnú úlohu pri poskytovaní údajov o cenách nehnuteľností na bývanie na Slovensku pre Národnú banku Slovenska. Ambíciu profesijného združenia má i Realitná únia Slovenskej republiky, ktorá združuje profesionálov poskytujúcich služby na realitnom trhu a vytvára efektívnu spoluprácu medzi nimi.

Spolu s realitnými kanceláriami na trhu s nehnuteľnosťami pôsobia ako subjekty správy nehnuteľností na základe poplatkov a zmlúv predovšetkým správcovské spoločnosti, ktorými sú právnické alebo fyzické osoby – podnikatelia s predmetom činnosti správa a údržba domov.

2.5 Služby ako produkty na trhu s nehnuteľnosťami

Jadrom trhu s nehnuteľnosťami sú statky s vysokou hodnotou, ktorých realizovanie (kúpa, predaj, prenájom a správa) prebieha prostredníctvom služieb. Tieto činnosti sa radia k obchodno-podnikateľským službám a predstavujú samostatnú ekonomickú činnosť subjektov podnikajúcich na realitnom trhu. Podstatou trhových služieb (ako výkonov), ktoré vedú k zmene vlastníctva nehnuteľnosti, zmene nájomného vzťahu alebo k zastupovaniu pri správe nehnuteľnosti, sú úzitky pre klientov. Dosiahnutie želanej zmeny na trhu s nehnuteľnosťami ako jadra produktu je zabezpečované komplexným balíkom služieb.

Charakter a zvyšujúca sa váha a významnosť činností v oblasti nehnuteľností v ekonomikách prispeli k tomu, že od 1. januára 2008 tvoria samostatnú sekciu v klasifikácii ekonomických činností členských krajín Európskej únie (NACE). *Činnosti v oblasti nehnuteľností* tvoria sekciu „L“, ktorá zahŕňa činnosti prenajímateľov, agentov a/alebo maklérov v jednej alebo viacerých činnostiah, ktorými sú: predaj alebo nákup nehnuteľností, poskytovanie ostatných služieb v oblasti nehnuteľností ako oceňovanie nehnuteľností alebo činnosti „escrow“ agentov a realitných kancelárií. Činnosti v tejto sekcií môžu byť vykonávané na vlastnej alebo prenajatej nehnuteľnosti za honorár alebo na základe zmluvy. Sekciu tvorí divízia 68 – činnosti v oblasti nehnuteľností a 3 skupiny ekonomických činností, ktoré sa ďalej delia do tried a podtried, a to:

1. skupina 68. 1 – *kúpa a predaj vlastných nehnuteľností*,
2. skupina 68. 2 – *prenájom a prevádzkovanie vlastných alebo prenajatých nehnuteľností*,
3. skupina 68.3 – *činnosti v oblasti nehnuteľností na základe poplatkov alebo zmlúv*, ktorými sú činnosti realitných kancelárií a správa nehnuteľností.

Predmetom *kúpy a predaja vlastných nehnuteľností* sú obytné budovy a obydlia, neobytné budovy vrátane výstavných hál, skladovacích priestorov, nákupných centier a predajných stredísk, pozemky a tiež rozparcelovanie nehnuteľností bez rozvoja nehnuteľnosti. Predmetom *prenájmu a prevádzkovania vlastných alebo prenajatých nehnuteľností* sú okrem spomenutých poskytovanie domov a zariadených alebo nezariadených bytov alebo apartmánov pre trvalejšie použitie.

2.6 Trh s komerčnými nehnuteľnosťami

Komerčné nehnuteľnosti sú prevažne čistým investičným aktívom a ich hodnota sa odvíja od diskontnej hodnoty budúcich prenájmov. Náklady na obstaranie komerčných nehnuteľností sú spravidla nižšie, ako v prípade rezidenčných nehnuteľností, na druhej strane sú vyššie prevádzkové náklady. Pre komerčné nehnuteľnosti je charakteristický dlhší čas výstavby, dlhodobé prenajímanie a neustálené finančné toky. To spôsobuje, že ekonomickej cykly na trhu s komerčnými nehnuteľnosťami môžu mať rozdielnú dynamiku oproti trhu s nehnuteľnosťami na bývanie v závislosti od miery dopytu, metód finančovania a podmienok výstavby.

Situácia na trhu s komerčnými nehnuteľnosťami vplýva na finančnú stabilitu hospodárstva z niekoľkých dôvodov:

- do komerčných nehnuteľností investujú banky veľký podiel svojich aktív prostredníctvom úverov (vlastnenie podielov na realitných aktívach, kolaterálny úver na nákup nehnuteľností (spolufinancovanie), poskytovanie úverov developérom a stavebným firmám,
- úvery a investície do komerčných nehnuteľností majú vyššiu pravdepodobnosť nesplácania záväzkov oproti rezidenčným nehnuteľnostiam, pretože domácnosti zostávajú v zakúpenej nehnuteľnosti a splácajú úvery aj v prípade, že majú dočasné finančné tŕažnosti,
- zmeny cien komerčných nehnuteľností sú indikátorom fungovania reálnej ekonomiky, majú dosah na súvahu bank, hodnotu ich portfólia, pokles cien spôsobuje nestabilitu úverových inštitúcií,
- investori, akými sú poistovacie spoločnosti, dôchodkové fondy, kapitálové skupiny a hedžové fondy, investujú priamymi aj nepriamymi investíciami do komerčných nehnuteľností a uvedené formy investovania predstavujú riziká najmä pre ich zložitosť a neprehľadnosť investovania.

V dôsledku uvedomovania si rizika angažovanosti báň a ďalších inštitúcií na investovanie do komerčných nehnuteľností sú ich ceny predmetom analýz vplyvu na finančnú stabilitu. Pre stanovenie úrovne ceny nájomov komerčných nehnuteľností sa využíva kapitalizačná sadzba yield (výnos). Vypočítava sa ako pomer ročnej ceny nájmu a ceny nehnuteľnosti. Pri konštantnej kapitalizačnej sadzbe so zvýšením ceny nehnuteľnosti rastie i cena nájmu a podobne je to pri poklese ceny. V situácii poklesu cien nehnuteľností a zachovaní ceny nájmu dochádza k zvýšeniu kapitalizačnej sadzby. Naopak, pri poklese ceny nájmu a zachovaní ceny nehnuteľnosti kapitalizačná sadzba klesá. Kapitalizačná sadzba je úzko spätá s úrokovou mierou na trhu, keďže túto musí vždy prešovať. (Leitnerová, 2011).

2.7 Určujúce faktory dopytu na trhu s nehnuteľnosťami na bývanie

Z makrohľadiska k nim zaradujeme politickú a ekonomickú stabilitu v krajinе, právnu ochranu a nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva, legislatívne a právne podmienky umožňujúce podnikanie fyzických a právnických osôb, infláciu a stabilitu meny, úverovú politiku finančných inštitúcií, právne podmienky určujúce prevod nehnuteľnosti, daňové zaťaženie nehnuteľnosti, právnu ochranu trhu nehnuteľností na národnej úrovni, stupeň integrácie v rámci jednotného európskeho trhu, a tiež časovú obmedzenosť platnosti reštitučných zákonov. Uvedené faktory sú nezávislé od individuálnych predstáv tak subjektov ponuky, ako aj subjektov dopytu.

Komplexnejšia škála zahrňuje tiež faktory pôsobiace na dopyt, akými sú: demografické (počet a štruktúra cenzových domácností), sociálno-ekonomické (peňažné príjmy), politicko-právne (politika štátu a jeho podpora rezidenčného trhu – úvery, príspevky, dotácie, prémie).

Ponuku na trhu s nehnuteľnosťami ovplyvňujú najmä dva faktory, a to množstvo ponúkaných nehnuteľností a ich geografická poloha. Veľkosť a štruktúru ponuky tvoria existujúce nehnuteľnosti a nová výstavba rezidenčných a komerčných nehnuteľností, ich podiel na stavebnej produkcií, objem začatých, rozostavaných a dokončených bytov, ako aj ich úbytky.

Alokácia nehnuteľností má podstatný vplyv na ponuku a trhovú cenu nehnuteľnosti. Každé miesto je jedinečné, nezameniteľné, možno pozorovať, že nehnuteľnosti porovnatelnej kvality majú pri odlišnom umiestnení v rámci mesta, krajinu alebo v rôznych krajinách diametrálne odlišnú cenu. Preto developéri a kupujúci prednostne riešia otázku lukratívneho umiestnenia nehnuteľnosti.

2.8 Cena ako klúčový faktor dopytu a ponuky na trhu s nehnuteľnosťami

Cena môže alebo nemusí mať vztah k hodnote, ktorú veci prisudzujú iné osoby. Rozlišujeme ponukovú cenu nehnuteľnosti, *trhovú alebo „cenu dohodnutú v kúpnej zmluve“* (zmluvnú cenu), ktorá je výsledkom trhového pôsobenia dopytu a ponuky, a cenu stanovenú ako *všeobecnú hodnotu majetku* podľa znaleckého posudku, vypracovaného súdnym znalcom.

Sledovaním cien nehnuteľností na bývanie sa na Slovensku zaoberá Národná banka Slovenska, ktorá zvolila metodiku vychádzajúcu z reprezentatívnej priemernej ponukovej ceny v EUR/m² za jednotlivé typy bytov v príslušných okresoch. Priemerná cena za 1 m² jednotlivých typov bytov a domov za jednotlivé kraje je vypočítaná ako vážený priemer, kde vähy sú celkové počty transakcií bytov a domov v jednotlivých okresoch. Výsledkom je objektivizovaná priemerná cena za 1 m² jednotlivých typov bytov a rodinných domov za SR.

Ceny nehnuteľností na bývanie sú tiež súčasťou analýz cenového vývoja a finančnej stability, vypracovávanej Európskou centrálnou bankou, z dôvodu ich vplyvu na výdavky a zadlženosť domácnosti, hypoteckárny trh, rozvoj investícií a tiež finančnú a menovú stabilitu. Preto pod zášitou Európskeho štatistického úradu bol vytvorený jednotný

základ na porovnávanie vývoja cien rezidenčných nehnuteľností – *index cien nehnuteľnosti na bývanie „RPPI“* – Residential Property Price Indices. Využitie predmetného indexu slúži na makroúrovni ako ukazovateľ ekonomickej aktivity, pre použitie rozhodnutí v menovej politike v prípade inflačného cielenia, ako meradlo bohatstva, ako ukazovateľ finančnej stability alebo miery rizika, ako deflátor (prevodný koeficient, korigujúci v časovom rade vplyv znehodnotenia meny) v národných účtoch, ako faktor rozhodovania občanov o tom, či kúpiť alebo predať nehnuteľnosť, ako súčasť bázy indexu spotrebiteľských cien a pre medzinárodné porovnávanie (Eurostat, Handbook on Residential Property Price Indices, 2013).

K najvýznamnejším aspektom, ktoré na strane ponuky a dopytu ovplyvňujú cenu nehnuteľnosti, sa radia: investovanie v zmysle očakávania budúceho výnosu z uloženého príjmu, rozvoj nehnuteľnosti za účelom nového alebo zásadného funkčného využitia, užívanie nehnuteľnosti na bývanie alebo vykonávanie podnikateľskej činnosti a tiež špekulatívne získanie nehnuteľnosti do vlastníctva so zámerom zisku a majetkových výhod. Pohyby cien nehnuteľností sa hodnotia ako indikátor hospodárskeho cyklu. Ich rast je známkou obratu od recessie ku konjunktúre a ich pokles sa považuje za začiatok recessie.

2.9 Kríza, jej príčiny a súvislosti s trhom s nehnuteľnosťami

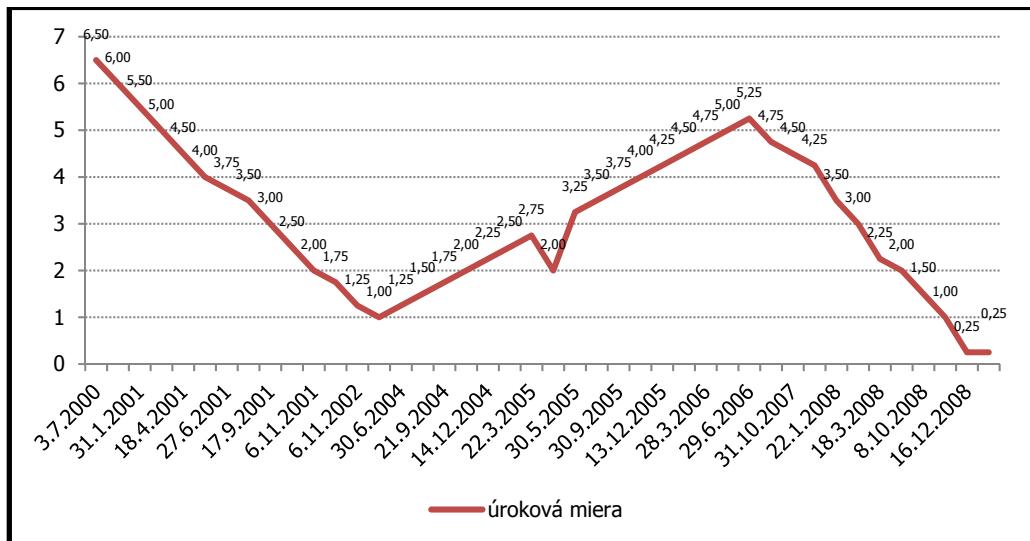
Hypotekárna kríza prebiehajúca v Spojených štátach amerických (USA) od roku 2008 bola vyvrcholením predchádzajúcej krízy na akciových trhoch s následným prerasťtením do finančnej krízy. Kríza bola bezprostredne spojená nielen s trhom nehnuteľností v USA, totiž s ohľadom na globalizáciu ekonomiky mala dosah na hospodárstvo vo všetkých ekonomicky vyspelých krajinách.

Koniec 90. rokov 20. storočia bol v americkej ekonomike v znamení celosvetového boomu informačných technológií, najmä rozvoja internetu, jeho masívneho využívania domácnosťami, podporeného nízkymi poplatkami za pripojenie. Preto investori zacieliili na možnosti investovania do perspektívnych firiem danej oblasti a s vrcholom začiatkom roka 2000. V nadchádzajúcim období prepad akcií znamenal bankrot alebo reštrukturalizáciu viacerých firiem, ktoré podnikali na trhu s internetovými produktmi. Uplatnenými nástrojmi Federálneho rezervného systému (FED) sa očakávalo oživenie rastu ekonomiky. Udalosti 11. septembra 2001, ktorými boli teroristické útoky na americkú spoločnosť, spôsobili opäťovný prepad na akciových trhoch. Nízka úroveň inflácie, zníženie úrokovej miery FEDom a tým zvýšenie dostupnosti peňazí orientovalo tak investorov, ako aj domácnosti na realitný trh. Dôsledkom bol prudký nárast produkcie v stavebnictve a nových pracovných miest v hospodárstve USA. To si vyžadovalo jednak zvýšenie úrokových mier, jednak sprísňovanie menovej politiky FEDom, čím však vystavil hospodárstvo ďalšej bubline, a to realitnej (graf 1). Negatívnu úlohu zohral v danom období štát, ktorý v rámci svojej bytovej politiky legislatívnymi nástrojmi nutil banky poskytovať hypotekárne úvery aj menej bonitným klientom bez nutnosti mať prácu, príjem, či iné zabezpečenie úveru ako samotnou nehnuteľnosťou. Na druhej strane rizikosť bola kompenzovaná vyšším úrokom. Kumulácia insolventnosti klientov a klesajúcich cien nehnuteľností spôsobená vysokým objemom ponuky domov spôsobila, že časť poskytnutých hypotekárnych úverov sa stala nedobytnou. To znamenalo, že každý, kto kúpil dom

v období, keď realitná bublina vrcholila, sa ocitol v situácii, keď jeho hypotekárny dlh bol vyšší ako hodnota nehnuteľnosti, ktorú vlastnil (Krugman, 2009).

Banky poskytujúce hypotekárne úvery v 90. rokoch 20. storočia zmenili strategiu dodatočného získavania finančných prostriedkov tým, že úvery vedené ako pohľadávky speňažili vo forme vydaných dlhopisov viazaných na splátky z úverov. Pristúpili k sekuritizácii, čo je proces vylúčenia aktív, pasív alebo finančných tokov zo súvahy, a ich transformácií nezávislou stranou na cenné papiere. (Pinda. In Sivák, 2011). Vzhľadom na to, že cenné papiere boli ohodnotené ratingovými agentúrami ako vysoko rizikové, banky zaviedli produkty, v ktorých spojili veľké množstvo cenných papierov do balíkov s vysoko rizikovými úvermi spolu s výnosnými úvermi od bonitných klientov tak, aby ratingová agentúra ohodnotila tieto cenné papiere čo najvyšším stupňom spoľahlivosti. Bankový sektor dosiahol sekuritizačiou expanziu sekundárneho trhu (fondy, dôchodkové spoločnosti, investičné banky) a zároveň rozloženie rizika na viacero subjektov.

Graf 1 Vývoj úrokovej miery vyhlásenej Federálnym rezervným systémom USA, v rokoch 2000 – 2014, v %

Zdroj: Federal Funds Data Historical Search, vlastné spracovanie <https://apps.newyorkfed.org/markets/auto-rates/fed-funds-search-result-page>

Nákup cenných papierov s vyšším rizikom je spájaný s väčším ziskom. V snahe maximalizovať zisk vyhľadávali banky rizikovejšie investície. Dôsledkom bolo, že v obehu boli cenné papiere viazané na hypotekárne úvery s vysokou ratingovou, ale nízkou skutočnou hodnotou. Banky z obavy vysokých finančných strát, pri obchodovaní s cennými papiermi viazanými na hypotekárne úvery, utlmili požičiavanie finančných prostriedkov na medzibankových trhoch. Nedostatok peňazí viedol k zvýšeniu úrokových mier a následne ku kríze likvidity. Na chýbajúce finančné prostriedky na medzibankovom trhu za reagovali centrálné banky nalievaním finančných prostriedkov do obehu, nákupom cenných papierov od bánk a znižovaním úrokových mier, čo odvrátilo krach medzibankových trhov len dočasne. V marci 2008 sprísnila vláda USA požiadavky na banky a vyšší objem

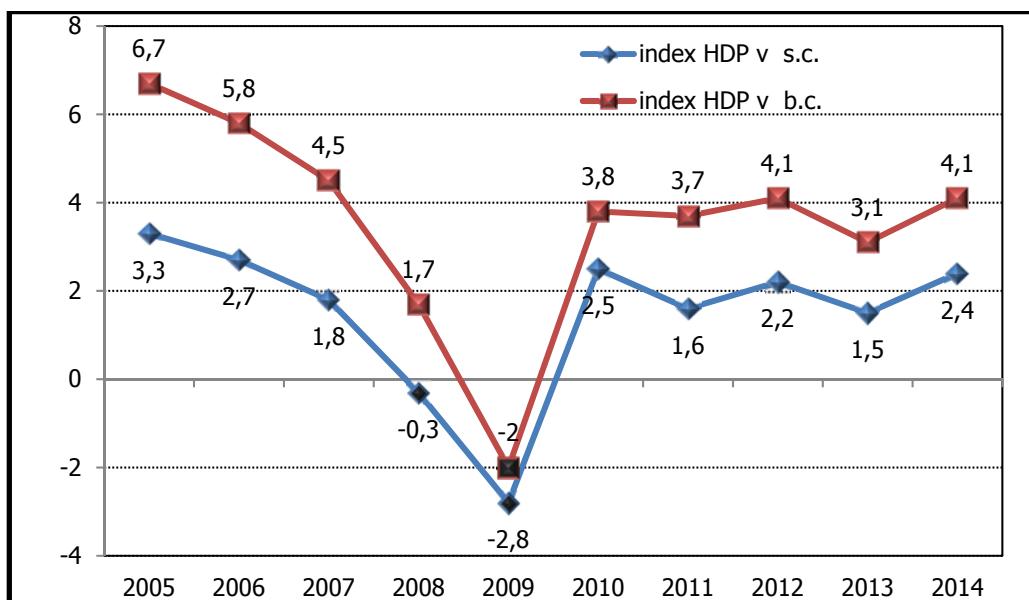
povinných minimálnych rezerv situáciu zhoršil. V nadváznosti na udalosti došlo k prepadu cien tak nehnuteľností, ako aj cien akcií a k bankrotom báň. Medzinárodné inštitúcie zareagovali hľadaním cesty na zastavenie krízy, a hľadaním stimulácie ekonomiky.

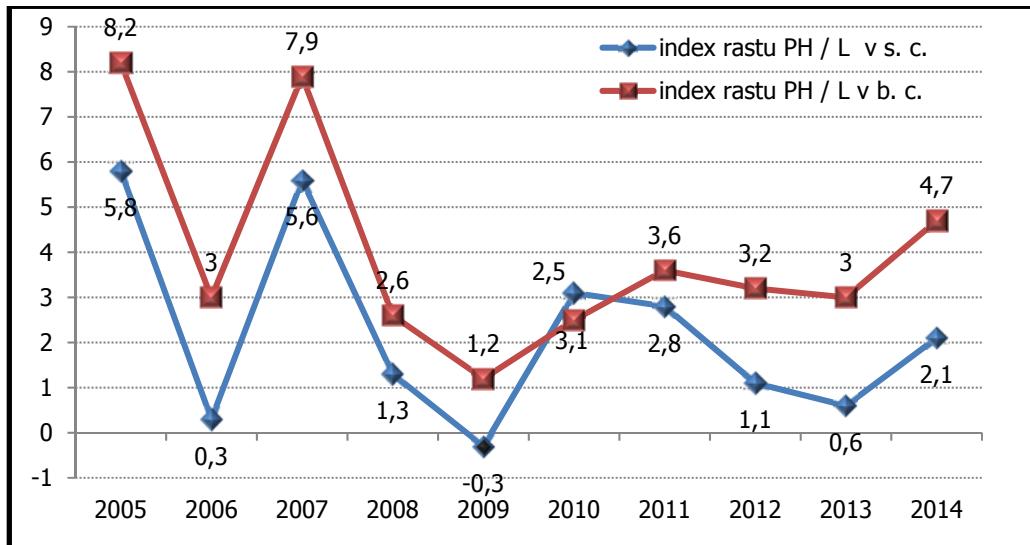
3 Prejavy a dosahy krízy na trhu s nehnuteľnosťami.

3.1 Prejavy a dosahy krízy v ekonomike USA

Kríza v USA (finančná, hypotékárna) sa prejavila znížením výkonnosti tak celej ekonomiky, ako aj jednotlivých sekcií. *Hrubý domáci produkt rástol*, ale v rokoch 2005 – 2007 sa spomaľovalo tempo rastu v s. c. aj v b. c. Reálny pokles HDP sa zaznamenal v rokoch 2008 a 2009. Vývoj tvorby *pridanej hodnoty činností v oblasti nehnuteľností* bol turbulentnejší, v roku 2009 s miernym reálnym poklesom, čo dokumentuje graf 2.

Graf 2 Index rastu hrubého domáceho produktu a pridanej hodnoty v sekcií činností v oblasti nehnuteľností v USA, v rokoch 2005 – 2014, v %

Zdroj: OSN, National Accounts Main Aggregates Database, vlastné spracovanie <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/pubsDB.asp?pType=3>

Dosahy krízových javov na ekonomiku USA a v jej rámci na trh s nehnuteľnosťami boli v rokoch 2008 a 2009 výraznejšie ako v období Veľkej hospodárskej krízy 20. storočia. V segmente nehnuteľností na bývanie ceny domov poklesli o 1,3 p. b. viac. V podnikateľskej sfére bola reakcia na vzniknuté ekonomicke prostredie ešte výraznejšia, index S&P 500 poklesol v porovnaní s Veľkou krízou o 4 p. b. (tabuľka 1).

Tab. 1 Komparácia dosahov krízy v ekonomike USA v rokoch 1929 – 1930 a 2008 – 2009, v %

	1929 – 1930	2008 – 2009	rozdiel
ceny domov	-4,3	-5,6	1,3 p. b.
index S&P 500	-19	-23	4 p. b.

Zdroj: Economic Report of the President, január 2017, s. 29, vlastné spracovanie

Komisia pre vyšetrovanie krízy, ktorú vytvoril Kongres USA v roku 2009, prišla vo svojej správe k záveru, že kríza sa dalo vyhnúť a bola výsledkom ľudskej nečinnosti a nesprávneho vyhodnotenia situácie (The Financial Crisis Inquiry Report, 2011). Uplatnenými postupmi a rozhodnutiami počas finančnej krízy sa bankový sektor radikálne zdiskreditoval.

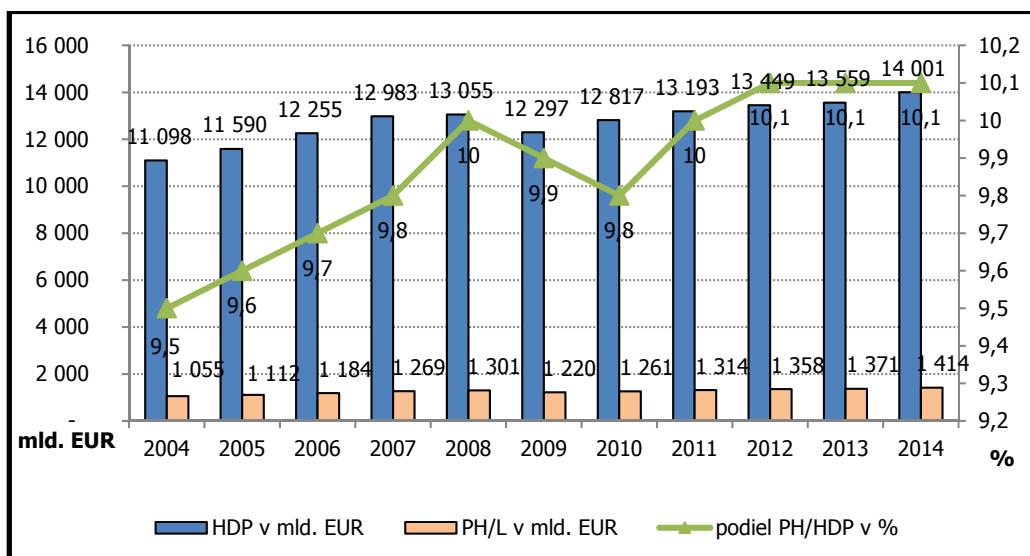
3.2 Prejavky krízy v Európe a jej vplyv na trh s nehnuteľnosťami

Preliatie hypoteckárnej krízy do Európy sa prejavilo vo februári 2007, keď britská banka HSBC (Hongkong and Shanghai Banking Corporation) priznala vysoké straty z dôvodu odpisovania amerických úverov. Nemecká banka IKB Deutsch Industriebank, ktorá

držala veľké množstvo cenných papierov viazaných na americké úvery, sa dostala do problémov s likviditou v júli 2007, podobne ako britská banka Northern Rock, ktorá obchodovala s rizikovými cennými papiermi, a aj napriek snahe zachrániť banku predajom súkromnému investorovi bola vláda Veľkej Británie nútene banku znárodníť. Problémy s likviditou báň mali vplyv na ceny nehnuteľností. V realitnom sektore sa kríza neprejavila v následnom poklese cien nehnuteľností plošne. Zatiaľ čo Grécko, Španielsko, Taliansko a Írsko zaznamenali prudší prepad cien nehnuteľností, vo Švajčiarsku, Nórsku (mimo EÚ) a v Nemecku pokračoval ich rast.

Objem HDP vytvorený v Európskej únii v rokoch 2004 – 2014 klesol len v krízovom roku 2009 a rovnako sa znížil v danom roku objem pridanej hodnoty v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností. Súčasne klesal podiel pridanej hodnoty na HDP v rokoch 2009 a 2010 o 0,1 p. b. (graf 3).

Graf 3 Hrubý domáci produkt, pridaná hodnota v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností v EÚ, v rokoch 2004 – 2014, v mld. eur a podiel pridanej hodnoty na hrubom domácom produkte, v %

Zdroj: Eurostat 2016a, dostupné na http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nida_10_gdp&lang=en, vlastné spracovanie

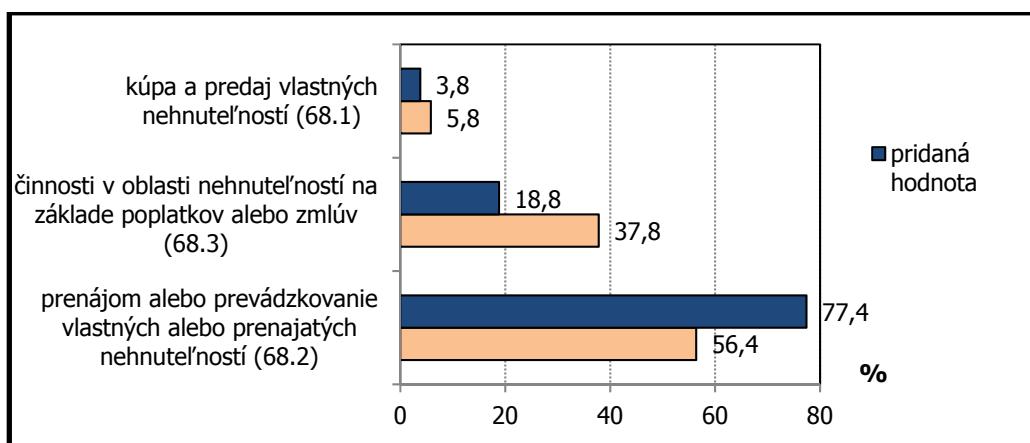
Z komparácie vývoja PH hodnoty v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností v 5-tich najsilnejších ekonomikách EÚ a krajín Vyšehradskej štvorky a Rakúska vyplynulo, že kríza v roku 2009 mala väčší dosah na tie, ktoré boli užšie napojené na americké finančné inštitúcie a poskytovali úvery na nehnuteľnosti za podobných podmienok. Na prepad pridanej hodnoty v roku 2009 v krajinách s rozvinutými ekonomikami mal vplyv tak pokles cien, ako aj obmedzenie poskytovania úverov na nehnuteľnosti v dôsledku krízy bankového sektora. Turbulentný vývoj poukázal na veľký finančný vplyv v rámci komerčných realitných trhov a pochybenia inštitúcií pôsobiacich na daných trhoch.

Štrukturálne zmeny v sekcií činností v oblasti nehnuteľností v EÚ v krízovom a pokrízovom období

Realitná činnosť je rôznorodá, participuje na nej množstvo subjektov od realitných kancelárií, ktoré sprostredkovávajú predaj alebo prenájom na základe provízie, obchodníkov, ktorí nakupujú a predávajú nehnuteľnosti, odhadcov, pracovníkov, poskytujúcich odborné poradenstvo až po developérov a majiteľov nehnuteľností, ktorí ich prenajímajú. Služby v tejto sekcií sú spojené tak s existujúcimi nehnuteľnosťami (sekundárny trh), ako aj výstavbou nových, určených na predaj alebo prenájom (primárny trh). Výstavba, určená pre vlastné využitie, je premietnutá do stavebnej produkcie.

V kontexte predmetného pozorovania prostredníctvom hlavných agregátov výkonnosti EÚ sekcia činnosti v oblasti nehnuteľností (L) EÚ v roku 2013 zamestnávala 2 742 200 osôb v 1 304 166 podnikoch a vygenerovala 259 miliárd eur pridané hodnoty. Najväčší podiel v sekcií mala skupina Prenájom a prevádzkovanie vlastných alebo prenajatých nehnuteľností. Pozíciu ďalších dvoch skupín v rámci sekcie odzrkadľuje graf 4.

Graf 4 Pridaná hodnota a zamestnanosť v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností v EÚ, rok 2013, v %,

Zdroj: Eurostat, 2016b, vlastné spracovanie
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sbs_na_1a_se_r2&lang=en

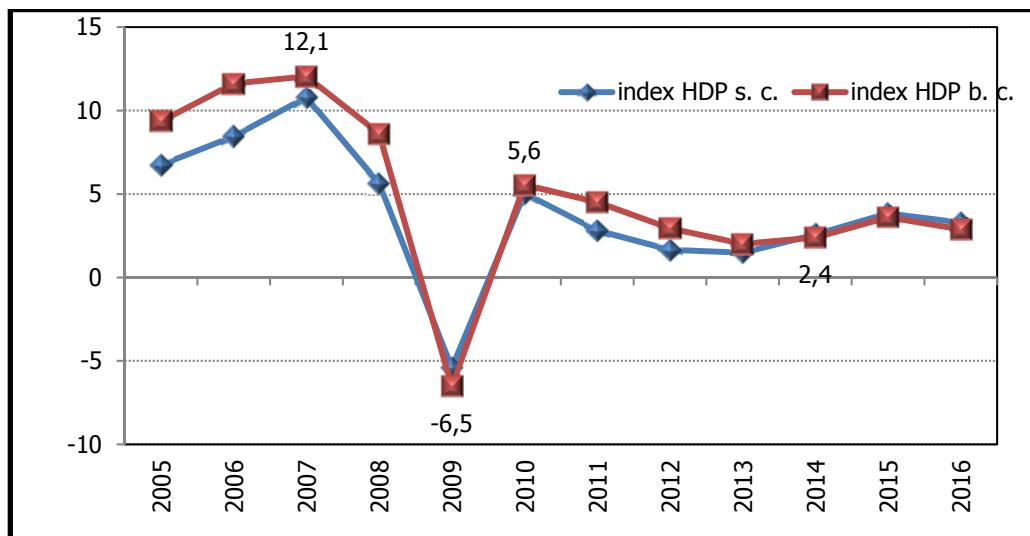
Z údajov vyplýva, že *najproduktívnejšou skupinou činností v oblasti nehnuteľností v EÚ* je prenájom alebo prevádzkovanie vlastných alebo prenajatých nehnuteľností (68.2), keďže *produktivita práce (PH/zamestnanca)* tu dosiahla 130 tis. eur. Skupina sa vyznačuje najväčším podielom veľkých podnikov nad 250 zamestnancov (60 %), ktorími sú finančné a developérské subjekty. Na druhej strane v skupine činnosti v oblasti nehnuteľností (68.3) sa produkcia zabezpečovala s najväčším podielom pracovnej sily, keďže ju tvorilo 95,6 % mikropodnikov z celkového počtu podnikov, z 2/3 s jedným zamestnancom a produktivitou práce 47 tis. eur. Skupina kúpa a predaj vlastných nehnuteľností (68.1) dosiahla produktivitu 62 tis. eur na zamestnanca. Produktivita v sekcií L v priemere činila 94 tis. eur na zamestnanca, čo predstavovalo dvojnásobok nefinančného sektora ekonomiky EÚ.

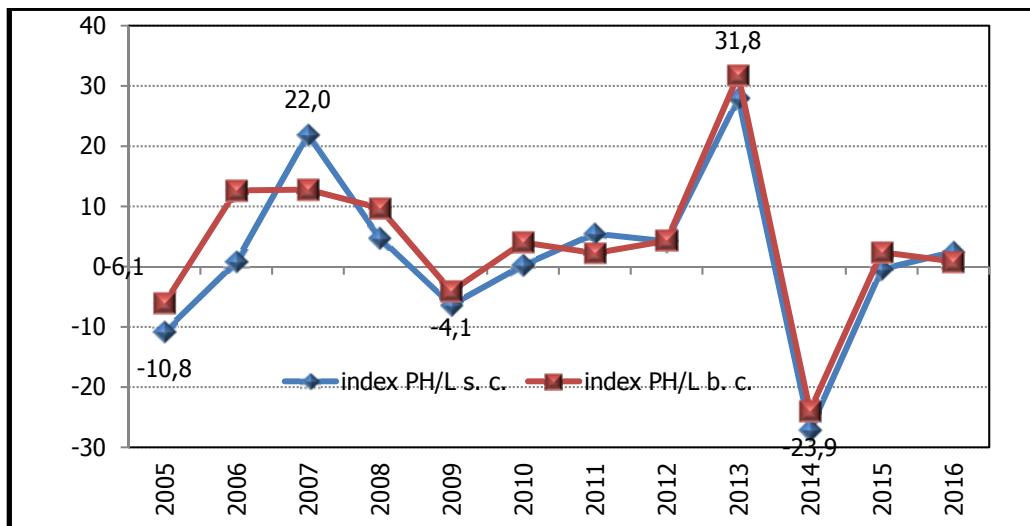
Zotavenie z krízy na trhu s nehnuteľnosťami, ktorá bola najhlbšia vo väčšine pozorovaných krajín v roku 2009, si vyžaduje dlhší čas, ktorý podľa Medzinárodného menového fondu má medián 9 rokov. Banky poskytujúce hypoteckárne úvery sú opatrné, prípadne váhajú zapojiť sa do procesov z dôvodu nahromadených nesplácaných úverov (Reinhart, 2016). Oživovanie európskeho realitného trhu je závislé od sociálno-ekonomických, demografických a politicko-právnych faktorov jednotlivých krajín, najmä zvyšujúcej sa výkonnosti ekonomiky, znižovania nezamestnanosti, zlepšenia príjmovej situácie a príaznivých úrokových sadzieb z úverových produktov určených na kúpu nehnuteľností.

3.3 Trh s nehnuteľnosťami v hospodárstve Slovenska

Činnosť a produkcia na trhu nehnuteľností je evidovaná jednak ako trhová služba podnikateľských subjektov, jednak ako produkcia PH príslušnej sekcie vykazovaná v systéme národných účtov. HDP v slovenskej ekonomike v období rokov 2004 – 2016 zaznamenal medziročný pokles v roku 2009 o 6,5 p. b. (v b. c.), po roku 2010 spomalenie i oživenie, pričom kopíroval vývoj v s. c., čo znamená, že výkony a ceny rástli rovnakým tempom. Pridaná hodnota v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností (PH/L v b. c.) dosiahla v pozorovanom období zníženie v roku 2005 pod vplyvom očakávaní zo vstupu do EÚ o 6,1 p. b., v roku 2009 vplyvom globálnych krízových javov o 4,1 p. b. a najväčší pokles v roku 2014 ako dôsledok útlmu výstavby o 23,9 p. b., ktorému predchádzal silný rast v roku 2013 o 31,8 p. b. (graf 5). Poukazuje to na cyklické obdobia začiatých a skončených developérskych projektov (Cár, 2016).

Graf 5 Index rastu hrubého domáceho produktu a pridanej hodnoty v odvetví činnosti v oblasti nehnuteľností v SR, v rokoch 2005 – 2016, v % (s. c. roku 2010)

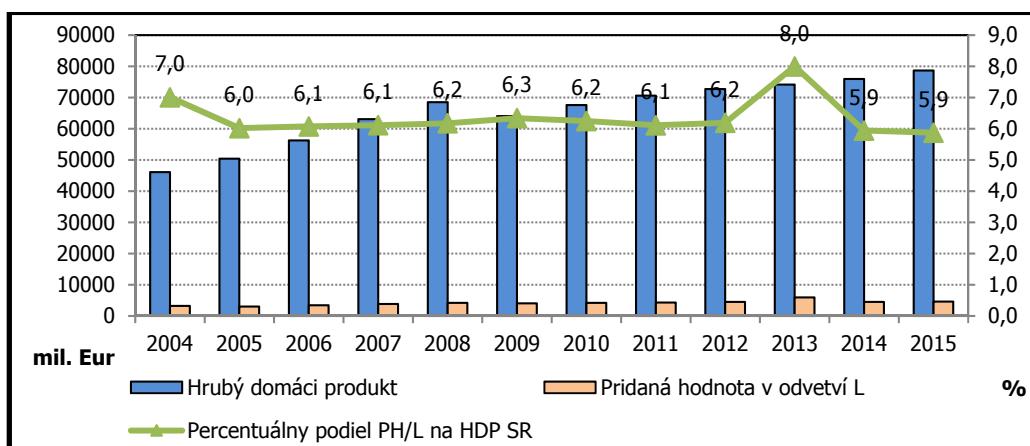

Zdroj: ŠÚ SR 2011, 2015b, Slovstat, vlastné spracovanie <http://www.statistics.sk/pls/elisw/MetaInfo.explo-r?obj=35&cmd=go&s=1003&sso=3&so=81>

Prejavy krízy na trhu s nehnuteľnosťami na Slovensku boli odlišné od priebehu v USA a v rozvinutých ekonomikách EÚ. Bankový sektor nezasiahol v rovnakej miere nedostatok likvidity, najmä z dôvodu absencie špekulačných obchodov a konzervatívnejšieho prístupu k portfóliám s cennými papiermi. Možnú krízu likvidity bankového sektora pozitívne ovplyvnil vstup do eurozóny, ako aj tradičná mentalita obyvateľstva viac sporíť, ako míňať. Okrem toho sektor prešiel v rokoch 2001 – 2002 „ozdravným procesom“. Úlohu prísnego regulátora na slovenskom finančnom trhu vykonávala od začiatku krízy v USA Národná banka Slovenska denným monitorovaním každej bankovej inštitúcie.

Graf 6 Podiel pridanej hodnoty v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností na hrubom domácom produkte v SR, v rokoch 2004 – 2015, v %

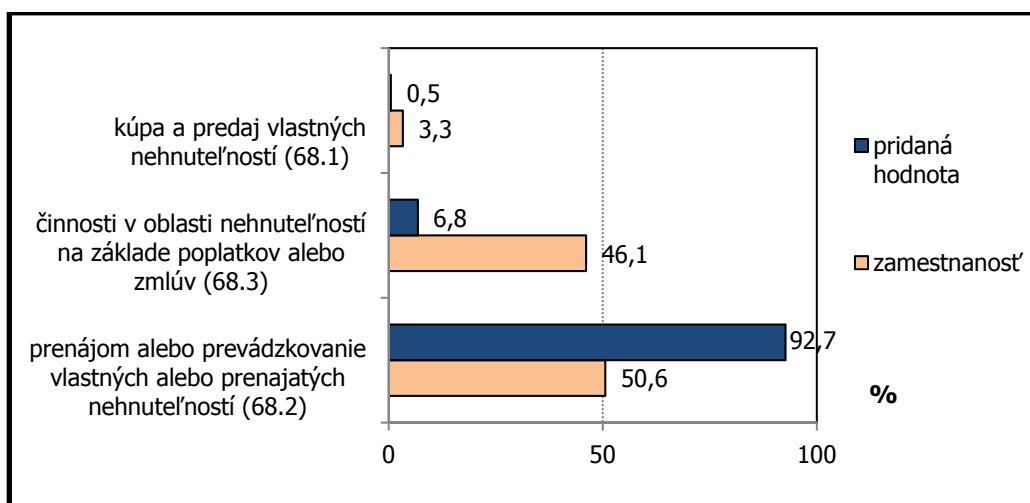
Zdroj, ŠÚ SR, vlastné spracovanie <http://www.statistics.sk/pls/elisw/MetaInfo.explo-r?obj=35&cmd=go&s=1003&sso=3&so=81>

Napriek poklesu HDP a pridané hodnoty v roku 2009 pod vplyvom krízových javov podiel pridané hodnoty v odvetví činnosti v oblasti nehnuteľností na HDP SR (v b. c.) zostával relatívne stabilný (graf 6).

Štrukturálne zmeny v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností v SR

Hlavné skupiny činností v oblasti nehnuteľností na Slovensku sa profilovali v roku 2013 rovnako ako v EÚ. Analýza ukázala, že *najproduktívnejšou skupinou* v danej sekcii je prenájom a prevádzkovanie vlastných alebo prenajatých nehnuteľností, ktorá vyprodukovala 92,7 % pridané hodnoty pri zamestnanosti 50,6 % a s produktivitou práce 202,3 tis. eur. K výraznému podielu zastúpenia tejto skupiny činností v odvetví prispeli developérskie projekty výstavby predovšetkým komerčných nehnuteľností určených na prenájom. Naproti tomu činnosti v oblasti nehnuteľností na základe poplatkov alebo zmlúv sa podiel'a 6,8 % na pridané hodnote a zamestnávali 46,1 % pracovníkov sekcie. Najnižší podiel 0,5 % na vyprodukovej pridané hodnote v sekciu zaznamenala skupina kúpa a predaj vlastných nehnuteľností, s 3,3 % pracovníkov (graf 7).

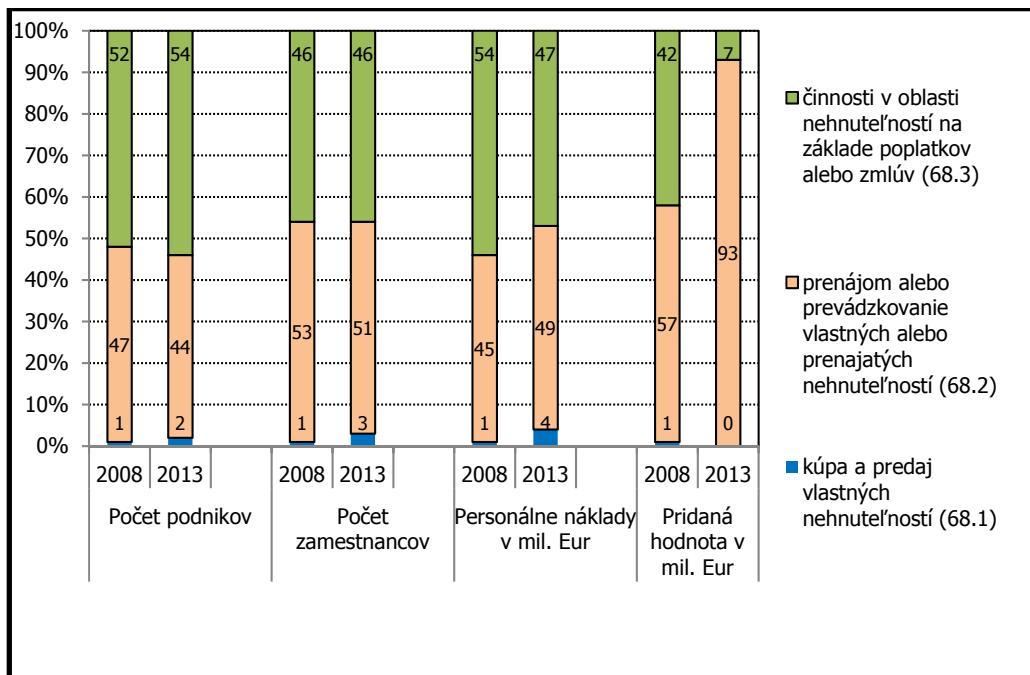
Graf 7 Pridaná hodnota a zamestnanosť v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností v SR, v roku 2013, podiel skupín (NACE sekcia L), v %

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sbs_na_1a_se_r2&lang=en

Z pozície vývoja klíčových ukazovateľov činností v oblasti nehnuteľností v SR v období rokov 2008 – 2013 analýza ukázala (graf 8), že najviac rásťla skupina prenájom alebo prevádzkovanie vlastných alebo prenajatých nehnuteľností, ked' vyprodukovala v roku 2013 o 35 p. b. viac pridané hodnoty pri miernom poklese zamestnancov a dosiahla produktivitu 202,3 tis. eur (na úrovni 156 % priemeru EÚ). V skupine činností v oblasti nehnuteľností na základe poplatkov alebo zmlúv produktivita práce dosiahla 16,4 tis. eur; (úroveň 36 % z priemeru EÚ), v skupine kúpa a predaj vlastných nehnuteľností produktivita práce činila 16,3 tis. eur; na úrovni 26 % priemeru EÚ.

Graf 8 Podiel skupín sekcie činnosti v oblasti nehnuteľností (NACE/L) na kľúčových ukazovateľoch v SR, v rokoch 2008 a 2013, v %

Zdroj: Eurostat, dostupné na
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sbs_na_1a_se_r2&lang=en

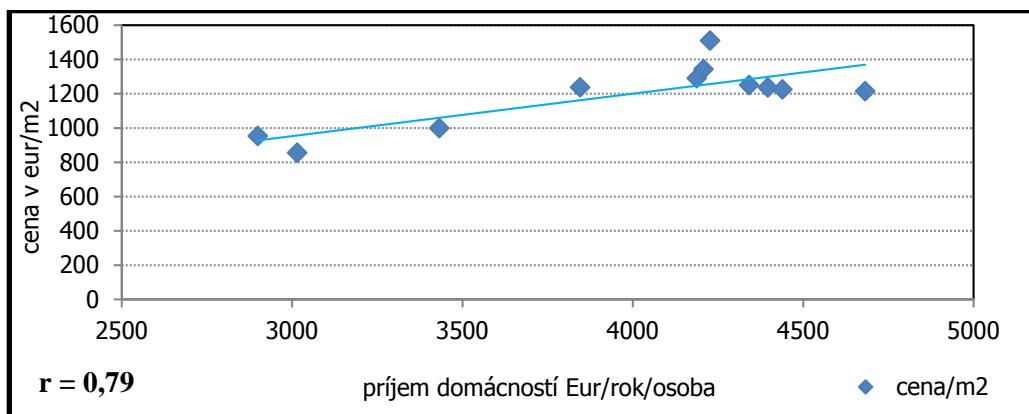
Faktory vplyvu na trh s nehnuteľnosťami a ich účinnosť

Pôsobia tak na strane dopytu, ako aj ponuky, rôznou mierou a rozdielnu intenzitou. Poznanie ich významnosti je dôležité nielen pre jednotlivých aktérov trhu, ale aj pre tvorbu politík, ktoré majú naň dosah.

K faktorom, ktoré vplývajú na *dopyt* po nehnuteľnostiach, sa radia: demografické, sociálno-ekonomickej a politicko-právne (úvery, príspevky, dotácie). Na strane *ponuky* sú to z politicko-právnych faktorov zámery štátu a obcí na využívanie pôdy pre stavebné účely, daňové zatáčenie výstavby, podpora bývania, ako aj ekonomickej faktory, z nich sú to objem stavebnej produkcie, objem finančných prostriedkov určených na výstavbu a tiež množstvo, resp. rozloha pozemkov určených na výstavbu.

Výkonnosť ekonomiky, zamestnanosť, príjmová a dôchodková situácia domácností sú faktory pôsobiace na strane dopytu na výslednú cenu nehnuteľností na trhu. Skúmanie vplyvu príjmu domácností na priemerné ceny nehnuteľností na bývanie v SR v rokoch 2004 – 2014 preukázalo silnú závislosť, čo potvrdzuje vypočítaný korelačný koeficient 0,79 (graf 9).

Graf 9 Vplyv čistých peňažných príjmov súkromných domácností v EUR/osoba/rok na priemerné ceny nehnuteľností na bývanie v EUR za 1 m², v SR

Zdroj: ŠÚ SR, NBS, vlastné spravovanie

Úverová politika a jej vplyv na trh s nehnuteľnosťami

Na kúpu nehnuteľností na bývanie zväčša nepostačujú vlastné nakanulované finančné prostriedky, ale tieto sú obstarávané s podporou úveru. Úvery na nehnuteľnosť (hypotekárne, stavebné, medziúvery a iné úvery) sú všetky úvery poskytnuté na kúpu a technické zhodnotenie stavieb a pozemkov, ktoré sa zapisujú do katastra nehnuteľností v zmysle zákona č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápisе vlastníckych a iných práv k nehnuteľhostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov. Hypotekárny úver predstavuje špecifickú formu prepojenia peňažného, bankového a kapitálového trhu s trhom nehnuteľností. Prepojenie medzi investorom a príjemcom hypotekárneho úveru sprostredkuje peňažný ústav, akým je hypotekárna banka, stavebná sporiteľňa, alebo komerčná banka s licenciou na hypotekárne obchody. Finančné prostriedky poskytované bankou vo forme hypotekárneho úveru sú z primárnych vkladov vkladateľov v bankách, z emisie a predaja hypotekárnych záložných listov a komunálnych obligácií, ktoré banka vydáva, a z aktív sekundárneho trhu hypoték, ktorý je založený na sekuritizácii aktív. Z vyššie uvedených dôvodov je poskytovanie hypotekárneho úveru podriadené záujmom investorov a ich dôvere k hypotekárnym záložným listom. Pred poskytnutím úveru veriteľ preverí bonitu klienta, vykoná finančnú analýzu subjektu, zhodnotí možné riziká nesplácania úveru, riziká znehodnotenia úverovanej nehnuteľnosti a tiež straty jej trhovej ceny aktuálnej v čase poskytnutia úveru, ktorá tvorí zábezpeku voči úveru. Banky spravidla vyžadujú poistenie dlužníka voči týmto rizikám. Banky poskytujú hypotekárny úver fyzickej osobe alebo právnickej osobe (developér, orgán miestnej samosprávy a pod.) na kúpu existujúcej, ale i výstavbu novej nehnuteľnosti. Úroková sadzba hypotekárneho úveru môže byť fixná alebo variabilná, prípadne upravená dohodou. Fixná úroková sadzba je pre veriteľa nevýhodná, ak očakáva rast úrokovej sadzby, ale aj rast inflácie, pretože banka je sprostredkovateľom, ktorá je na jednej strane veriteľom voči klientom, ktorým poskytuje úver, ale je i dlužníkom voči svojim investorom. Preto fixácia je obvyklá na určité časové obdobie (1 – 5 rokov).

Osobitným úverom na bývanie s fixnou úrokovou sadzbou počas celej doby splácania je úver poskytovaný *Štátym fondom rozvoja bývania*. Je to uzavretý hypotekárny systém a stanovením fixného úroku a výšky splátok počas celej doby splácania je možné

stanoviť konkrétnu čiastku potrebnú na splatenie úveru. Poskytnutím hypoteckárneho úveru s variabilnou úrokovou sadzbou banka eliminuje riziko vývoja úrokov a prenáša ho na klienta. Preferovaný je otvorený hypoteckárny systém, keď konečná suma splatenia úveru je podmienená zmenou úrokovej sadzby po skončení doby fixácie, zrýchlením alebo spomalením splátok, resp. predčasným splatením úveru.

Pre určenie výšky poskytnutého úveru je potrebná nielen finančná analýza záujemcu o úver, ale aj relevantné ocenenie nehnuteľnosti, ktoré hypoteckárna banka vyžaduje vždy, na rozdiel od predaja a kúpy nehnuteľnosti, keď sa účastníci môžu o cene dohodnúť bez znaleckého posudku. Oceňovanie vykonávajú odborní súdni znalci, prípadne poverení pracovníci banky. Metódy oceňovania určuje právny predpis, zákon č. 492/2004 Z. z. o stanovení všeobecnej hodnoty majetku viacerými metódami (porovnávacou, kombinovanou, výnosovou alebo metódou polohovej diferenciácie).

Dlhodobý úverový vztah, trvajúci desiatky rokov, si vyžaduje postupy, ktoré eliminujú krátkodobú trhovú volatilitu alebo dočasné trendy. Veriteľ prihliada na budúcu obchodovateľnosť nehnuteľnosti, jej dlhodobo udržateľné vlastnosti, kvalitu umiestnenia, kvalitu stavby a použitých stavebných materiálov, možnosti budúceho výnosu očistenejho od možných nákladov, na možnosť zmeny účelu využitia nehnuteľnosti, legislatívny rámec a ďalšie požiadavky. Napriek tomu, že úverová hodnota je blízka trhovej cene, musí reflektovať dlhodobo udržateľnú hodnotu bez vplyvu od budúcich výkyvov na trhu na rozdiel od trhovej ceny, ktorá je stanovená v danom čase. Preto býva nižšia a je schopná vytvárať priestor pre absorbovanie výkyvov ceny nehnuteľnosti.

Poskytnutie úveru je spojené s ďalšími dodatočnými transakčnými nákladmi. Tieto tvoria nielen úhrada za ocenenie (znalecký posudok), ale aj provízia za sprostredkovanie úverového vztahu, poplatky za prípravu záložnej zmluvy, poplatky katastru nehnuteľností za vystavenie listu vlastníctva, kópie katastrálnej mapy, zápis záložného práva, poplatky notárskemu úradu za overenie pravosti listín a podpisov a pod. Náklady sú účtované osobitne alebo zahrnuté do úveru (Sivák, 2007).

Politika štátu v oblasti podpory bývania pre mladé rodiny je od roku 2018 nasmerovaná cez daňový bonus na zaplatené úroky. Vzťahuje sa na poskytnuté úvery na bývanie najviac zo sumy 50 000 eur na jednu tuzemskú nehnuteľnosť (byt alebo rodinný dom). Uvedený bonus si môže uplatniť daňovník vo veku 18 – 35 rokov, a súčasne jeho mesačný príjem vypočítaný zo zdaniteľných príjmov za predchádzajúci kalendárny rok bol najviac vo výške 1,3 násobku priemernej mzdy zamestnanca v hospodárstve SR³.

Skúmaním vplyvu objemu nových úverov poskytnutých na bývanie v SR v rokoch 2004 – 2014 na cenu nehnuteľnosti na bývanie sa preukázalo, že objem poskytnutých úverov na nehnuteľnosti mal mierny vplyv na výšku priemerných cien nehnuteľností na bývanie, keďže dosiahol hodnotu 0,48.

Dopyt po nehnuteľnostiach na bývanie je ovplyvnený tak príjomom domácností, ako aj dostupnosťou úverov, ktoré plnia rovnakú funkciu, pričom pôsobia komplementárne i substitučne. Z príjmov domácností sa uspokojuje celý komplex potrieb na ktoré smerujú ich výdavky. Bývanie tvorilo priemerne 22,8 % spotrebnych výdavkov domácností, pričom najväčšiu skupinu tvoria výdavky na potraviny. V prípade ďalšieho faktora, ktorým

³ Zákon č. 595/2003 Z. z. Zákon o daní z príjmov v znení neskorších predpisov , § 33a

je poskytnutý úver na nehnuteľnosti na bývanie, celý jeho objem je možné použiť len na kúpu, prípadne čiastočne na rekonštrukciu, rezidenčnej nehnuteľnosti.

Z porovnania vplyvu čistých príjmov domácností na pridanú hodnotu v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností v SR a vplyvu poskytovania úverov na nehnuteľnosti obyvateľstvu vcelku (ako hypotekárne úvery, stavebné úvery, medziúvery) prostredníctvom párovej korelácie a následnej komparácie sa potvrdila o niečo vyššia štatistická závislosť medzi poskytnutými úvermi na bývanie obyvateľstvu a objemom pridanej hodnoty v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností. Korelačný koeficient dosiahol hodnotu 0,84, začínať čo medzi čistými príjmami domácností a PH v sekcií to bolo 0,80.

Záver

Skúmanie dosahov krízových javov na trh s nehnuteľnosťami v hospodárstve USA, prejavené reálnym poklesom HDP o mínus 2,8 p. b. a PH v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností o mínus 0,3 p. b. ukázalo, že kríza v rokoch 2008 – 2009 bola hlbšia ako v rokoch 1929 – 1930, a to v segmente nehnuteľností na bývanie, keďže ceny domov klesli o 1,3 p. b. viac a index Standard & Poor's 500 viac, o 4 p. b. Uplatnenými postupmi a rozhodnutiami počas finančnej a hypotekárnej krízy, nesprávnym vyhodnotením situácie a bezuzdnou chamektivostou finančného kapitálu sa bankový sektor radikálne zdiskreditoval.

Krízové javy ovplyvnili ekonomiku aj trh s nehnuteľnosťami EÚ výraznejšie. HDP EÚ medziročne klesol v roku 2009 o 5,8 p. b. /b. c./, rovnako sa znížil objem PH v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností o 6,2 p. b., ako aj jej podiel na HDP. Najväčší pokles PH v danej sekcií sa zaznamenal vo Veľkej Británii o 8,9 p. b. v dôsledku užšej napojenosťi na americké finančné inštitúcie.

Trh s nehnuteľnosťami v otvorenej ekonomike Slovenska poznačili tak krízové javy, ako aj očakávaný vstup do EÚ a rovnako cyklické obdobia začatých a skončených developeckých projektov. Odzrkadlili sa v cene, ako klíčovom faktore ponuky a dopytu. Skúmanie závislostí medzi cenou nehnuteľností, príjmami, poskytnutými úvermi a pridanou hodnotou v sekcií činnosti v oblasti nehnuteľností v SR potvrdili, že rast čistých príjmov má silný vplyv na rast cien nehnuteľností, vplyv nových úverov poskytnutých na bývanie na cenu nehnuteľností bol mierny a úvery na nehnuteľnosti poskytnuté obyvateľstvu mali o niečo väčší vplyv na objem pridanej hodnoty v danej oblasti ako príjmy domácností, keďže pôsobia adresnejšie.

Z uplatnených nástrojov fiškálnej a monetárnej politiky za účelom stimulácie a oživenia trhu s nehnuteľnosťami na bývanie v SR sa ako účinné preukázalo zníženie úrokových sadzieb hypotekárnych úverov, a tiež legislatívne opatrenie v zákone č. 90/2016 Z. z. o úveroch na bývanie, umožňujúce predčasné splatenie úveru za výhodných podmienok, ktorým sa posilnil konkurenčný tlak na banky poskytujúce hypotekárne úvery.

V súčasnosti pozorujeme prudký rast cien nehnuteľností na bývanie a s tým súvisiaci dynamický vývoj úverových politík bank. V dôsledku rastu cien nehnuteľností dochádza so zámerom regulácie k sprísňovaniu kritérií súvisiacich s poskytovaním hypotekárnych úverov. Úverové politiky bank si vyžadujú krytie časti kúpnej ceny nehnuteľnosti

z úspor (vlastných prostriedkov klienta), čím sa stávajú úvery menej dostupnými pre tú časť obyvateľstva, ktorá nevytvára úspory z príjmov.

Demografické, sociálno-ekonomicke a politicko-právne faktory, ktoré majú vplyv na dopyt a ponuku na trhu s nehnuteľnosťami v jednotlivých obdobiach realitného cyklu, majú rozdielnú prioritu. Ich ďalšie a tiež hlbšie skúmanie môže prispieť k lepšiemu porozumeniu a predikcii mechanizmov pôsobiacich na danom trhu.

Zoznam bibliografických odkazov

- Cár, M. (2011). Aktuálna situácia na trhu komerčných nehnuteľností. *Biatec. NBS*, 19(7), 8-14.
- Cár, M. (2014). *Realitný trh v súvislostiach*. Bratislava: STU.
- Cár, M. (2016). Realitný cyklus na Slovensku a jeho špecifiká. *Biatec. NBS*, 24(3), 24-30.
- Council of economic advisers. (2017, Január). *Economic Report of the President*. Dostupné 9.2.2017 na http://www.presidency.ucsb.edu/economic_reports/2017.pdf
- Eurostat. (2013). *Handbook on Residential Property Prices Indices (RPPIs)*. Luxenburg: Publication Office of the European Union.
- Eurostat. (2015). *National accounts and GDP*. Dostupné 10.3.2017 na http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/sk
- Eurostat. (2016). *Real estate activity statistics – Rev NACE 2*. Dostupné 20.12.2017 na http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Real_estate_activity_statistics_-_NACE_Rev._2
- Gibilaro, L. & Mattarocci, G. (2016). Real Estate Exposure and Bank Share Price Synchronicity. *Journal of Real Estate Portfolio Management*, 22(2), 147-157.
- Hoesli, M. (2016). Real Estate research in Europe. *Journal of European Real Estate Research*, 9(3), 220-230.
- Krugman, P. (2009). *Návrat ekonomickej krize*. Praha: Vyšehrad.
- Leitnerová, A. (2011). *Kritická analýza bytového fondu a predikce jeho vývoje*. Diplomová práca, Brno, Dostupné 15.5.2014 na http://www.vutbr.cz/www_base/zav_prace_soubor_verejne.php?file_id=40113.
- Luchtenberg, K. & Seiler, M. (2014). Did the Recent Financial Crisis Impact Integration between the Real Estate and Stock Markets? *Journal of Real Estate Portfolio Management*, 20(1), 1-20.
- Michalová, V. (2007). *Obchodno - podnikateľské služby Business services. 1. vydanie*. Bratislava: Daniel Netri.
- Michalová, V. a kol. (2011). *Vedecká tvorba a vedecká komunikácia. 1. vydanie*. Bratislava: Vydavatelstvo Ekonóm.
- Národná banka Slovenska. (2015). *Vývoj hypoteckárych úverov za bankový sektor SR v roku 2014*, Dostupné 15.3.2015 na <http://www.nbs.sk/sk/dohlad-nad-financnym-trhom-prakticke-informacie/publikacie-a-vybrane-udaje/vybrane-udaje/informacie-o-uveroch-na-byvanie/2014>.

- Nemcová, D. (2017). *Dosahy krízových javov na trh s nehnuteľnosťami a nástroje ich prekonávania*. Dizertačná práca. Ekonomická univerzita, Bratislava.
- Sivák, R. a kol. (2011). *Slovník znalostnej ekonomiky. 1. vydanie*. Bratislava: Sprint dva.
- Staněk, P. (2010). *Globálna kríza - hrozba alebo výzva? 1. vydanie*. Bratislava: Sprint dva.
- Stevenson, S. (2016). Macroeconomic and Financial Determinants of Comovement across Real Estate Security Markets. *Journal of real Estate Research*, 38, 595-624.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky. (2015). *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2015*. Bratislava: Veda vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- United Nations Organisation. (2016). *National Accounts Statistics: Main Aggregates and Detailed Tables, 2015*. Part I – V. United Nations. New York, Dostupné 10.2.2017 na <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/pubsDB.asp?pType=3>
- Zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápisе vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon).
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.
- Zákon č. 136/2010 Z. z. o službách na vnútornom trhu.

A Search for an Optimum Currency Area

Martin Hudec¹

Abstract

Economic and monetary integration is the result of unifying efforts that have become a major driving force in post-war Europe. Although some of the initial initiatives, the Monetary Union project has many times been on the brink of interest. It can be as the surprise that Europe has managed to implement the common currency so soon and relatively smoothly. Nevertheless, even after its launch, this project has never completely abandoned criticism and discussion of the legitimacy and meaningfulness of its existence. Critical attitudes to the introduction of the common currency in the European Union are based above all on the Optimum Currency Area theories. The theoretical concept of optimal currency areas is currently considered a standard tool for assessing monetary integration efforts in Europe. OCA criteria are used to estimate the readiness of the candidate countries to adopt the euro, while the convergence processes are linked to the decision on the euro adoption timeline. The aim of our research article is, therefore, to closely analyze the issue of monetary policies and optimal currency areas in the context of convergence efforts towards more closely integrated economic and monetary unions.

Key words

Political Integration, Monetary Policy, Transmission Mechanism

JEL Classification:

O4, O10, O52

Received: 4.9.2017 Accepted: 25.5.2018

Introduction

Monetary policy belongs to the core functions (from the point of view of the functioning) of the central bank and is at the same time one of its defining features. Furthermore, it means the central bank's activity associated with the regulation of the amount of money in the economy, which is linked to the use of certain instruments and pursues certain objectives. By regulating the amount of money in the economy, monetary stability is to be achieved, for which it is considered a state where the money supply M_S , corresponding to the amount of money in circulation, equals the demand for money M_D , i.e. the economically necessary amount of money in circulation. Therefore, we can say that the central bank is trying to maintain the economically needed amount of money in circulation. Since there is no way to determine the economically necessary amount of money in circulation and the same problem arises with determining the real amount of money in the economy, the disruption of monetary stability can only be recognized only side-effects. In controlling the amount of money, the central bank is centered on a monetary basis, which is made up of the total volume of bank reserves and currency

¹ PhDr. Martin Hudec, MBA; University of Economics in Bratislava, Faculty of Commerce, Department of Marketing, Dolnozemská cesta 1/A, 852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: mhudec18@gmail.com, martin.hudec@euba.sk

outside the banking sector, and through which it mediates its influence on money supply in the economy.

Monetary policy objectives are usually set by law to the central bank, but almost always is the main one the price level stability. Other objectives that the central bank can monitor in its policy include balance of payments, support for economic growth, exchange rate stability, employment support, interest rate stabilization, and the stability of financial markets. The central bank basically carries out three types of monetary policy - expansive, restrictive and neutral (Meade, 2007). Firstly, if it applies an expansive monetary policy, it seeks to accelerate the growth rate of the amount of money in circulation, assuming the inflation rate is relatively low. It uses reduced interest rates on operations that money circulation-wise, thereby reducing interest rates in the economy, and thus supports the willingness of commercial banks to provide loans and clients to accept them. The willingness of households and companies to spend money increases, the speed of circulation of money is increasing, which ultimately leads to growth in the economy.

This expansive policy is chosen in the event of economic downturn, high unemployment, high interest rates, while the inflationary threat is small. Under the restrictive monetary policy, on the other hand, by increasing the interest rate on operations used by the central bank to regulate the amount of money in circulation, other interest rates in the economy will increase, which will lead to greater reluctance to provide and receive credit. As the price of money increases, households and businesses spend less willingly. Secondly, for a restrictive monetary policy, the central bank will decide in the case of too strong economic growth, which puts pressure on wage growth and consumer prices, low unemployment, and impending inflation. Thirdly, a neutral monetary policy is based on the pursuit of a stable rate of growth in the amount of money in circulation. Central banks can implement their monetary policy under the four-basic regimes² to facilitate their decision-making and make these decisions understandable to the public (Burda, 2015).

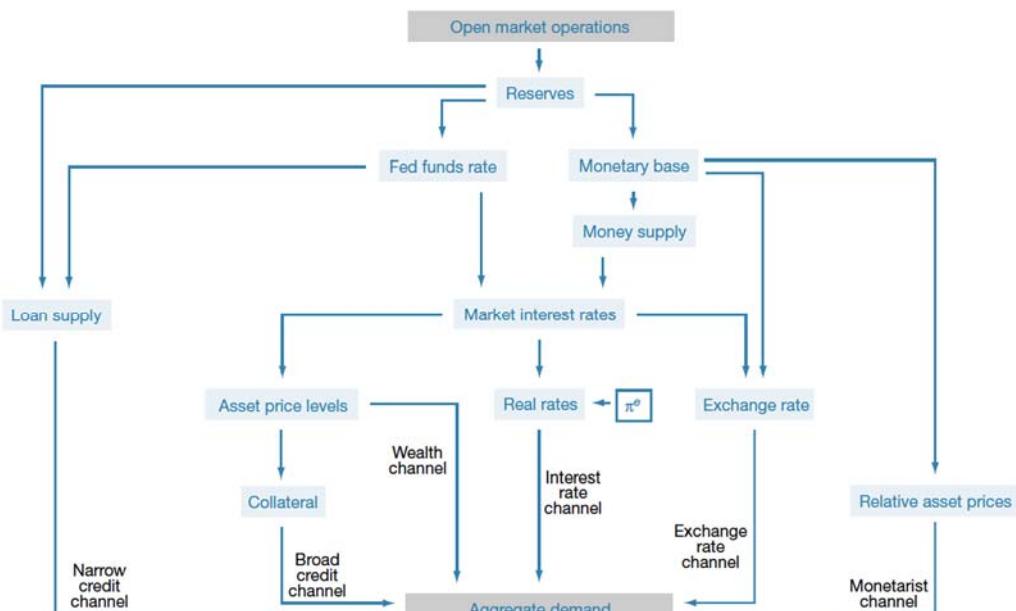
1 Methodology

The central bank has several instruments available to implement monetary policy, which can be divided into direct and indirect monetary policy instruments according to the impact on the behavior and operation of the banking system. The main difference between these two groups of instruments lies in the extent of their impact on the banking system. Indirect instruments operate on a broader basis for banking institutions, creating unified conditions for their operation. Direct instruments are mostly the nature of administrative regulations, and their effect on the banking system is selective and addressable, the central bank seeks to influence the credit facilities and liquidity of commercial banks. Basic indirect instruments include open market operations, regulation of minimum reserve requirements and discount instruments and exchange rate interventions as an independent part of the central bank's monetary policy.

² Implicit nominal anchor regime, monetary targeting, currency targeting, inflation targeting.

The essence of monetary policy lies in using its instruments to achieve the ultimate target of monetary policy - usually price stability. However, with the monetary policy instruments, this ultimate target cannot be achieved directly, but only through the operational criteria, i.e. the market short-term interest rate that central banks can influence by their instruments (Spanjers, 2009). According to well-known or at least forward-looking estimates, the operational criteria apply to intermediate criteria, which once again, according to known or supposed links effect the final objective of monetary policy. This chain of bonds is then referred to as a transmission mechanism, while we distinguish three basic transmission mechanisms - monetary, credit and exchange. The operational and mediating criteria for individual mechanisms are closely illustrated in Scheme 1. Monetary transmission is a complex and interesting topic because there is not one, but many, channels through which monetary policy operates. The process begins with the transmission of open market operations to market interest rates, either through the reserves market or through the supply and demand for money more broadly. From there, a transmission may proceed through any of several channels. The interest rate channel is the primary mechanism at work in conventional macroeconomic models. The basic idea is straightforward: given some degree of price stickiness, an increase in nominal interest rates, for example, translates into an increase in the real rate of interest and the user cost of capital. These changes, in turn, lead to a postponement in consumption or a reduction in investment spending. This is precisely the mechanism embodied in conventional specifications of the investment-saving curve – whether of the Old Keynesian variety, or the forward-looking equations at the heart of the New Keynesian macro models" (Kuttner, 2002).

Scheme 1 The Transmission Mechanism and Instruments of Monetary Policy

Source: Kuttner – Mosser, 2002

The aim of our research article is, therefore, to closely analyze the issue of monetary policies and optimal currency areas in the context of convergence efforts towards more closely integrated economic and monetary unions. Therefore, the real added value of our research article is a synthesis of the theoretical approaches and functional principles of the partial aspects of the monetary union. In relation to our aim, we have constructed the following research questions:

- How do asymmetric shifts affect monetary and non-monetary union countries?
- What kind of economic shocks do we distinguish and how do they relate to the issue of fixed vs. floating exchange rate?
- Which factors affect the convergence processes?
- Which aspects are important when measuring convergence?
- What is the difference between nominal, real and price convergence?
- What are the most important optimal currency area criteria?
- Can high market liberalization also have negative effects?

2 Results and Discussion

2.1 Ever closer to Heaven? The Relevance of Optimum Currency Area

Since concepts of monetary area and monetary union can be found in many optimum currency area theories, it is appropriate to define them. Firstly, the currency area is a fixed exchange rate regime where two or more currencies are fixed in the territory of each other. Secondly, the currency union consider fixed exchange rate regime, which includes the commitment of the member states to share a single common currency (Brunnermeier, 2016). However, most authors use the terms monetary area and monetary union as synonyms. Moreover, the development of optimum currency area theories can be defined as early – traditional and contemporary – alternative. Traditional³ ones, which arise in the 1960s, analyze the absorption of economic shocks and we can mark them as purely macroeconomic, characterized by the fact that they are based on the Keynesian assumptions of short-term wage and price, the interchangeability of inflation and unemployment by the principle of Phillips curve, and the possibility of stimulating economic policy performance. Since the 1970s, a second⁴ approach has emerged, which assumes that no country meets all aspects of the optimum currency area, focusing on analyzing the benefits and costs that arise when setting up a monetary union. In attitude to the microeconomic aspects and the inefficiency of nominal exchange rates in shock absorption, while the criterion of symmetry of shocks comes first. At the end of the 20th

³ Mundell (1961), McKinnon (1963) and Kenen (1969).

⁴ Grubel (1970), Corden (1972), Ishiyama (1975), Tower and Willet (1976).

century, the question is raised about the impact⁵ of monetary integration on the economies of the monetary union countries, having its rebirth⁶ in the birth of the European Monetary Union.

The optimum currency area views can be evaluated from a microeconomic and macroeconomic point of view. Models based on microeconomics views attempt to incorporate market imperfections and rigors into optimum models such as nominal rigidity (wage or price); poorly functioning financial markets; the existence of expectations and their subsequent fulfillment or non-fulfillment; public finances and inflation taxes. The macroeconomic approach evolves in two directions. The first one analyzes the development of real or nominal exchange rates on historical databases. Analysis of real exchange rates⁷ is based by the assumption that changes in the real exchange rate lead to changes in relative prices in the economy and therefore countries with volatile exchange rates are not suitable candidates for entry into the monetary union. However, the shortcoming of this approach is that, based on past data (from the time the country had its own currency), it forms conclusions about the future, which does not fully reflect the reality. The second macroeconomic approach attempts to prove the existence of economic shocks and to estimate their correlation, analyzing their symmetry/asymmetry in the European Community and the United States. In terms of optimum currency area theories, the benefits and risks arising from the country's entry into monetary union can be identified by examining the conditions under which the core economic policy objectives (price stability, full employment, balance of payments balance, and economic growth).

2.2 A Macroeconomic Assessment of Monetary Integration

The concept of optimal currency areas is nowadays considered to be a standard tool for assessing monetary integration efforts, namely in Europe however, late cases represent the Southeast Asian monetary forms, Asian Pacific Currencies, French Franc Zone in Africa, Caribbean Currency Union. On a similar note, there are numerous optimal criteria, which are used to estimate the readiness of the candidate countries to adopt the common currency and the assessment of the current readiness and convergence process is linked to the decision on the time horizon adoption (Kawai, 2015). When a country is deciding to join the Common Monetary Union (also known as Common Monetary Area; Currency Union), it should accept the choice of the right timing of entry to eliminate the risk of disrupting its own macroeconomic stability. The country's economy should at the entry meet the parameters in which the loss of the exchange rate and the

⁵ Krugman's specialization hypothesis and Frankel-Rose hypothesis of the endogeneity of OCA criteria.

⁶ Méiltz (1991), Tavlas (1993), Blanchard and Wolfers (2000), Calvo and Reinhart (2002), Alesina and Barro and Tenreyro (2002), Barro and Lee (2011), (Pasimani, 2014), De Grauwe (2017).

⁷ The so-called OCA index, where the value of the index reflects the country's eligibility to become a member of the monetary union. The lower the value of the index, the lower the volatility of the nominal exchange rate in the economy, and thus, it is more appropriate for the country to adopt the common currency (Capie, 2014).

separate monetary policy does not cause serious economic problems, since at that moment, together with monetary and exchange rate policy, it also loses the opportunity to adjust its competitiveness by changing the exchange rate. Decisions on the setting of interest rates will be made by the common central bank (i.e. the European Central Bank) and there is a natural risk that the setting of monetary policy will not fully meet the needs of the country (Baldwin, 2015). In view of the "irreversibility" of the process of engaging in the common monetary union and the abandonment of sovereignty over monetary and exchange rate policy, it is desirable for the countries to understand the potential risks of economic asymmetric shocks whose impact on the single country will be different from the impact on the currency. We talk about so-called asymmetric shocks⁸.

If such shocks occur, the country will be exposed to their effects differently from the common monetary union, and the union's central bank monetary policy on the manifestations of these shocks will not respond adequately to country's as it will be driven by developments in the currency and not in the country. Based on the assessment of the risk of asymmetric shocks and the ability to cope with shocks by their own mechanisms, it is possible to determine the degree of alignment⁹ of the country with the monetary union. Under the term asymmetric shock, we understand a global shock, affecting simultaneously or negatively/positively more countries, but with an asymmetric, therefore unequal (opposite) impact on each of them. An asymmetric shock can also be considered a shock where the impact on both countries is symmetrical but of varying intensity. In addition to asymmetric shocks, countries may be exposed to the idiosyncratic shock – a country-specific unsystematic shock affecting individuals or macro households with little or no correlation with market risk. Likewise, symmetrical shocks with asymmetric impact can also occur, while there may be many reasons for the different reaction of two countries to the same shock. This may be due to a different socio-economic structure, regulation of labor markets, the role of the financial and banking sector, the external debt of the country (Marco, 2014).

Naturally, if countries form a monetary union, they lose the option of using their own monetary and exchange rate policy to restore balance - asymmetric shocks-wise and then, it will be necessary to use other mechanisms to restore the balance (labor mobility and wage flexibility). Moreover, the basic point of the optimum currency area is to determine whether the countries or regions of the monetary union are exposed to symmetrical shocks or whether they have other mechanisms to absorb asymmetric shocks. Countries with their own currency can counterbalance the effects of asymmetric shocks using the exchange rate, autonomous monetary and fiscal policies. The autonomous fiscal policy of monetary union countries is limited by the existence of the stability and growth pact. Therefore, it is necessary to understand the criteria (De Grauwe, 2016) for the optimal currency area, which include:

- A risk sharing system i.e. automatic fiscal transfer (to redistribute money to areas/sectors);

⁸ The existence of which is essential for the functioning of currency areas. The asymmetric shock is represented by a change in aggregate supply or demand that does not affect all countries in the monetary union in the same way (i.e. consumer preferences between monetary union countries, resulting in an asymmetric demand shock).

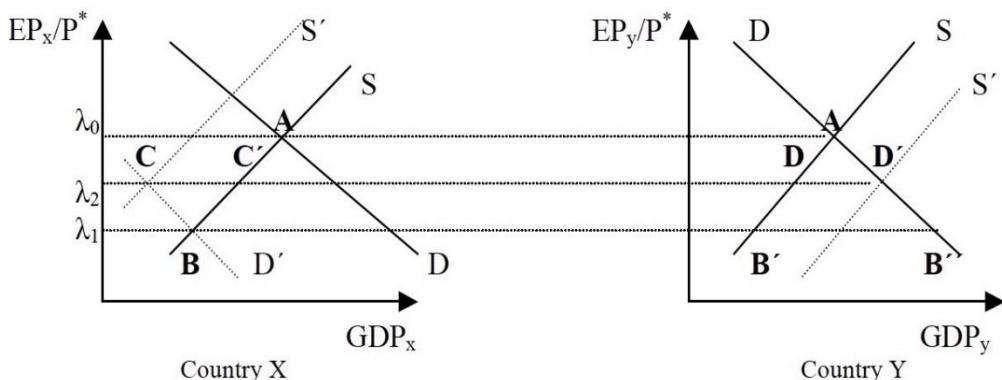
⁹ At a time when it is decided that the degree of alignment is sufficient, it is clearly advantageous for the country to adopt the common central bank 's monetary policy and to join the union.

- Diversification of production;
- Openness of the economy with capital mobility across the region;
- Political conditions, ability to act uniformly (commonality of destiny) and similar business cycles (i.e. homogeneous preferences);
- Price and wage flexibility across the region;
- Productivity and labor mobility across the region.

Most important, the openness of the economy¹⁰ helps the competitive environment in international trade, which is then able to offset the prices of most commodities. Thus, when the economy is small and very open to foreign trade, it has little ability to influence the prices of its goods on world markets. In such a case, the assignment of the exchange rate does not represent such a loss. The better the country's meet the criteria, the higher the benefits of joining the monetary union can be expected. In addition to the benefits and risks stemming from the immediate fulfillment of the optimum currency area criteria, the country can face other risks and benefits associated with entering the monetary union. When searching for an optimum currency area, we mostly need to look at the cost of a monetary union in which an asymmetric shock occurs. In other words, if one country of the monetary union is hit by a negative demand shock there will be shifting of the demand curve for the production of country X to the left down from D to D' . The vertical axis EP_x/P^* , EP_y/P^* captures the real exchange rate of the countries of the monetary union against the non-monetary union countries, where P_x and P_y are prices of domestic goods in the countries of the monetary union, P^* is the price level of the non-monetary union countries, E_0 is the common exchange rate. Point A represents the initial equilibrium of both countries X and Y at the real exchange rate $\lambda_0 = E_0P_x/P^* = E_0P_y/P^*$.

If the country X was not part of the monetary union and could change its exchange rate freely, regardless of the common central bank, the real exchange rate would depreciate to $\lambda_1 = E_1P_x/P^*$. Since the country Y has no reason to change its nominal and real exchange rate, the value of its real exchange rate λ_0 is optimal. Given that both countries are part of a monetary union, there is a contradiction between their needs. Assuming inflexible wages and prices, both countries share the same real exchange rate $\lambda_2 = E_2P_x/P^* = E_2P_y/P^*$. Country X is in recession, while country Y is experiencing a boom. In the long run, this is untenable. The new level of the exchange rate does not suit a single country. For one country, the currency is too strong, for another weak. Total output is a combination of surplus supply CC' and surplus demand DD' . Country X cannot sell its production, so its prices should decline until the real exchange rate drops to $\lambda_1 = E_2P'_x/P^*$. Country Y is in the opposite situation. The prices of its production should increase until the real exchange rate rises to the original level of the real exchange rate $\lambda_0 = E_2P'_y/P^*$ (Lacina, 2007).

¹⁰ A simple share of foreign trade volume on GDP or also covers foreign trade intensity with the integrated countries.

Scheme 2 Effect of an Asymmetric Shock in Monetary Union

Source: Author

2.3 Deciding on the Exchange Rate Regime

Exchange rates are an appropriate tool if countries need to adjust their external exchange rates and domestic wages since prices also adjust slowly. It is also considered as an effective macroeconomic tool that protects the economy from the external shocks. In the system of free-floating exchange rates, change in the nominal exchange rate can help to eliminate the negative effects caused by real shocks without losing out on the output and employment side. Deciding on the exchange rate regime is a complex issue. In selecting the exchange rate regime, the country must take into account its structural characteristics such as the mobility of factors of production, the size and openness of the country, the wage and price flexibility, the arrangement of the financial system, the nature and symmetry of any shocks, the historical credibility of monetary policy. As we have mentioned, by joining the monetary union, the country loses the opportunity to use the exchange rate as a macroeconomic tool, has no possibility to determine the amount of money in circulation and thus to influence the economic developments in the country. Negative effects are thus mitigated by a change in the price level or real GDP.

Additionally, the variability of domestic nominal¹¹ GDP under the flexible exchange rate regime is the result of domestic monetary shocks, fully affecting the domestic market. On the other hand, in the monetary union, national nominal GDP is partly influenced by domestic or foreign currency shocks, depending on the degree of openness of the economy and real shocks (caused by monetary distortions, they create the costs of adjusting the country in the monetary union). The impact of shocks is shared by all countries of the monetary union and the net income is positively influenced by the volatility of domestic monetary shock as the emergence of monetary union reduces the impact of the monetary shock. The volatility of foreign currency shock affects net income negatively, as only the countries of the monetary union influence this shock. By creating a monetary union with a positive correlation between domestic and foreign currency

¹¹ The monetary value of all the finished goods and services produced within a country's borders in a specific time period evaluated at current market prices, whereas the real GDP is inflation-adjusted.

shocks, countries with higher monetary instability will gain stability. Monetary shocks (unexpected changes in the M2 monetary base) are transmitted across countries, which is an advantage for countries with less monetary stability. For other countries, the monetary shock is likely to be a loss (the more open, the higher the loss). The openness of the economy strengthens the cost of adapting to the monetary shock. With a negative correlation between domestic and foreign currency shocks, monetary stability will gain all countries, as foreign currency shocks mitigate domestic monetary shocks.

We can see that the more the countries are open, the more will they gain from becoming members of the monetary union. In the same manner, real demand shocks are relevant only within the context of the monetary union. If they are positively correlated and have the same standard deviation, no adaptation costs are incurred by the country. Otherwise, the exchange rate implies high adjustment costs. In conclusion, if the country is exposed to strong asymmetric shocks, it is better for it to have a floating exchange rate, as it allows a relatively rapid settlement of the external imbalance while the fixed exchange rate hinders it.

2.4 The Cost of Successfully Integrating into the Monetary Union

The successful integration of a country into a monetary union depends on the magnitude of the difference in the real and nominal level of economic variables compared to the average of the countries of the monetary union. The smooth and continuous concurrence of nominal and real convergence with the values of the monetary union, where the price level, along with the country's economic level, will move closer to that of the monetary union. In other words, for a trouble-free integration process the balance between economic and price levels is crucial, since too rapid rise in consumer price levels, inadequately backed by labor productivity growth and wage growth, would threaten¹². The development of living standards as a result of falling real wages and real incomes for the population. The underlying assumption of catching up with the monetary union countries' (when joining the union), in the context of socio-economic levels, is that less developed countries are at a lower technological level and can, therefore, be more economical than those already on the technological frontier. One of the possible ways to achieve faster economic growth is expansionary national economic policies. However, with longer-term expansion, demand-driven inflationary pressures are occurring, and attempting to achieve nominal convergence thus hinders real and structural convergence¹³ (Alexiadis, 2013).

It is important to note that, when it comes to the price convergence, it is often confused with nominal convergence. Testing of price convergence is performed using variables reflecting the price levels of economies, namely individual product prices, or more aggregated data in the form of price indexes. Furthermore, nominal convergence

¹² Wage growth, which would be faster than labor productivity growth, would lead to a reduction in competitiveness and a slowdown in economic growth.

¹³ Convergence in theoretical concepts is related to economic growth theories, which seek to analyze and explain the factors influencing the pace and levels of economic growth in individual countries. Moreover, convergence means that the difference between two values decrease over time and these differences become negligible and converge to zero.

represents the convergence of nominal variables, such as GDP in nominal terms or in nominal wages. Mostly, however, under the nominal convergence means the fulfillment of the Maastricht criteria¹⁴ to ensure the stability of the common currency and are a prerequisite for admission to the Eurozone member countries. Real convergence means approaching the socio-economic level of another country or group of countries. The real convergence occurs when the gap in the socio-economic level of comparable countries is reduced, measuring the productivity of the economy, by the most commonly used gross national income per capita and real gross domestic product per capita. Therefore, it logically means that the gap between rich and poor economies diminishes over time. In the most cases, the indicator GDP per capita in purchasing power parity is commonly used for measuring real convergence, since the advantage of this indicator is that

it reflects the purchasing power of the domestic currency, and thus eliminates price differences between the economies, while also reflecting the standard of living of its residents.

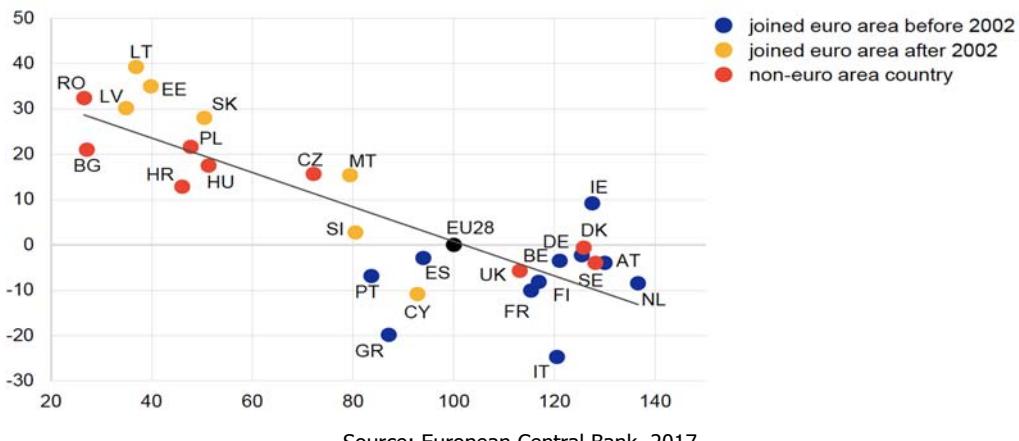
However, when trying to achieve faster economic growth by expansionary national economy policies, fiscal expansion is untenable in the medium-term due to budgetary constraints. Another potential source of long-term acceleration of economic growth and rising economic levels may be the strength of the economy. This is supported by the continuous accumulation of human capital and the continuous development of new technologies that guarantee the economy a faster GDP growth per capita than in other countries. Real convergence based on this mechanism is of a long-term nature. This model of internal growth is based on the idea of generating economic growth by itself, corresponding rather to the environment of large developed economies located on the technological frontier. Another source of growth acceleration means increasing international interaction. Leveling up the country's standard of living is a question of the medium-term horizon. The external source of financing is the accompanying phenomenon of this growth resource, unlike the endogenous growth of the economy associated with internal financing. International interaction can help boost the country's economic level by liberalizing trade or closing a technological gap (Baldwin, 2016). Trade liberalization will expand export and import opportunities, including expanding the possibility of importing previously unavailable technologies. Thanks to technological innovations, foreign demand for domestic goods will increase. This will result in a transition of the economy to a faster growth path in the medium term. In some models, high liberalization can lead to the displacement of domestic goods by imported.

To analyze real convergence from a practical point of view, in the eurozone (as an example of OCA), there is significant evidence that the GDP per capita of lower-income economies has been catching up with that of higher-income economies since the start of monetary union. We will compare GDP per capita (expressed in PPS) across EU countries. (The different accession dates of those countries to both the EU and the euro area) – The first wave of euro area members (the EA-12), more recent members as well as all non-euro area EU Member States, between the years 1999-2016. According to European Central Bank since 1999 some degree of real convergence has taken place in the most

¹⁴ Price stability (consumer price inflation rate); sound public finances (government deficit as % of GDP); sustainable public finances (government debt as % of GDP); durability of convergence (long-term interest rate); exchange rate stability (deviation from a central rate).

recent EU Member States". As shown in the Scheme 3¹⁵, both non-euro area EU countries (green triangles) and countries that adopted the euro after 2002 (blue circles) usually performed better than the EA-12 countries (red squares) over the period 1999-2016. The **Lithuania, Estonia, Latvia, Romania and Slovakia have achieved the largest degree of convergence among EU countries** so far, followed by other countries in the CEE (Central and Eastern Europe) region" (European Central Bank, 2017).

Scheme 3 Development of Real Convergence in the EU between the years 1999-2016

Scheme 4 shows the development and forecast of the real gross domestic product growth (in % over last year, average). The EU has seen a sustained return to growth following the economic and financial crisis.

Scheme 4 Development and Forecast of Real Gross Domestic Product in the EU between the years 2000-2019

Source: European Commission, 2017

¹⁵ GDP at current prices per capita in PPS; EU28 = 100; x-axis shows the initial level in 1999; y-axis shows the cumulative change in the level (1999-2016).

This is set to continue in coming years. Higher growth rates in non-euro area Member States compared to the euro area will support further upward convergence and the euro area will account for as much as 85% of the European economy after the United Kingdom's departure from the EU in 2019" (European Commission, 2017).

2.5 Accelerating the Economic Growth

Economic growth is accelerated mainly by closing the technological gap – by improved technical efficiency following trade liberalization between countries/areas, but this mechanism is only available to economies that have not reached certain technological boundaries. The necessary condition for its realization is the mobility of capital, namely the liberalization of the capital market and the existence of private ownership. Economies that have begun to import technology and human skills through foreign direct investment have a relatively higher GDP per capita. For foreign investors, FDI is attractive to the economies of the new monetary union member states, as their marginal revenue is higher than in more developed economies. In addition, if economies are very open this increases the effect of international interaction and for those economies that do not have enough domestic resources to close the technology gap, foreign direct investment is more advantageous than a mere increase in debt because it allows risk sharing and the transfer of both technology and human skills (capital). The role of foreign direct investment in closing a technological gap also has a direct effect on nominal convergence. The availability of resources needed for real convergence depends on the criteria which foreign investors consider relevant to their investments, especially the relative labor cost. Other key factors include the country's credibility, human qualification and infrastructure.

On the other hand, the most discussed causes of price convergence include differences in labor productivity (as well as other important causes of price convergence include improving the quality of goods and services, deregulation of prices, cutting down existing constraints and inflowing foreign investment). Labor productivity in countries with lower economic levels is behind labor productivity of developed countries, particularly due to the lower capital production and lack of know-how. Labor productivity in less developed countries is growing faster due to the higher marginal product of additional capital and an increase in human skills. The relationship that raises labor productivity growth and the rise in price levels is called the Balassa-Samuelson effect¹⁶ and it has two implications in the context of monetary union/optimum currency area convergence.

Firstly, it explains how much higher productivity can increase the price level in one country compared to the other so that the fixed exchange rate does not damage the

¹⁶ Based on the division of the economy into the tradable and non-tradable goods sectors. If labor productivity increases in the economy, wages in the tradable and non-tradable sectors also grow. Prices in the tradable goods sector, however, are growing more slowly, as wage growth is associated with a more pronounced increase in labor productivity. Also, in the non-tradable goods sector, comparable wage growth will be required, but due to the nature of goods in this sector, such productivity growth is not achieved. In addition, wage costs are generally higher in this sector. In view of this discrepancy, there is a rise in prices mainly in the non-tradable sector. As a result, the price level is rising throughout the economy.

country's competitiveness. This is especially important for countries sharing a single currency. Assuming the perfect mechanism of equalizing the prices of tradable goods between countries and the same proportion of tradable goods on the market, for each two countries A and B, the common currency can express a relationship for the existence of an inflation differential as $p_{cA} - p_{cB} = (1 - \alpha).(q_A - q_B)$, where p_{cA} and p_{cB} are changes in the consumer price index in the country, α is the share of tradable goods and q_A , q_B the rate of labor productivity growth in countries A and B.

It is therefore obvious that higher labor productivity growth in one country of the monetary union will also lead to the higher growth of price levels. This also means that the differing rates of rising in price levels in individual countries of the monetary union are not a problem if they occur in line with the increase in labor productivity. However, if the rise in price levels is too rapid in relation to the increase in labor productivity, this situation will lead to the loss of competitiveness of the country with higher inflation (if it is unable to offset the resulting inflation differentials through the depreciation of the currency). The persistence of such a situation in the economy will lead to imbalances in the current account of the balance of payments, which can then also be a source of instability of the common currency in addressing the problem of its financing. Secondly, the Balassa-Samuelson effect is relevant primarily to floating-rate economies, trying to keep the inflation rate at the desired level. This factor has influence especially during the exchange rate economic and monetary union mechanism participation. If labor productivity growth does not lead to a rise in price levels, a nominal appreciation of the exchange rate will occur within the $\Delta E^t = \alpha n^{NT}.(PPT - PP^{NT})$, where n^{NT} is the share of non-tradable goods on the price index and the $(PPT - PP^{NT})$ is the difference between the growth rate of labor productivity in the tradable and non-tradable goods sectors (Barro, 2004).

Conclusions and policy implications

The gradual deregulation of trade barriers and the growing international division of labor coupled with stable exchange rates can be described as factors contributing to economic development. In an environment in which individual economies are increasingly interconnected and the influence of the external economic environment increases, more and more economic entities are interested in stable conditions in dealing with foreign countries. The countries in the position of the importer are dependent on the prices of the expected deliveries and countries in the exporter's position are under the influence of global demand, while the exchange rate is the crucial variable in these relations¹⁷. In this context, the currency area represents an area in which countries commit to accepting fixed exchange rates without the possibility of devaluation or revaluation, renouncing their national currencies and responsibility for implementing monetary policy -they undertake to coordinate economic policy jointly. If certain conditions are met, such as the general integration of economies and the mobility of factors of production, monetary integration is considered the best possible solution. The optimum

¹⁷ If prices fall, the prices of imported goods are rising, while prices of exported goods are declining. If a country wants to avoid higher inflation than a competing country, it needs to keep the exchange rate stable, meaning that there is a tendency to create a currency area.

currency area theories are the forefront of many integration discussions of whether Western Europe is an optimal currency area.

The optimum area of the monetary union corresponds to the balance of benefits and costs. The emergence of the European Monetary Union was a new impetus when examining the question of what the optimal currency area is. On the other hand, we should not forget about the emergence of strong currencies facing currency crises. Finding answers to the question of which area is optimal has brought many different views, i.e. the optimal area can be considered the one whose goal is full employment, stable price levels, and external balance. Furthermore, it can describe links between regions or countries that seek to increase the well-being of their citizens above the welfare level achieved by using their own currency. Likewise, we can argue that the essence of the problem of answering the question of what is optimal is the impossibility of finding an empirical rule that identifies the optimal currency area, i.e. the impossibility of defining the net benefit that the country derives from membership in the currency area, however, the optimal can be viewed as the sustainability of the external and internal macroeconomic equilibrium, deepening integration of capital and financial markets.

References

- Alesina A., Barro, R. J. & Tenreyero, S. (2002). *Optimal Currency Areas*. Cambridge: MIT Press. (NBER Macroeconomic Annual Working Paper No. 9072)
- Alexiadis, S. (2013). *Convergence Clubs and Spatial Externalities*. Berlin: Springer.
- Baldwin, R. E. (2016). *The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization*. New York: McGraw Hill Higher Education.
- Baldwin, R. E. & Wyplosz, Ch. (2015). *The Economics of European Integration*. New York: McGraw Hill Higher Education.
- Barro, R. J. & Lee, J. W. (2011). *Costs and Benefits of Economic Integration in Asia*. New York: Oxford University Press.
- Barro, R. J. & Sala-I-Martin, X. (2004). *Economic Growth*. Cambridge: MIT Press.
- Blanchard, O. & Wolfers, J. (2000). The Role of Shocks and Institutions in the Rise of European Unemployment: The Aggregate Evidence. *The Economic Journal*, 110, 1-33.
- Brunnermeier, M. K., James, H. & Landau, J. P. (2016). *The Euro and the Battle of Ideas*. Princeton: Princeton University Press.
- Burda, M. & Wyplosz, Ch. (2015). *Macroeconomics: a European Text*. New York: Oxford University Press.
- Calvo, G. & Reinhart, C. (2002). Fear of Floating. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(2), 379-408.
- Capie, F. & Wood, G. E. (2014). *Monetary Unions: Theory, History, Public Choice*. New York: Routledge.
- Corden, W. (1972). *Monetary Integration, Essays in International Finance*. International Finance Section No. 93, Princeton: Princeton University.

- De Grauwe, P. (2017). *The Limits of the Market: The Pendulum between Government and Market*. New York: Oxford University Press.
- De Grauwe, P. (2016). *Economics of Monetary Union*. New York: Oxford University Press.
- European Central Bank. (2017). *Real Convergence in the Euro Area: A Long-term Perspective*. Retrieved May 28, 2018, from <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op203.en.pdf?8ff80dd3a3b58f231105f3e4835b2928>
- European Commission. (2017). *Completing Europe's Economic and Monetary Union*. Retrieved May 28, 2018, from https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/economic-social-convergence-key-facts_en.pdf
- Frankel, J & Rose, A. (1998). The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria. *Economic Journal*, 108(449), 1009-1025.
- Grubel, H. (1970). The Theory of Optimum Currency Areas. *Canadian Journal of Economics*, 3(2), 318-324 .
- Ishiyama, Y. (1975). The Theory of Optimum Currency Areas: A Survey. *IMF Staff Papers*, 22, 344-83.
- Kawai, M., Park, Y. Ch. & Wyplosz, Ch. (2015). *Monetary and Financial Cooperation in East Asia: The State of Affairs After the Global and European Crises*. New York: Oxford University Press.
- Kenen, P. B. (1969). The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View. In: Monetary Problems of the International Economics. (pp. 41-60). Chicago: University of Chicago Press.
- Krugman, P. R. (1991). Increasing Returns and Economic Geography. *The Journal of Political Economy*, 99(3), 483-499.
- Kuttner, K. & Mosser, P. C. (2002). The Monetary Transmission Mechanism: Some Answers and Further Questions. *Economic Policy Review*, 8(1), 15-26.
- Lacina, L. (2007). *Měnová integrace: Náklady a přínosy členství v měnové unii*. Praha: C. H. Beck.
- Marco, M. S. (2014). *The Economics of the Monetary Union and the Eurozone Crisis*. New York: Springer.
- Meade, E. E. & Kenen, P. B. (2007). *Regional Monetary Integration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mélitz, J. (1991). Brussels on a Single Money. *Open Economies Review*, 2(3), 323-336.
- McKinnon, R. I. (1963). Optimum Currency Areas. *The American Economic Review*, 53(4), 717-725.
- Mongelli, F. P. (2008). *European Economic and Monetary Integration, and the Optimum Currency Area Theory*. Brussels: European Commission.
- Mundell, R. (1961). A Theory of Optimum Currency Areas. *American Economic Review*, 51(4), 657-665.
- Pasimeni, P. (2014). An Optimum Currency Crisis. *The European Journal of Comparative Economics*, 11(2), 173-204.
- Spanjers, W. (2009). *Monetary Policy, Trade and Convergence: The Case of Transition Economies*. Berlin: LIT Verlag.

- Tavlas, G. S. (1993). The New Theory of Optimum Currency Areas. *The World Economy*, 16(6), 663-685.
- Tower, E. & Willett, T. (1976). The Theory of Optimum Currency Areas and Exchange Rate Flexibility: A More General Framework. In: Special Papers in International Economics No. 11, 1976 (pp. 98), Princeton: Princeton University.

Comparison of the Visegrad group and Baltic countries in terms of multi-criteria competitiveness indicators¹

Viera Ružeková² – Elena Kašťáková³

Abstract

Expanding globalization of the world economy has put a strong pressure on individual entities that operate in it. International competitiveness has become a major driving force of economic and social differentiation of the countries. Individual states and their public administrations have to create an effective business environment. This paper reflects these developments and, with the help of relevant multi-criteria (GCI, WCI, DBI) and single-criteria indexes of competitiveness, tries to assess the current state of competitiveness of two regions in Central and Eastern Europe – the Visegrad Four and Baltic Group states, which had a similar starting position on their path to building a market economy and integration into the EU structures.

Key words

Competitiveness, comparative advantages, quantification of competitiveness, indicators of competitiveness GCI, WCI, DB, KAM, KEI, V4 countries, Baltic states

JEL Classification: F14, F19, F23, F29

Received: 31.5.2018 Accepted: 6.6.2018

Introduction

The current world economy is undergoing turbulent changes. Under the influence of these changes, competitiveness is getting to the forefront of scientific research as well as economic literature. It can be pointed out that since the times of Adam Smith and David Ricardo, the renaissance of this term began in the last decades. Throughout the 1980s, the significance of the competitiveness moved from the enterprise level to the national or transnational level. Changing conditions of the world economy associated with extensive liberalization of markets, and the ubiquitous globalization have brought a need to modify the term "competitiveness".

The immediate consequence of these changes is a fundamental change in the nature of competition. Recently, it has shifted from unilateral relations and regional isolation into the global context. The massive "internetization" of the world society and global

¹ This paper is a part of a research project of the Ministry of Education, Family and Sports of the Slovak Republic VEGA No. 1/0897/17 (in the period 2017 - 2019): "The Importance of European Energy Union Project for Strategic Interests of This Grouping in the Context of the Enhancement of Competitiveness of the Slovak Republic" and VEGA No. 1/0546/17: "Impact of the geopolitical changes on enforcement of the EU strategic foreign trade interests (with implications for the Slovak economy)."

² doc. Ing. Viera Ružeková, PhD.; University of Economics in Bratislava, Faculty of Commerce, Department of International Trade, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovakia, viera.ruzekova@euba.sk

³ doc. Mgr. Elena Kašťáková, PhD.; University of Economics in Bratislava, Faculty of Commerce, Department of International Trade, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovakia, elena.kastakova@euba.sk

economy has contributed considerably to this fact. Modern technologies penetrating into all spheres of the business environment bring an infinite number of possibilities, opportunities and challenges. (Baláž *et al.*, 2015). The current issue of competitiveness has outreach the boundaries of the foreign trade problems so far. The phenomenon of intensifying and accelerating the innovations in technology has become not only a driving force of globalization but also the cause of economic and social differentiation of countries.

In terms of outlined trends this article try to assess the competitiveness of two relatively young regions of Central and Eastern Europe. These regions had a similar starting position on their path to building a market economy and integration into the EU structures. These are the countries of the Visegrad Four (Poland, the Czech Republic, the Slovak Republic and Hungary) and the Baltic states (Estonia, Latvia and Lithuania). These countries had been under a strong influence of the Soviet Union, with centrally planned economies, for several decades until the early 1990s. This fact affected not only their political, but also their economic direction. The disintegration of the Council for Mutual Economic Assistance (CMEA) and subsequent reorientation of these countries from centrally planned economies to market ones required a significant intervention in the business environment. It included a wide variety of changes in different factors and disciplines. The political changes generated some extensive economic changes. The main objective of these countries was to join the EU single market. They succeeded in meeting this objective in 2004. However, this fact did not mean the end of their journey. The globalization is putting a strong pressure on increasing the competitiveness of individual economies, especially those having quite small domestic markets and being strongly dependent on external demand. This means that if such economies want to increase their prosperity, they must be competitive and successfully involved in the international division of labour, which is unquestionable axiom for countries of the V4 and Baltic Group.

1 Methodology

The aim of this article is to examine and compare the current state of competitiveness of the Visegrad Four and Baltic Group countries through the selected multi-criteria and single-criteria indicators. These include the Global Competitiveness Index, the World Competitiveness Index, Doing Business Index and a single-criteria index known as Revealed Comparative Advantage. To achieve the objective, a number of theoretical methods were used including the general methods (abstraction, analysis, synthesis, deduction and induction), the empirical methods (GCI, WCI, DBI) and comparison of the obtained results. Some special methods were also used to streamline the data on foreign trade, especially mathematical methods, descriptive analysis and graphical presentation.

The World Economic Forum (WEF) annually publishes the Global Competitiveness Report which compiles a rank of countries on the basis of aggregated results in 12 assessed pillars which provide a coherent picture of competitiveness of the selected national economies. WEF uses the Global Competitive Index (GCI), which assesses the ability of countries to provide their citizens with a high standard of living, respectively it indicates how effectively the country is able to use its available economic resources. (World Economic Forum, 2017)

The Institute for Management Development (IMD below) publishes an annual "World Competitiveness Yearbook", which assesses the World Competitiveness Index (WCI). It analyses the performance of selected countries, whereby it looks at the relationship between the national environment (where the state plays a key role) and the process of creation of competitive environment through four main factors. (IMD, 2017)

The World Bank (WB) monitors and assesses the quality of business environment in each country through its own analysis known as "Index of Doing Business" (DB below). WB objectively measures business regulations and their entry into force in the selected economies, being assessed at different stages of a life cycle, from the establishment of the company to the closure of the business. (World Bank, 2017).

One of the fundamental single-criteria methods used to assess the competitive advantage is the index of Revealed Comparative Advantage (RCA below) a concept originally developed by B. Balassa. (Balassa, 1989) It expresses the share of exports of the commodity groups in total exports of the country and the share of this commodity group in total world exports. As defined by Balassa:

$$\text{RCA} = \frac{X_{ij}/X_j}{X_{iw}/X_w}$$

with X_{ij} being the export of the country j of commodity group i , X_j being the total export of country j , X_{iw} being the total world export of commodity group i , and X_w being the total world export. If the value of RCA is higher than 1, the country, which is being assessed, achieves a revealed comparative advantage in the export of the given commodity, which means that the given country specialises in its export. If the value of RCA is 1, the country does dispose of neither comparative advantage nor disadvantage in exporting the given commodity. If the value of RCA is lower than 1, the country disposes of comparative disadvantage in exporting the given commodity.

Along with the RCA we also monitor some other single-criteria indicators of competitiveness in order to support our conclusions. These are GDP per capita, Average export performance, R&D expenditures, Education expenditures, Hourly labour costs and Tax burdens.

2 Results and discussion

Economic theory had had an explicit view at the importance of competitiveness and its impact on international business. The gradual ideological division of individual theoretical approaches was caused by differentiation of the achieved levels of competitiveness quantification of companies and states. Until the late 1980s, many economists thought that competitiveness was a phenomenon that could be justified only at company levels. They were particularly arguing by reduction of the state's role in the globalization process of the world economy (Porter, 1990; Reich, 1990; Krugman, 1994). Such opinions, however, were increasingly becoming the subject of criticism. Some economists argued that such measurement of competitiveness absents an alternative reference framework that would make it possible to confront the competitiveness of companies with

a competitive macroeconomic performance at the economic or national level (Hatzichronoglou, 1996). The competitiveness of companies generally does not correspond to the competitiveness of national economies (Baláž *et al.*, 2015). A mismatch between the corporate and national economic views at competitiveness stemmed from the fact that companies can be well-competitive not only via technological and product innovation, but also due to low labour cost, low input factors, savings in environmental costs, depreciated currency or price dumping at the expense of domestic customers, etc. However, these factors appear to be counterproductive at the national economy level.

At the international level, competitiveness of states can be perceived through their attractiveness for foreign direct investments. This phenomenon, the so called "The new doctrine of competitiveness", is explained by economists through the "inversion of the roles of the state and the enterprise". Not businesses, but states, respectively governments are under the pressures that force them to compete for acquisition or retention of significant investment. Under the influence of these processes, as well as due to the internationalization of economic activities, the traditional understanding of competitiveness of the state has changed." (Hošoff - Hvozdíková, 2009) As a result, governments adapt their business environments towards a new view on measurement of competitiveness, because the quality of the business environment involves many factors, ranging from economic and political environment to infrastructure issues, technology or specific needs in particular sectors.

The competitiveness of national economies is assessed by several global institutions, foundations, research institutes or banks. On the basis of annual multi-criteria evaluation processes and in-depth analyses, they create rankings of the countries. Generally, single- or more-factorial indicators for assessment of competitiveness of states can be used. The most considerable ones are introduced in basic overview in Table 1.

Table 1 Indicators for evaluation of competitiveness of economy

Multifactorial indicators	Single-factorial indicators
Global Competitiveness Index (GCI)	Knowledge Economy Index (KEI)
World Competitiveness Index (WCI)	R&D Expenditures
Doing Business Index (DBI)	Share on national export (commodity structure of export)
	Share on national import
	Revealed Comparative Advantages (RCA index)
	Development of the value of net exports
	Export per capita
	Terms of Trade (TOT)
	Unit Labour Costs (ULC)

Note: Processed by the authors

In our research, we will focus on the assessment of the competitiveness with the help of selected multi-factorial and single-factorial indicators, with standard and unified - set criteria of international institutions. A common feature of these indexes (GCI, WCI and DBI) is that they compare dozens of significant world economies, and reflect to a large number of disparate measures. However, they differ by the used methodology as

well as by the way of summarizing the results for individual indicators. Thereby, they present to a certain extent differentiated conclusions. The competitiveness of countries can be also assessed by single-factor criteria. Within this group, the most considerable are the Revealed Comparative Advantage, Openness of Economy, R&D Expenditures and labour costs.

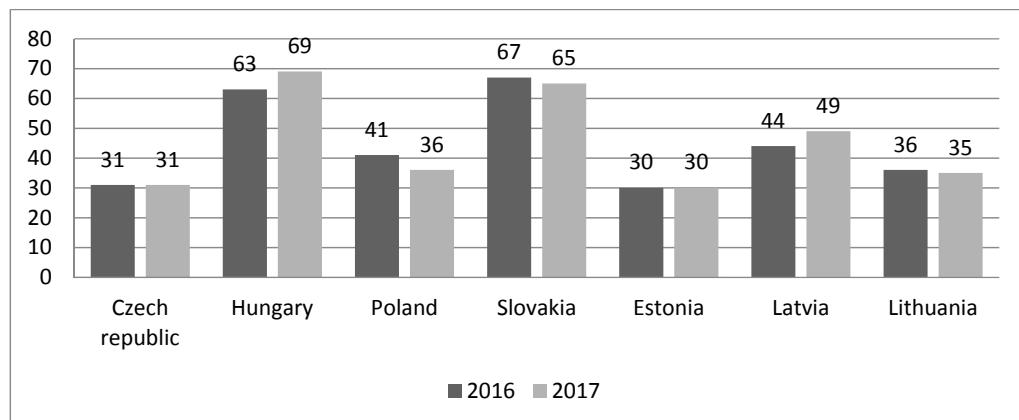
2.1 The assessment of the competitiveness of the Visegrad and Baltic groups and discussion

The economic development and direction of the V4, as well as the Baltic group countries, have been shaped and influenced by many common historical ties for a long time. With the exception of Poland, the countries from both groups rank among the smaller ones. The extent of their involvement in international economic structures is therefore particularly important for them. They are forced to compensate their lower economic strength with higher degree of production specialization. While the countries of the Baltic group are historically linked to more advanced Scandinavian economies, the V4 countries are oriented mainly to Germany and other markets of Western Europe.

2.2 The Global Competitiveness Index

The Global Competitiveness Report 2016 – 2017 (GCI) assesses the competitiveness landscape of 138 economies. The rating scale ranges from 1 (the worst) to 7 (the best). GCI indicates how effectively the countries are able to use their available economic resources. The GCI pillars are, according to model of M. Porter (1990), categorized into three areas regarding the achieved economic level of the economies that are being assessed. (World Economic Forum, 2017). The first area (Sub-index A) is determined by the basic requirements which are essential for economies. The pillars in the second area (Sub-index B) are vital for economies based on efficiency and assess the performance of national economies. The third area (Sub-index C) is characteristic for knowledge-based economies and analyses business sophistication and innovation. (Bondareva - Tomčík, 2013).

Among the monitored countries, Estonia ranked best in the 2016 – 2017 edition. It was in 30th place in the rankings (score 4.8) while Hungary was the worst (69th place, score 4.22). All monitored countries placed in the first half of the overall rankings. A view at the comparison of the assessed countries by GCI shows that the Baltic countries perform significantly better than countries of the V4. For a more detailed comparison of the V4 and Baltic countries performance, we analyze them by the above-defined three sub-indexes of the GCI model. Each sub-index is divided into individual pillars. The following figures show the positions of the examined countries.

Figure 1 Global Competitiveness Index in years 2016 and 2017

Note: Processed by the authors according the World Economic Forum data

In the V4 region, the Czech Republic performed best when it reached 31st place. Compared to 2016, Slovakia and Poland have improved their positions, Hungary, on the contrary, has fallen by 6 places. According to GCI, corruption, government bureaucracy, tax rules, tax rates and volatility of the taken measures (in the case of Hungary) are among the biggest barriers to business in these countries. The least problematic areas include inflation rate, low risk of government instability and good health of the population.

Estonia, which ranked the same place (30th place) as in 2016, is the leader among the Baltic countries while Lithuania was 35th and Latvia 49th. The level of tax burden, inadequately educated labour force, insufficient ability to innovate, but also bureaucracy are among the worst assessed areas according the GCI. On the contrary, the foreign exchange regulations, low crime, low risks of government instability and a good health of population are among the best areas.

The analysis of individual sub-indexes shows the reasons why the Baltic countries achieve better overall position in the GCI. The main determinants of their success are well-functioning institutions, infrastructure, education and support of innovation. The V4 countries face several problems. Apart from the market size indicator, which cannot be influenced, it is worth a remark that in the case of Slovakia and Hungary, the indicators of the first pillar – functionality and efficiency of public and private institutions as well as other corresponding indicators, such as efficiency in state expenditure, the justice system and the waste of public resources are relatively poorly represented. These factors are a direct result of activities and flexibility of governmental institutions. In terms of measuring the knowledge economy, the sub-index of innovation also slightly falls behind the most advanced economies of the world. Estonia, Latvia and the Czech Republic have the best rankings among the analysed countries. This index plays an important role in the economic growth, increase of export performance and overall competitiveness.

2.3 The World Competitiveness Index

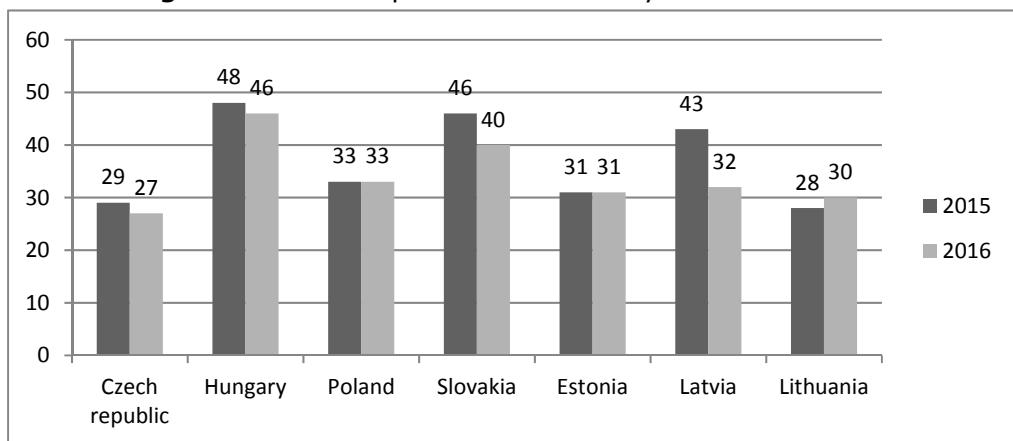
The Institute for Management Development (IMD below) in Switzerland publishes an annual "World Competitiveness Yearbook", which assesses the World Competitiveness Index (WCI below). In 2016, it analyses the performance of 61 countries, whereby it analyzes the relationship between the national environment (where the state plays a key role) and the process of creation of competitive environment through four main factors. Each of these four factors (economic performance, government efficiency, business efficiency and infrastructure) is subdivided into five sub-factors, each emphasizing a different aspect of competitiveness. (Garelli, 2011). IMD uses different types of data for measuring the quantitative (statistical) and qualitative (survey research) questions. The interpretation of WCI is the same as at the GCI and means that the higher the index value is, the higher the country's competitiveness is. (Gordiaková, 2011).

The rankings of both groups in 2016 are not very favourable (see Figure 2). Five of the observed countries are in the second half of the overall ranking. Justification of this case requires a closer analysis of information, which is provided by individual WCI factors - economic performance, government efficiency, business and infrastructure.

In the second evaluated factor, government efficiency, the worst results were achieved by Hungary and Slovakia, because of the negative attitude to government subsidies, tax evasion, transparency, inefficient judiciary and clientelism. On the contrary, the government regulations in Estonia do not constitute a barrier to doing business, and it turns out that this area is one of the significant competitive advantages of its economy.

The third factor, business efficiency, has the largest restraints in Hungary while Lithuania, the Czech Republic, and Poland ranked best.

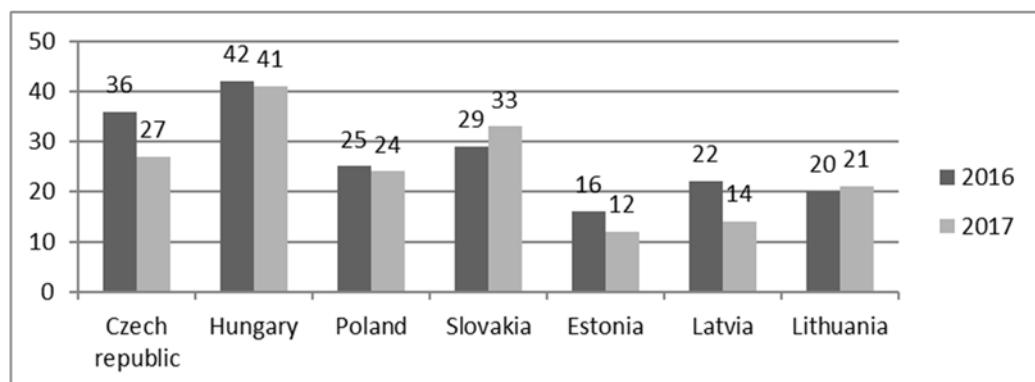
The last factor is "Infrastructure", which indicates whether technological, scientific and human resources meet the needs of business and can create new conditions of competitiveness. The Czech Republic and Lithuania reached the best results, while the Slovak Republic was the worst. Slovakia has responded insufficiently to a huge demand for technically skilled labour resulting from the impact of the inflow of FDI in the automotive and electronics industry. In the case of Slovakia, it is interesting that since it joined the EU in 2004 until 2008, the country were fitted around 30th place in the assessment by WCI. However, after the government had been changed in 2010, the country fell by 16 places which reflected the fact that governance have a direct impact on international competitiveness of the country.

Figure 2 World Competitiveness Index in years 2015 and 2016

Note: Processed by the authors according the IMD data

2.4 Doing Business Index

The World Bank (WB) monitors and assesses the quality of business environment in each country through its own analysis known as "Index of Doing Business" (DBI). WB objectively measures business regulations and their entry into force in 190 economies (2017) at different stages of the company's life cycle, from its establishment to the closure of the business. (World Bank, 2017) The higher the score achieved in the DB index is, the better, simpler and more transparent regulatory environment for businesses and protecting property rights the economy has. It provides important information about development in the individual components of competitiveness in terms of attractiveness of the country for foreign investments. DBI monitors and evaluates 11 areas: conditions for starting a business, dealing with construction permits, getting electricity, registering property, getting credit, protecting minority investors, paying taxes, trading across borders, enforcing contracts, resolving insolvency, labour market regulationThe rankings of the V4 countries and the Baltic States in 2017 are indicated in Figure 3.

Figure 3 Doing Business Index in years 2016 and 2017

Note: Processed by the authors according the World Bank data

Similarly, as in the case of GCI and WCI, even in the DBI is the overall status of the Baltic countries better than the V4 countries. In 2017 edition of the DBI, the best place (12th place) was achieved by Estonia, followed by Latvia (14th) and Lithuania (21st). The best place among the V4 countries was reached by Poland (24th place). The Czech Republic also reached a favourable outcome with its 27th place. Slovakia reached a bit worse 33rd place and Hungary was on 41st place.

In the light of the above results, it can be concluded that in the WB assessment, the Baltic countries perform much better than the V4 countries. The best evaluated areas include simplicity of property registration, starting a business, construction permits and enforcement of contracts. On the contrary, the worst areas are getting electricity, protection of minority investors and resolving insolvency. Within the V4 region, Poland ranked best (25th) mainly due to the recent reforms aimed at simplification and improvement of the business environment. On the contrary, Hungary ranked worst (42nd).

In a view of submitted multi-criteria assessments, we select the most problematic areas for the V4 countries in the near future.

Table 2 Overview of the most problematic areas of the V4 countries according selected multi-criteria indicators

Czech republic	Hungary
Labour market efficiency	Getting electricity
Government efficiency	Government efficiency
Enforcement of contracts	Institutions efficiency
Construction permits	Business efficiency
Ease of starting a business	Business sophistication
Poland	Slovakia
Starting a business	Institutions efficiency
Labour market efficiency	Infrastructure
Infrastructure	Labour market efficiency
Government efficiency	Construction permits
Technological readiness	Government efficiency

Note: Processed by the authors

In the Baltic group we consider as the most problematic areas the following ones.

Table 3 Overview of the most problematic areas of the Baltic countries according selected multi-criteria indicators

Estonia	Latvia	Lithuania
Market size	Market size	Market size
Infrastructure	Infrastructure	Resolving insolvency
Technological readiness	Institutions efficiency	Financial market development
Economic performance	Economic performance	Economic performance
Business efficiency	Business efficiency	Getting electricity

Note: Processed by the authors

Although the multi-factorial competitiveness assessments are often presented as objective indicators of competitiveness in the literature, however, we often encounter their criticism, because a large part of the assessed factors are based on the respondents' subjective opinions. In addition, they often result from weak theoretical background and weak statistical methods.

On the other hand, it is understandable, that the authors try to capture the latest developments in the economic theory and management. This means, however, that such a review lacks continuity in the statistical ranges and therefore it could be risky to use these ratings as a strong benchmark. (Walter, 2005)

2.5 Comparison according selected single-factorial criteria

Following the objective of more comprehensive assessment and comparison of competitiveness of the selected countries, we decided to look at their ability to enforce themselves in the international business environment. The following table provides an overview of five major export commodities of each country in 2015. The RCA index refers to the ability of countries to succeed in international markets (see Table 4).

Table 4 shows an interesting view of the export commodity structure of the assessed countries. The most important export commodity group, Group 78 - Road vehicles, is the same in all V4 countries. The exports of Group 77 - Electrical machinery and 76 - Telecommunication apparatus are also dominant. The commodity structure of the Baltic States exports is quite different. Their exports are dominated by Group 76 - Telecommunication apparatus (Estonia), Group 24 - Cork and wood (Latvia) and Group 33 - Petroleum and petroleum products (Lithuania). While the V4 countries are strongly focused on the automotive and electrical industry, the export of the Baltic countries is more diversified. This represents a more sustainable approach for the future.

The assessed countries have reached the revealed comparative advantage (RCA) in export of given commodity for almost all export commodities. However, the V4 countries perform slightly better. The Czech Republic and Hungary report a RCA in all of the most important export commodities. Slovakia and Poland have a comparative disadvantage only in the commodity group 77 - Electrical machinery. The relatively weak position is held by Estonia, which has a comparative disadvantage in three commodity groups. On the other side, it has a strong comparative advantage in commodity group 24 - Cork and wood (13.02). Latvia reports a relatively high comparative disadvantage in commodity group 78 - Road vehicles. On the contrary, in commodity group 24 - Cork and wood it has a very high value of RCA. Lithuania has reached the best result in Group 58 – Fertilizers while it has comparative disadvantages in commodity groups 77 - Electrical machinery and 74 - Other industrial machinery.

Table 4 RCA index of top 5 export commodity groups of V4 and the Baltic group in 2015

Slovakia		Czech republic		Poland		Hungary	
[78] Road vehicles	3.48	[78] Road vehicles	2.53	[78] Road vehicles	1.38	[78] Road vehicles	2.26
[76] Telecom. apparatus	2.91	[77] Electrical machinery	1.14	[77] Electrical machinery	0.88	[77] Electrical machinery	1.40
[77] Electrical machinery	0.72	[75] Office machines	2.13	[82] Furniture	4.99	[71] Power generating machinery	4.08
[74] Other industrial machinery	1.45	[74] Other industrial machinery	1.76	[76] Telecom. apparatus	1.06	[76] Telecom. apparatus	1.4
[67] Iron and steel	1.94	[89] Miscellaneous manufactured articles	1.51	[89] Miscellaneous manufactured articles	1.28	[54] Medicinal products	1.47
Estonia		Latvia		Lithuania			
[76] Telecom. apparatus	2.29	[24] Cork and wood	26.99	[33] Petroleum, petro-oleum products	1.75		
[33] Petroleum, petro-oleum products	0.99	[76] Telecom. apparatus	1.85	[82] Furniture and parts	5.95		
[77] Electrical machinery	0.91	[63] Cork and wood manufact.	14.54	[56] Fertilizers	10.57		
[24] Cork and wood	13.02	[04] Cereals and preparations	4.9	[77] Electrical machinery	0.42		
[78] Road vehicles	0.58	[78] Road vehicles	0.58	[74] Other industrial machinery	0.91		

Note: Processed by the authors

Besides the RCA index, our study to compare competitiveness of the V4 countries and Baltic Group is also supported by other single-factor indicators given in Table 5.

It is worthwhile to have a look at R&D expenditures (% of GDP). As can be seen in Table 5, the Baltic countries spend more % of GDP on education, while the V4 countries spend more on R&D.

Table 5 Comparison of the V4 and Baltic countries according selected single-factorial criteria

	ČR	HU	PL	SK	EE	LT	LV
GDP per capita	1 st 25 200 €	5 th 19 700 €	4 th 19 800 €	2 nd 22 300 €	3 rd 21 600 €	3 rd 21 600 €	6 th 18 600 €
Average export performance in 2007-2015	3 rd 71%	2 nd 75%	7 th 36%	1 st 79%	4 th 59%	5 th 58%	6 th 40%
Average openness of economy in 2007 - 2015	3 rd 136%	2 nd 146%	7 th 75%	1 st 157%	4 th 127%	5 th 125%	6 th 92%
R&D expenditures (% of GDP)	1 st 1.95%	3 rd 1.38%	6 th 1.0%	4 th 1.18%	2 nd 1.50%	5 th 1.04%	7 th 0.63%
Education expenditures (% of GDP)	5 th 5.2%	5 th 5.2%	4 th 5.3%	6 th 4.1%	2 nd 5.6%	3 rd 5.4%	1 st 5.9%
Hourly labour costs	5 th 9,9 €	3 rd 7.5 €	4 th 8.6 €	6 th 10.0 €	7 th 10.3 €	1 st 6.8 €	2 nd 7.1 €
Tax burden (2016)	2 nd 19%	2 nd 19%	2 nd 19%	4 th 22%	3 rd 20%	1 st 15%	1 st 15%

Note: Processed by the authors according the Eurostat data

Decisions of investors about capital allocation are highly influenced by the height of labour costs and tax burdens. While the average hourly costs in the EU reached 25 EUR in 2015, the average costs in the V4 countries reached 9 EUR and in the Baltic countries 8.1 EUR. The lowest average corporate tax rates are in Lithuania and Latvia (15%). Although Slovakia has reduced the corporate tax rate from 22% to 21% since the beginning of 2017, it still has the 3rd highest rate within the EU. Although taxes represent income to the state budget and higher hourly labour costs contribute to raising the standard of living, both factors can negatively affect the competitiveness of the economy and FDI inflows.

The competitiveness of individual economies, apart from the above-mentioned factors, is also affected by the level of provided investment incentives. Most frequently, these incentives concern tax concessions and contributions to job creation. Estonia is the only country that does not provide investment incentives. It does not distinguish between domestic and foreign capital.

The foreign direct investment is an irreplaceable source of economic growth, job creation and raising the standard of living in the monitored countries. If these countries want to catch up with the advanced Western European countries, they must focus on attracting investors to areas with higher added value and less developed regions.

Conclusion

Competitiveness of a country is a complex phenomenon that involves both macroeconomic and microeconomic areas. Its development is significantly affected by other factors - standing between these two economic categories. From a historical point of view, experts had focused on the export performance of the economy when evaluating the competitiveness. The reason is obvious. Scientific, technical and technological knowledge is a key determinant of the production of products with higher value added (at least temporarily) and simultaneously carries the sustained comparative advantage. Also it's necessary to point out, and in recent years with the increasing emphasis, that the creation of these comparative advantages is closely related to governance activities, which have a direct impact on FDI inflows.

The research presents the analysis of achieved level of competitiveness of the V4 countries and Baltic countries. Through the analysis of achievements in the GCI, WCI and DBI, which were processed by international organizations, we have come to the following conclusions:

Firstly it is clear that the Baltic countries perform significantly better than the V4 states in the assessment of competitiveness by the GCI index. In the V4 countries, the lack of functionality and efficiency of government, as well as private institutions, the labour market and business sophistication indicator can be regarded as the most negative aspects. In terms of measuring the innovation sub-index, almost each of them lags behind the most developed economies except for the Czech Republic, Estonia and Latvia, which means a huge risk for maintaining competitiveness within the EU countries in the future.

Secondly, the development of competitiveness of the V4 and Baltic countries on the basis of WCI index (although it is largely different from GCI index by methodology and data processing), reiterates the more favourable position of the Baltic group compared to the V4. The Czech Republic was the only exception. Hungary and Slovakia reached weaker results again, especially in the factors of Economic performance and Government Efficiency, which may be the result of not entirely appropriate government interventions.

Thirdly, the comparison of the business environment assessment according to the DBI confirms the results achieved by the first two investigated indexes and they point to better results of the Baltic countries, compared with V4 countries. The Baltic countries achieved much better results in areas such as Starting a business, Construction permits, Registering property, Protecting minority investors, Paying taxes. Both groups achieved the highest competitiveness in areas such as Registration of Property, Getting Credit and Trading across Borders.

Fourthly, the comparison of the assessed countries according the single-criteria index of Revealed Comparative Advantage shows that the V4 countries perform better if we aim only at the performance in the international business. This confirms the conclusion of the DBI in the area of Trading Across Borders, where the V4 countries achieved much better results than the Baltic states.

Fifthly, the comparison of the V4 and Baltic countries according to the selected single-factorial criteria shows that the Baltic countries spend a higher percentage of GDP

on education, but the V4 countries spend more on R&D. It can be concluded that the analysis of the single-criteria indicators is supported by the results of multi-criteria indicators.

As we mentioned, the economies without a sufficient raw material base may obtain high comparative advantages mainly through the knowledge economy. Thus, another part of the study intends to determine the relationship to the so-called competitiveness knowledge economy.

Based on the study results, we can say that in spite of the fact that the Baltic countries are ranked higher than the V4 countries in the international competitiveness indexes, a larger volume of FDI goes to the V4 countries. Even though the Baltic states offer a more favourable business environment, their small internal market and availability of labour resulting from it is a limiting factor.

We concluded that the consequences resulting from measuring and assessing the competitiveness of individual economies (and not only of those analysed here) will always be differentiated, due to a wide range of factors. However, it is necessary to analyse them continuously and on their basis, make assumptions that are important for their further development and growth. In this case, we can conclude that the factors, which will have a significant impact on the level of competitiveness of the V4 and Baltic states in the future, will be related to a systematic and effective of governance, which has a direct impact on the effective organization of economic processes, and building a knowledge-based economy, linked to a science and technology lead, industry experience, increasing labour productivity and export performance.

References

- Aigner, K. (2006). Competitiveness: From a Dangerous Obsession to a Welfare Creating Ability with Positive Externalities. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 6(2), 161-177.
- Balassa, B. and Noland, M. (1989). "Revealed" Comparative Advantage in Japan and the United States. *Journal of Economic Integration*, 4(2), 8-15.
- Baláž, P. et al. (2010). *Medzinárodné podnikanie: na vlnie globalizujúcej sa svetovej ekonomiky 5. preprac. a dopl. vyd.*, Bratislava: Sprint dva.
- Byrne, G., Lubowe, D., & Blitz, A. (2007). Using a lean Six Sigma approach to drive innovation. *Strategy & Leadership*, 35(2), 5-10.
- Baláž, P., Hamara, A. & Sopková, G. (2015). *Konkurencieschopnosť a jej význam v národnej ekonomike: (zmeny a výzvy v období globálnej finančnej krízy)*, Bratislava: Sprint 2.
- Baldwin, R. (1997). The Causes of Regionalism. *The World Economy*, 20(7), 865-888.
- Boltho, A. (1996). The assessment: international competitiveness. *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3), 1-16.
- Bondareva, I. & Tomčík, R. (2013). Vplyv inovácií na konkurencieschopnosť Slovenskej republiky. *Časopis znalostní společnosti : mezinárodní vědecký časopis*, (2), 1-6.

- Capik, P. and Drahokoupil, J. (2011). Foreign Direct Investments in Business Services: Transforming the Visegrád Four Region into a Knowledge-based Economy?. *European Planning Studies*, 19(9), 1611-1631.
- Doing Business 2017. (2017). *Economy Rankings*. Retrieved April 3, 2017, from <http://www.doingbusiness.org/rankings>.
- Ec.europa.eu. (2017). *Europe in figures - Eurostat yearbook - Statistics Explained*. Retrieved April 15, 2017 from http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Europe_in_figures_-_Eurostat_yearbook.
- Gordiaková, Z. (2011). Hodnotenie konkurencieschopnosti krajín. In: International Scientific Conference Young scientists 2011. 6-7 October 2011 (pp.122 - 126). Košice: TUKE, Retrieved April 5, 2017 from http://www3.ekf.tuke.sk/mladivedci2011/herlany_zbornik2011/gordiakova_zuzana.pdf.
- Garelli, S. (2011). *IMD World Competitiveness Yearbook 2009. AppendixII, Frequently asked questions*. Switzerland: IMD - International Institute for Management Development
- Hatzichronoglou, T. (1996). *Globalisation and Competitiveness*. 1st ed. Paris: OECD Publishing.
- Hausmann, R. & Hidalgo, C. (2011). *The Atlas of Economic Complexity*. 1st ed. Cambridge MA.: Puritan Press.
- Hečková, J. & Chapčáková, A. (2011). Competitiveness of the Slovak Republic in relation to the analysis of its knowledge-based competitive advantage. In Zborník vedeckých prác katedry ekonómie a ekonomiky. 2011. Prešov: Prešovská univerzita
- Hošoff, B. & Hvozdíková, V. (2009). *Analýza konkurencieschopnosti krajín V4 z po-hľadu atraktivity pre PZI*. Ekonomický ústav SAV. Working papers, Retrieved 2009 from <http://ekonom.sav.sk/uploads/journals/WP21.pdf>
- Imd business school. (2017). *World Competitiveness Yearbook 2016*. Retrieved April 18, 2017, from <https://www.imd.org/research/books/world-competitiveness-yearbook-2016/>.
- Kittová, Z. et al., (2014). *Alternatívy vývoja európskej integrácie 2. preprac. a dopl. vyd.*, Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm.
- Krugman, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 73(2), 28.
- Nadácia F. A. Hayeka. (2017). Svetová ročenka konkurencieschopnosti 2015. Retrieved April 8, 2017, from <http://www.hayek.sk/svetova-rocenka-konkurencieschopnosti-2015/>.
- Outrata, R. (2012). Komparatívna analýza konkurencieschopnosti ekonomík vybraných nových členských štátov Európskej únie. *Journal for economic theory, economic policy, social and economic forecasting*, 60(4), 371-387.
- Porter, M. (1998). *The competitive advantage of nations*. 1st ed. London: Macmillan.
- Walter, G. (2005). Competitiveness: A general approach (draft paper). Retrieved May 16, 2017, from <http://citeseerx.ist.psu.edu/vie-wdoc/download?doi=10.1.1.550.9852&rep=rep1&type=pdf>.
- Workie Tiruneh, M. et al. (2006). *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: globálna konkurencieschopnosť a energetická a demografická kríza*, Bratislava: Ekonomický ústav Sav.

Williams, A., Balaz, V. & Zajaz, S. (1998). The EU and Central Europe: The Remaking of Economic Relationships. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 89(2), 131-149.

World Economic Forum. (2017). The Global Competitiveness Report 2016–2017. Retrieved March 25, 2017, from <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>.

Scheming to defraud in an insolvency proceeding: a specific case of economic criminal acts

Josef Smolík¹ – Alena Kajanová²

Abstract

The article presents the theoretical foundations of the criminal act of scheming to defraud in an insolvency proceeding. A criminal act according to the § 226 Act No. 40/2009 Coll. (Criminal Code) is often a part of organized crime. Crime is made easier by the difficult proceedings of solving the debtor's bankruptcy in the Czech Republic. The article includes a case interpretation in which the judge committed a crime. She caused severe harm to several participants of the insolvency proceeding and secured that the debtor's shareholder benefited.

Key words

Insolvency proceeding – Scheming to defraud – economic crime – organized crime

JEL Classification: G23

Received: 4.10.2017 Accepted: 23.4.2018

Introduction

This article is aimed at the criminal act of scheming to defraud in an insolvency proceeding. Insolvency proceedings focus on the situation when a debtor's bankruptcy is already happening or when such bankruptcy is imminent. These proceedings are often very complicated, which provides opportunity for various types of illegal practices, the so-called bankruptcy offences. Misappropriating insolvency law can even lead to organized crime³ (it is often directly spoken of organized crime), which increases the mistrust of society towards economic activities in general, it demotivates individuals from participating in entrepreneurial activity, etc. (comp. Smolík, 2014: 72-74). The topic of scheming to defraud in an insolvency proceeding has not been discussed enough even though the Supreme Administrative Court as well as the Constitutional Court both discussed it in several adjudications.

The goal of this article is to introduce the theoretical aspects of the issue of scheming to defraud in an insolvency proceeding in the context of insolvency and criminal laws and to discuss the selected case interpretation. This text primarily serves as an introduction into the selected issue. We can however state that scheming to defraud

¹ PhDr. Josef Smolík, Ph.D., MBA, LL.M.; Mendel University, Faculty of Regional Development and International Studies, Department of Social Development, Třída Generála Píky 2005/7, 613 00 Brno - Černá Pole, Czech Republic, e-mail: josef.smolik@mendelu.cz.

² doc. PhDr. Alena Kajanová, Ph.D.; The Institute of Technology and Business in České Budějovice, Okružní 517/10, 370 01 České Budějovice, Czech Republic, e-mail: ali.kajanova@email.cz.

³ Organized crime can be perceived as 1) a very specific form of economic activity characterized by the use of threats, physical force, violence, debt recovery, intimidation, corruption; 2) a supplier of illicit goods and services (comp. Cejp, 1999, 2004).

in an insolvency proceeding is a very current topic that is also complicated due to the difficulty of uncovering such specific crime.

1 Insolvency Proceedings

Insolvency proceedings are a special type of civil proceedings whose goal is to discuss the bankruptcy and its proceedings according to the insolvency law (Zoulík, 2009). In legislative, an insolvency proceeding is discussed in the so-called insolvency law (Act No. 182/2006 Coll.) that has been in force since January 1st 2008 and replaced the previous amendment of the Act No. 328/1991 Coll. about bankruptcy and settlement. The insolvency proceedings by themselves are defined by the Law No. 99/1965 Coll., Civil Procedure, as amended.

Insolvency proceedings are court proceedings before an insolvency court whose focus is the debtor's⁴ bankruptcy or imminent bankruptcy and the method of solving it. Insolvency proceedings are a special type of civil proceedings that include elements of trial proceedings as well as execution proceedings. Conditions needed for the proceedings to take place are investigated during the proceedings and is followed by implementing the needed measures (Beranová, Macas 2017: 6).

Insolvency proceedings consist of several stages whose course differs according to the concrete circumstances of the cases. The first stage is to commence the insolvency proceedings by submitting an insolvency petition by the debtor or the creditor. If the bankruptcy is imminent then the insolvency petition can only be submitted by the debtor. The debtor needs to verify if the defined criteria are met. He/she has to fill out the form "Návrh na povolení oddlužení" [Petition for a Permission of Debt Forgiveness] that includes the Insolvency petition and required attachments. The insolvency proceedings start on the day when the appropriate court materially receives the insolvency petition. This court then announces the commencement of the proceedings by a public notice that is made public no later than two hours after receiving the petition. From the instant the effects connected to the commencement of the insolvency proceedings take place, the debtor is obliged to refrain from handling the estate and the property that can be the part of it if there should be any substantial modifications in its composition, its usage, the property ascertainment, or its nonnegligible reduction. The debtor is only allowed to fulfill pecuniary obligations incurred before the commencement of the insolvency proceedings within the scope and according to the rules set by the insolvency law. Before the decision about the insolvency petition, the insolvency court⁵ can impose on the insolvency's petitioner to pay an advance of the insolvency proceedings costs within a set period of time (Hásová, Moravec, 2013).

⁴ A debtor in an insolvency proceeding can be an entrepreneurial subject (legal or natural person pursuing business) as well as a subject who is not an entrepreneur (f.e. a consumer). It must however always be a legal personality; it is not possible to conduct insolvency proceedings for assets that are not legal personalities (Beranová, Macas 2017: 9).

⁵ An insolvency court is defined as a court that conducts insolvency proceedings. An insolvency court either makes a statutory decision by delivering a judgment or by supervising the activities of other process subjects. The form of the court judgment is the resolution (Beranová, Macas 2017: 8).

The next stage is the ruling about a debtor's bankruptcy that is issued by the insolvency court if via an attest or evidence proceedings it is discovered that the debtor is indeed in bankruptcy or that his/her bankruptcy is imminent. The bankruptcy ruling is delivered separately to the debtor, the insolvency trustee, the preliminary trustee, the insolvency petitioner, and persons who partook in the proceedings. The so-called invitation to creditors is a part of the bankruptcy ruling who have not yet submitted their debts; the debtor (if he/she has not yet done so) is also obligated to assemble and submit to the insolvency trustee a list of his/her assets and obligations including his/her debtors and creditors within a set period of time. The debtor is assigned an insolvency trustee⁶; dates of the review meeting and the creditor meeting are also defined. The bankruptcy can be solved by bankruptcy, reorganization, or debt forgiveness (Richter, 2017).

The third stage is the ruling on how to solve the bankruptcy according to the previously stated methods. It is followed by the stages of implementing the selected method of solving the debtor's bankruptcy and finalizing the insolvency proceedings (Ministry of Justice of the Czech Republic, 2017). Currently, it is possible to access a number of information on-line and to follow concrete cases almost simultaneously to the developments of their bankruptcy proceedings (Smrčka, 2013).

In the first half of 2017, in total 14,846 insolvency petitions were submitted; enterprises submitted 1,141 petitions; consumers submitted 13,705 petitions. The overall number of insolvency petitions decreased by 4.92% in comparison to the first half of 2016. Most insolvencies were submitted in Prague; the least in the Vysočina Region. The majority of insolvency petitions submitted by legal persons ends with declaring bankruptcy, which is typically solved by bankruptcy and less frequently by reorganization (Creditreform, 2017).

Bankruptcy is a certain way of solving bankruptcy in which the estate value is determined and realized. It is typical for bankruptcy that the proceeds of realization of the estate are to be used for substantial proportional distribution of assets amongst the creditors. The debts of creditors that could not be satisfied during bankruptcy are not extinguished unless the law determines otherwise. Therefore, the primary objective of bankruptcy is not to preserve the debtor's business but to (in the majority of cases) at least partially put the debtor's property relations with his/her creditors in order. Bankruptcy can be declared for assets of natural and legal persons, and can concern entrepreneurs as well as non-entrepreneurial subjects. Bankruptcy cannot be declared for assets of subjects for whom insolvency proceedings cannot be issued (Hásová a kol., 2014).

The situation of natural persons – the consumers – has been stabilized for two years as of now. Natural persons can solve bankruptcy by debt forgiveness which includes either the realization of the debtor's assets – this is less frequent (in 2016, there were f.e. 258 cases) – or by fulfilling a repayment schedule as a part of which the debtor

⁶ Insolvency trustees and other trustees, meaning the preliminary trustee, the separated insolvency trustee, the special insolvency trustee, and the deputy to the bankruptcy trustee, are according to legal theory seen as special, or rather other subjects of insolvency proceedings because the insolvency law uses the term "other proceeding subjects" only in the name of the part of the fifth chapter of the second part of the first and therefore only associates this term with prosecutors and the liquidator of the debtor. The Constitutional Court states that the insolvency trustee can be seen (due to his/her status) as a public official *sui generis* (for more detail see Beranová, Macas 2017: 11).

has to pay back at least 30% of his/her debts to the creditors within five years. In 2016, a repayment schedule was set for 10,725 debtors (Creditreform, 2017).

1.1 Scheming to defraud in an insolvency proceeding

In connection with insolvency proceedings, various possible crimes exist that occur if the debtor does not provide an exact overview of his/her assets or if he/she conceals some of his/her debts towards his/her business partners or employees, etc. A part of such criminal activity is called scheming to defraud in an insolvency proceeding.

Scheming to defraud in an insolvency proceeding is classified as a part of economic crime aimed against the economic system and its function (cf. Novotný, Zapletal et al. 2004: 94, Zoubková et al., 2011: 82). Economic crimes can be seen as crimes of people who are active in economic life (cf. Novotný, Zapletal et al. 2004: 263). It is a broadly understood area of crime connected to multi-faceted attacks on economy and finance that was named white collar crime by the American criminologist Edwin H. Sutherland in 1924⁷ (Gřivna a kol. 2014: 277, cf. Šmíd, Kupka 2012: 60, Sutherland 1924). The fundamental attribute of such crime is misusing the assigned or assumed trust. From the economic perspective, it is the deliberate misinterpretation of law, manipulating facts, embezzlement, bribery, etc. (Šmíd, Kupka 2012: 61). Researchers generally agree on three basic factors that form this concept: 1) the concept occurs in work or employment contexts; 2) the concept is motivated by economic profit or work success; 3) the concept is not characterized by direct, intentional violence. These prerequisites define the following generally accepted definition: "*White collar crime are illegal or unethical activities of individuals or organizations that misuse the responsibility/trust received from the public. These activities are usually committed during the time of legitimate business activity by individuals or organizations with high or respected social status in order to generate personal or organizational gain!*" (Šmíd, Kupka 2012: 61-62).

Kupka (2017: 38) defines white collar crime as "*a crime committed by a respected person with a high social status during the exercise of his profession*".

Social status (education, income, etc.) is an important element that affects not only the type of crimes committed, but also affects the possibilities of protecting individuals against crime (comp. Krulichová, 2017: 18-19).

Criminal activity in connection with insolvency proceedings can therefore be understood as "white collar crime" since it is typical that such crimes are committed by individuals who misuse their position – f.e. in public administration or the justice system – and misuse the access to restricted information that are advantageous for their criminal activity (such as knowing the real value of a concrete company, its financial operations, etc.) (comp. Tomášek 2010: 145). According to renowned studies, the perpetrators of economic crimes are often people with a higher social status and higher education (comp. Novotný, Zapletal et al. 2004: 263).

⁷ The opposite of white collar crimes is the blue collars criminality, which is related to the common crime of the general public, committed by people from lower socio-economic classes. The crime of blue collars is recorded in crime statistics (Zoubková et al., 2011: 82, comp. Kaiser, 1994: 5)

Economic criminal activity differs from the remaining types of crime primarily by the fact that the patterns of its activities are practically identical to the patterns of legal economic life; economic crime uses almost identical economic tools and approaches as well (Gřivna a kol. 2017: 277). The case of insolvency proceedings is a common approach as well, which however offers many opportunities to commit crime (cf. Novotný, Zapletal et al. 2004: 97).

Criminal law by itself is not capable of prevent phenomena causing economic crime. The law only acts as a supportive but irreplaceable protection tool of legitimate economic relations. The extent of criminal sanction is limited by the principle of the supportive role of criminal repression which means that criminal repression is only applied when other means (primarily of economic nature) are insufficient or ineffective (Válková, Kuchta a kol., 2012).

However, it is clear that the § 226 of the valid Criminal Code, meaning scheming to defraud in an insolvency proceeding, is a serious crime that significantly disrupts economic code while often being a systematic activity (Gřivna, Scheinost, Zoubková a kol. 2014: 279).

§ 226 Act No. 40/2009 Coll. (Criminal Code) defines scheming to defraud in an insolvency proceeding as a body of crime in which the creditor in connection with the vote of creditors in an insolvency proceeding accepts or is promised assets or other benefits in breach of the rules and principles of the insolvency proceedings. The offender can be punished by deprivation of liberty of a maximum of one year or the prohibition of activity. The same punishment is also applicable in cases when the offender offers, provides, or promises assets or other benefits to creditors in connection with the vote of creditors in breach of the rules and principles of insolvency proceedings.

A more severe punishment – deprivation of liberty of a maximum of two years or the prohibition of activity - is defined in the Art. 3 § 226 which applies to anyone who in the role of an insolvency trustee, a member or the creditor committee, or the creditor deputy in the insolvency proceedings accepts or is promised for oneself or others assets or other benefits that would harm the creditors and that he/she does not have the right to.

Art. 4 § 226 defines a punishment between six months and three years if the committed act defined in the articles 1, 2, or 3 causes severe harm, if the offender gains by committing the act for oneself or others significant benefits, or if such crime is committed by an official.

Art. 5 § 226 states that the offender will be punished by the deprivation of liberty of a minimum of two and maximum of six years if a) the crime defined in articles 1, 2, or 3 causes large scale damages, or b) he/she gains a large scale benefit from the crime for oneself or others.

The length of the term of imprisonment in § 226 depends on the scale of the damages. Severe damage is understood as the sum of at least 500,000 CZK. Significant benefit is also understood as the sum of at least 500,000 CZK. Large-scale damage is understood as the sum of at least 5,000,000 CZK and the same amount is needed for large-scale benefits (Petříková 2012).

§ 226 Act No. 40/2009 Coll. (Criminal Code) unequivocally belongs to the bodies of crime that can be summarized as economic crime. They are acts that damage a broad

group of people (creditors, debtors, employees, partners, etc.), threaten social and economic stability of the country, cause the loss of trust in the economic system by itself, generally cause high damages, and in a number of cases goes beyond the territory of only one country (Válková, Kuchta et. al., 2012).

Another characteristic of scheming to defraud in an insolvency proceeding is the fact that it is a relatively sophisticated, long-term, and planned activity as well as organized or group crime. Experts also state that crime of such manner has a high level of being latent (see Gřivna, Scheinost, Zoubková a kol. 2014: 280-281, comp. Kaiser, 1994: 152-157, Zoubková a kol. 2014: 83).

Scheming to defraud in an insolvency proceeding apply to the relations between debtors and creditors in connection with the debtor's bankruptcy and solving of his/her situation. If we imagine scheming to defraud in an insolvency proceeding, it is principally manipulating (often in the form of bribes) the members of the creditor committee or the insolvency trustee directly.

It is clear that insolvency law and criminal law complement each other in the case of implementing insolvency proceedings when during bankruptcy criminal activity is committed according to the § 225 until § 227 Criminal Code (for details see Criminal Code, Act No. 40/2009 Coll.). From the perspective of the insolvency law, it is criminal activity that is committed during the implementation of insolvency according to §§ 210-216 (see Insolvency law, Act No. 182/2006 Coll.).

According to insolvency law and criminal law, § 226 focuses on securing that the insolvency proceedings proceed justly, meaning that at the end all creditors of the debtor are satisfied and that the assets or their value are not decreased in the process of insolvency. Proper settlement of creditors needs to be secured who have the same (and as high as possible) chance of settlement. § 226 therefore oversees the equality of rights of all creditors where the benefits of one of the creditors are limited, f.e. in the votes of creditors in the insolvency proceedings.

This article also discusses the possibilities if someone wanted to influence the individual creditors (such as providing a financial sum for a certain vote in the case of an insolvency proceeding, f.e. if there is the so-called creditor committee that is formed in cases where there are more than 50 different creditors, see § 58 insolvency law) or if such behavior is realized with more than one creditor. Other – it should be noted that it is more severe – criminal activities in this area are influencing the insolvency trustee who is seen as an official.

The body of crime according to § 226 Criminal Code is therefore not the direct attack on the debtor's assets but unfair acts that fully impede or complicate proper implementation of property relations of the debtor in bankruptcy with persons that the debtor's bankruptcy affects (Petříková, 2012). In reality, it is usually the influencing of the insolvency proceedings in the form of bribes or other benefits (asset benefit following from the course of the insolvency proceedings).

1.2 Scheming to defraud in an insolvency proceeding, case interpretation

The insolvency trustee can commit scheming to defraud in an insolvency proceeding, meaning that he/she can significantly influence the course of the insolvency proceedings. The insolvency trustee is a single judge according to the § 12 Art. 1 Insolvency law (Act No. 182/2006 Coll., Act on Insolvency and Its Resolution).

These are actually more than one crime because the insolvency trustee by him-/herself is a very specific offender because he/she is a guarantor of the actual insolvency proceeding. As previously stated, the insolvency trustee is directly stated in § 260 and if convicted the punishment can be up until two years, which is twice as high as the maximum punishment for creditors who committed the same crime.

As a part of the insolvency trustee's responsibilities, a number of other crimes come to mind. These are primarily crimes included in the fifth and sixth chapter of the Criminal Code and which can lead not only to the deprivation of liberty but to the suspension of the permission to serve as an insolvency trustee as well, and after the court's final decision that finds the insolvency trustee to be guilty of committing a crime even to the termination of such permission by the Ministry of Justice of the Czech Republic (for more details see Such, 2013).

An insolvency trustee should always proceed expertly and fairly, thusly ensuring primarily the satisfaction of individual creditors. Sadly in the Czech environment, situations take place where insolvency trustees commit crimes that can be qualified as damaging creditors, benefiting creditors, breaching their duties in an insolvency proceeding, or commit the previously described scheming to defraud in an insolvency proceeding.

In the case we deal with, these are so-called professional crimes (comp. Kupka, 2017: 38). In fall 2016 in the Czech Republic, a case of the insolvency proceedings concerning the company Via Chem Group was frequently mentioned in the media, in which the judge from České Budějovice - Marie Červinková - committed a crime. Also due to the fact that the access to more complex information (f.e. in the form of the case materials) is limited, this case study will be based on publically accessible information.

The judge is suspected of causing severe harm to several participants of the insolvency proceedings and also providing a benefit to the debtor's shareholder. Due to the fact that the case concerned a judge of the Czech Republic directly, the president of the Czech Republic had to allow her prosecution.

The crime therefore directly affected the performance of judicial activities in which the judge acted in breach of the duties defined by the insolvency law. The case was then transferred from České Budějovice to Hradec Králové because it was imminent that the anti-corruption police in České Budějovice would not take action. The law also dictated the temporary exemption from judicial duties – falling under the authority of the Ministry of Justice of the Czech Republic. The minister of justice then stated that this would not have been necessary because the judge ended her duties at the end of 2016 due to reaching the age of 70 (Česká justice 2016).

Among other crimes (money laundering, accepting a bribe, etc.), the judge also committed the crime according to the § 226 Act No. 40/2009 Coll. (Criminal Code), meaning the scheming to defraud in an insolvency proceeding. Comprehensively, the criminal activity included a broader group of people and therefore showing signs

of organized crime. This fact alone is relatively severe not only from the perspective of the crime activities of this group but also from the perspective of negatively influencing the trust of the public in the rule of law in the Czech Republic. The damages in this case were in tens of millions of CZK. The judge severely breached the ethical codex and also primarily "intended to cause damages or other severe damages to others, or to provide herself or others an illegal benefit by performing her authority in a way that breached other legal rules" and thusly committing the crime of scheming to defraud in an insolvency proceeding (see Český rozhlas 2016).

This proceeding is currently still continuing. Approximately fifteen persons are accused of criminal activity. The latest information state that the judge's actions cause damages of 8,000 CZK (Česká justice 2017). This case should be observed further because it clearly demonstrates the struggles caused by proving criminal activity of such character.

2 Results and Discussion

As stated above, insolvency trustees have a relatively significant power from the perspective of the process of insolvency proceedings by themselves. This is also why the insolvency trustee is strictly limited by the law in his/her decision-making in order to prevent errors and criminal activity in connection with the insolvency proceedings. The fundamental principle that was also stated above is securing that the insolvency proceedings are conducted according to the rules and that a swift, economic, and acceptable satisfaction of all creditors is reached. This is also why the role of the insolvency trustee is absolutely crucial. That is also the reason why it is appropriate that the § 226 Act No. 40/2009 Coll. exists.

Economic crime often differs from other types of crime primarily by the fact that its patterns are principally identical to the patterns of legal economic activities and that almost the same economic tools and approaches are used (Gřivna a kol. 2017: 277). Even in the case of insolvency law, it is a common approach that however offers a number of opportunities to commit crime. The situation is similar in other Visegrad countries as well (Crhová, Fišerová, Paseková, 2016).

The informational value of statistical data and their analysis is lower for economic crime than for other types of crime. Statistical data primarily relativize the following facts: a) the statistical methodology; b) legislative changes; c) incompatibility in the yearly time sequence; d) being latent (Gřivna et. al. 2017: 281). In the case of scheming to defraud in an insolvency proceeding, it is necessary to mention primarily the high level of latency; generally, economic crime (as a whole) is characterized by a high level of clearance (up to 90% of investigated cases) (Gřivna a kol. 2017: 282).

In the case of scheming to defraud in an insolvency proceeding can also be stated from the sociological point of view that it is to a certain degree "a corruption symbiosis of the elites" in many cases strengthening and combining the interests of political, economic, and bureaucratic elites that "have each others backs" in an mafia conspiracy (Sekot 2006: 109). That is also why the high level of latency and complicated proving are typical for this specific and sophisticated crime activity.

Further specification was made in 2017, when an amendment to Act No. 182/2006 Coll., On Bankruptcy and Methods of its Resolution, was adopted. Amendment of Act No. 64/2017 Coll., which defines, for example, the integrity of a legal person providing services in the area of debt relief, etc. defines a bona fide person as the person who has been legally convicted of an intentional crime or a negligent law offense in connection with the execution of debt relief services.

Conclusion

Scheming to defraud in an insolvency proceeding is considered a crime activity that is generally labeled as the so-called insolvency offences. It is a relatively sophisticated crime activity that is only uncovered with difficulty with high latency. Scheming to defraud in an insolvency proceeding can be seen as a highly negative social phenomenon that endangers the trust of citizens in the rule of law or in business activities.

For the above mentioned criminal activity is characterized a high degree of latency associated with the fact that those committing these crimes are educated and law-qualified persons. Detectability is difficult due to the fact that this type of crime is considered a specific form of organized crime.

The topic of scheming to defraud in an insolvency proceeding shows elements of insolvency law, criminal law, as well as criminology. The above stated information tried to introduce this topic primarily from the perspective of criminal activities of insolvency trustees who often deals with creditors worth millions of CZK, which also provides questions about their neutrality and fairness towards all creditors in an insolvency proceeding.

References

- Act No. 182/2006 Coll., Act on Insolvency and Its Resolution (2006). *Sbírka zákonů*. ISSN 1211-1244.
- Act No. 40/2009 Coll. Criminal Code (2009). *Sbírka zákonů*. Part 11. ISSN 1211-1244.
- Act No. 64/2017 Coll. Act amending Act No. 182/2006 Coll. (2017). *Sbírka zákonů*. ISSN 1211-1244.
- Beranová, Z. & Macas, J. (2017). *Insolvenční právo a způsoby řešení úpadku*. Praha: CEMI (study materials).
- Cejp, M. (1999). *Výzkum organizovaného zločinu II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Cejp, M. (2004). *Organizovaný zločin v České republice III*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 80-7338-027-7.
- Česká justice. (2016). *Soudkyně Červinková obviněná v kauze Via Chem Group končí ve funkci*. Retrieved July 27, 2017, from <http://www.ceska-justice.cz/2016/12/soudkyne-cervinkova-obvinena-v-kauze-via-chem-group-koncive-funkci>.

- Česká justice. (2017). *Stíhaná exsoudkyně Červinková měla způsobit škodu osm tisíc korun.* Retrieved July 27, 2017, from <http://www.ceska-justice.cz/2017/01/stihana-exsoudkyne-cervinkova-mela-zpusobit-skodu-osm-tisic-korun>.
- Český rozhlas. (2016). *Policie obvinila soudkyni ze zmanipulování insolvenčního řízení. Ve funkci zůstává dál.* Retrieved July 27, 2017, from http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/policie-obvinila-soudkyni-ze-zmanipulovani-insolvencnihorezeni-ve-funkci-zustava-dal--1653670.
- Creditreform. (2017). *Vývoj insolvencí v České republice za první pololetí 2017.* Retrieved July 27, 2017, from <http://www.creditreform.cz/novinky-downloads/vyvoj-insolvenci-v-cr.html>
- Crhová, Z., Fišerová, Z. & Paseková, M. (2016). Corporate insolvency proceedings: A Case of Visegrad Four. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensi.* 64(1), 235-243.
- Gřivna, T., Scheinost, M. & Zoubková, I. et al. (2014). *Kriminologie.* Praha: Wolters Kluwer, 4th edition.
- Háslová J. a kol. (2014). *Insolvenční zákon: Komentář.* Praha: C. H. Beck..
- Háslová, J., Moravec, T. (2013). *Insolvenční řízení.* Praha: C. H. Beck..
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace.* Praha: Portál.
- Kaiser, G. (1994). *Kriminologie. Úvod do základů.* Praha: C. H. Beck.
- Krulichová, E. (1997). *Pocit bezpečí a obavy z kriminality v České republice.* Praha: Národnohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- Kupka, P. (2017). *Násilí, podvody a každodennost. Jak zkoumat organizovaný zločin?* Brno: CDK.
- Novotný, O., & Zapletal, J. et al. (2004). *Kriminologie.* Praha: ASPI. 2nd edition.
- Petříková, M. (2012). *Úpadkové trestné činy.* Praha: Bankovní institut veřejná škola (Bachelor thesis).
- Richter, T. (2017). *Insolvenční právo.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer.
- Sekot, A. (2006). *Sociologie v kostce.* 3rd edition. Brno: Paido.
- Smolík, J. (2014). *Úvod do studia mezinárodních vztahů.* Praha: Grada Publishing.
- Šmid, T. & Kupka, P. (2011). *Český organizovaný zločin: od vyděračů ke korupčním sítím.* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.
- Smrká L. (2013). *The Problems of the Insolvency Register in the Czech Republic from the Perspective of Information Technology.* In: Rocha Á., Correia A., Wilson T., Stroetmann K. (eds) *Advances in Information Systems and Technologies. Advances in Intelligent Systems and Computing, Vol 206.* Berlin: Springer, Heidelberg. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-3-642-36981-0_30.
- Suchá, A. (2013). *Za chyby se platí aneb k odpovědnosti insolvenčního správce* Retrieved July 27, 2017, from <https://www.epravo.cz/top/clanky/za-chyby-se-plati-aneb-k-odpovednosti-insolvencniho-spravce-91694.html>
- Sutherland, E. H. (1924). *Criminology.* Philadelphia: PA: Lippincott.
- Válková, H. & Kuchta, J. et al. (2012). *Základy kriminologie a trestní politiky.* Praha: C. H. Beck.

- Zoubková, I. et al. (2011). *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Zoulík, F. (2009). Vývoj insolvenčních řízení. *Právní fórum*. 6(4), 153-160.

Possibilities and limits of adopting successful managerial approaches: from "Best Practice" to "Best Fit"

Jan Urban¹

Abstract

Approaches, processes, and management methods that allegedly helped enterprises to achieve great results are often described as "Best Practice." These approaches are usually recommended to other enterprises, often without a detailed analysis of the causes of their alleged success, as well as without assessment if they are suitable in other conditions. The article focuses on critical review of the conditions of using best practice when managing enterprises and shows its limits. It comes to the conclusion that "best practice" recommendations are rarely based on rigorous empirical methods of research and therefore are generally unreliable. There is, in addition, no widely held understanding of what is meant by the use of the term. Based on these findings and conclusions, the article promotes a more suitable approach of "Best Fit" which, unlike the methods of best practice based on processes, is based on common goals of successful managerial methods and their adaptation to the conditions and strategies of other enterprises. The approach is demonstrated by methods of human resources management.

Key words

Enterprise management, Best Practice, Best Fit, Human Resources Management

JEL Classification: M00, M14

Received: 4.10.2017 Accepted: 23.4.2018

Introduction

The fundament of the "best practice" concept is the thought that enterprises that want to be successful should assume or copy the methods and approaches of those who (allegedly) thrived thanks to these methods (Komus, 2011). Such a recommendation, however, often does not work (Hoy, 2014, Vermeulen, 2013, Vermeulen, 2010, Collins, 2013). The reason is that only a few managerial approaches have such universal character that would make them suitable or the best everywhere.

One such example are enterprises of the same sector that became successful thanks to completely different personnel policies, such as enterprises that have a long-term strategy of training their important employees themselves in comparison to enterprises that have a long-term (and successful) strategy of attracting capable employees from the competition. There is absolutely no reason to take their approaches out of context of their broader strategies or to proclaim one or the other as "best practice."

¹ Doc. PhDr. Ing. Jan Urban, CSc.; Department of Management, Institute of Technology and Business, České Budějovice, Okružní 517/10, 370 01 České Budějovice, Czech Republic, tel.: 00420 387 842 184, e-mail: 21537@mail.vstecb.cz

Historically, one of the first analyses of this issue can be found in the article by Wareham and Gerrits (1999). Further analyses in this regard were conducted by Pudelko and Mendenhall (2009), stressing the contingent nature of best practices in national competitiveness as well as by Druery et al., (2013). The effectiveness of the best practices approach in human resource management was critically analyzed by Bezzina et al. (2017).

The objective of the article, which is based on historical experience with the concept of best practice as well as on experience with some specific managerial methods, falling into this category, is to point out the limit of the concept of "best practice." Instead of this method, the approach called "best fit" is introduced that is based on not adopting approaches but goals of successful methods, while their concrete tools or approaches are adapted to the enterprise's needs. The approach is demonstrated on the example of methods from the area of human resources management.

1 Methodology

The paper reviews articles that identify and discuss best practices, in order to determine how "best practices" are distinguished from other practices, and whether these determinations are made on the basis of consistent and reliable evidence. The review also takes into account definitions of the term to discover if a common definition is used amongst authors.

The underlying approach of this review was the analysis of assertions made, regarding best practices, as to whether they really rest on detailed empirical studies or rather on opinion, individual experience and anecdotal information. The long-term experience with methods claimed to be best practice focusing on their strong and weak points is analyzed by reviewing literature mentioning both successful and unsuccessful business performance of companies that followed „best practice“ methods.

On the basis of the critical review of the best practice methods and its results in practice we introduce an alternative to this method that replaces its „process“ focus with stress on goals of successful managerial methods.

2 The concept of "best practice" and its deficiencies

The core of the concept of "best practice" is the idea that an enterprise that wants to be successful should adopt or copy methods and approaches of those who were (allegedly) successful based on these methods. The method is a specialty of consulting companies offering prefabricated approaches or models used for "setting up" certain enterprise processes. This often happens without assessing if these methods or processes are suitable somewhere else as well. Despite the frequency with which the term is used, there is often little discussion about what is meant by the term and how one can reliably identify a best practice.

Adopting or copying methods used by other enterprises is also fueled by the fact that persons who had introduced certain methods in their enterprises tend to praise

them and to overvalue their benefits. Zbaracki (1998) noticed this years ago in connection with the TQM method and discovered a paradox situation: persons who were managing the enterprises who used this method rated the method as much better than the method's developers.

2.1 The Icarus paradox

The issue connected to the concept of best practice is that successful enterprises that developed it are often in its core unique; the usability of their "best practice" depends on a variety of conditions. Such are the specifics of their sectors, their size and strategies, as well as the country in which they operate or its culture. Finding an enterprise that is active in the same sector, has approximately the same size, and in its core does not differ culturally or strategically is oftentimes not only difficult but perhaps even impossible. As Khan (2012) states, "contextual intelligence" is important understand the differences of the "context" of individual enterprises from the perspective of their suitability to adopt a certain managerial method.

"Successful enterprises" that serve as an example for others do not however necessarily need to be successful at all times. At the point in time when their "best practice" is adopted they may have already peaked.

The well-known publication "In Search of Excellence" (Peters, 2006) that made the method of best practice famous is an example of this. The majority of enterprises whose practices the publication had presented were by far not the most successful enterprises a few years after the book's publication.

The same experience (although from another perspective) is provided by the long-term observation of the stock market performance of enterprises. Out of the one hundred enterprises that the American magazine Forbes had listed in 1966 as the one hundred most successful American corporations, more than sixty did not exist in 2006. Only 19 managed to remain on the most successful list of one hundred enterprises (Vermeulen, 2013).

The declining of success of some enterprises relying on "best practice" can however also have some systematic causes. It is the phenomenon called the Icarus paradox or the trap of success (Vermeulen, 2013). It is based on the premise that an enterprise using "best practice" and after a period of obvious success encounters severe issues based on the same tools and strategies that helped generate its previous success.

The reason behind this paradox is the conviction that successful methods it is based on will function the same without any changes in the future. Confidence, self-satisfaction, and underestimating the competition also play a role. Enterprises sometimes also underestimate the role that chance had – they overestimate the influence of certain managerial decisions.

Relying too much on previously successful methods leads enterprises that are affected by this paradox to overlook or underestimate changes that happen in their vicinity. They only try to perfect the competitive advantage that they created; an advantage that proves to be insufficient in the future.

2.2 Common “Best practice” methods that do not work every time and everywhere

There are many methods categorized as “best practice” that have become known and adopted. The majority of these methods sooner or later proved not to work everywhere. Some of the most famous are:

- **The Six Sigma method.** The method was made famous by the enterprise Motorola in the 1980s as a tool for finding and eliminating deficiencies of enterprises. A number of consulting companies that adopted it helped to make the method well-known. The goal of the method is not flawed; the issue is with the way the method strives to fulfill it.

Its tools are complicated and oftentimes exist rather for their own sake: they are based on selected managers being awarded various colorful belts for their experiences. They become hierarchically organized experts walking through the enterprise looking for problems or deficiencies in the work of others. There are follow-up meetings where their recommendations are discussed.

A number of companies used this method. Many of them, however, came to the conclusion that they wasted a lot of time (caused by measuring a number of indicators and long meetings about which of the recommendations is plausible) without any results; their results sometimes even became worse (Nayab, 2011). The same study that was aimed at examining the impacts of this method even came to the conclusion that enterprises that strictly followed the method experienced a decline of their share price on the stock market (Nayab, 2011).

- **Matrix management.** This management and organization method has a lot of followers as well and also **originates** in the 1980s. Most commonly, it works under the premise that employees with a certain specialization form divisions under joint expert management but are also at the same members of teams lead by project managers. One employee can therefore have – depending on how many project teams he/she is in – two or more bosses.

The method is logical to a certain degree and makes managing of enterprises - whose activity primarily consists of temporary projects – easier. Its success however depends on to which extent the enterprise can suppress competences conflicts that arise during its implementation between the heads of the projects who try to push their needs through. If the enterprise is not successful in doing so then these conflicts consume a considerable amount of work time. If the method is strictly followed it can lead to an excessive number of managers in the enterprise (or even to the situation where project managers become members of other specialized organizational divisions that focus on managing projects).

- **Management by objectives.** The method is based on setting up clear long-term performance objectives of individual employees known as their key performance indicators. At first sight, the method seems to have no issues.

A number of enterprises facing uncertain tasks (or tasks that do not match their higher performance objectives) and their intangible evaluation significantly make use of this method.

The method should be simple. It becomes a problem when it devolves from a simple defining of personal objectives to a complicated administrative exercise consuming more time than the actual tasks. Its implementation can also be more complicated in enterprises that are forced to often change their objectives due to unexpected events.

"Forced rating" when evaluating employees. The method was made well-known by Jack Welch, the former CEO of General Electric (GE) who insisted on using it in his enterprise. The method has many variations and is based on the management not being able to evaluate their employees freely. They have to comply with specific percentages of "above-average" or "below-average" evaluations. In its marginal form at GE it lead to the firing of the lowest ten percent of employees each year.

The method can be beneficial in conditions where employee evaluation is only performed formally and in situations where the management is scared to evaluate their employees differently – distinguishing between efficient and weaker employees. The issue of this method is that it results in higher competitiveness between employees and can therefore support rivalry that hinders cooperation. In some cases it can lead to skilled employees leaving the enterprise who were not evaluated well enough. Even GE, the company that introduced it, ceased to use the method after J. Welch left (Cappelli, 2016).

- **Management by walking around** (MBWA). It is a management style in which managers spend a significant amount of their time by visiting workplaces and interviewing employees; it is often accompanied by an "open door" policy of the managers. The goal is to familiarize themselves with the issues of individual workplaces or even to immediately solve them while there. The method is based on the idea that a manager cannot rely on his/her employees coming to him/her with their problems directly, which is why he/she should visit them directly.

Hewlett Packard popularized MBWA; Tom Peters and his book "A Passion for Excellence (Peters and Austin, 1985)" also helped to disseminate the method. The method proved to be beneficial for enterprises who are going through changes (or who plan changes) and whose employees feel uncertain. It primarily applies when this method was already used before as a management tool. A prerequisite for its use is that managers really listen to what their employees are telling them and that they are then able to immediately at least partially help them. If this is not the case, employees perceive the method rather as an unwanted distraction from their work or even as unnecessary control or a mistrust in their abilities.

2.3 Fear of renouncing the “collective solution”

A specific type of using “best practice” is the tendency of some companies to use methods that are known for not achieving convincing results. It is caused by the fact that others – oftentimes the competitors in their sectors – use them and the enterprises are scared to let these methods go. Shifting responsibilities by the management who tries to prepare for the case when the company does not perform well can also contribute to this situation.

The pharmaceutical industry and its practice of selling medicaments via sales representatives visiting practices and health care facilities is one such example (Vermeulen, 2010). This practice is very costly, primarily because it features a number of financially demanding “motivational tools” trying to persuade health care facilities to prescribe certain medications.

A direct consequence of this form of sales is that the costs of marketing of pharmaceutical enterprises are three times as high as their costs of research and development (the industry tries to blame the high prices of medication on this area). The issue of the method is however its low efficiency reflecting in the spent costs for one prescribed medication.

Pharmaceutical enterprises have known of this fact for a long time. It is however a generally widespread “best” practice which they are scared of leaving fearing that it could damage their position in comparison to their competitors.

3 Processes versus goals

The primary weakness of the method of “best practice” is that the enterprises focus on certain processes or approaches. The success of management methods does rather depend on which goals they pursue (Bretschneider, Marc-Aurele, Jr and Wu, 2005). Their concrete form – meaning the approaches or tools – can however differ in individual enterprises (Hiltrop, 1999).

3.1 Goals and methods of human resources management

An example demonstrating the differences between goals and approaches of successful management methods are the methods of human resources management. As Lawler and Boudreau (2012) show, some of the successful methods (regardless of their concrete form or enterprise type) are primarily methods that

- **support the selection, stability, and use of talented employees.** These are also tools that support their further expert development and primarily their employment where they can benefit the enterprise the most;
- **strengthen the efficiency of employees and their groups.** Their mutual indicator is usually the support of personal responsibility and a clear as well

as simple relation between performance and awards of the employee. These are however also methods that support the balance between personal or sometimes group goals of the employees and the goals or strategies of the enterprise;

- **make possible to regularly and reciprocal communication of the enterprise or its management with the employees**, meaning informing the employees about the enterprise's development but also gathering of opinions and inspiration from the employees.

Methods that fulfill such universally beneficial goals should simultaneously meet the enterprise's conditions. The "best fit" method takes these different conditions into consideration: it is based on the prerequisite that the adopted practice should be adapted primarily to the enterprise's strategy, its main competitive advantages that are the base of its success, its development stage, size, culture, etc. The more the methods are adapted to these factors, the more successful the methods usually are.

Common goals with different methods are one such example and increase personal performance of persons and their groups. They can be demonstrated by different approaches to defining and differentiating of starting salaries, measuring and evaluating the performance of employees, or tools for increasing their productivity corresponding to the different strategy of the enterprise.

This is for example the case with enterprises whose competitiveness is based primarily on being able to produce fast product innovations and introducing them on the market. One of the crucial prerequisite for their success is to attract top-ranking talent and further developing them. Striving to gain and keep these employees should therefore have higher priority than trying to lower their costs even in times when the enterprise is trying to lower its costs. The starting and basic salaries of employees (including the ones working in same workplaces) can significantly differ based on their abilities and contributions to introducing new products.

To a certain extent, enterprises whose competitiveness is based primarily on lowering and controlling operating costs, efficiency of production processes and their standardization have entirely opposite prerequisites. Defining starting and basic salaries should be solved by the demand for internal equality of rewards. Team work tends to be the most important feature of these enterprises, not individual contributions of individual employees; group performance should be more important than the performance of individuals. The differences of basic and starting salaries lack economic justification and could lead to threatening team cooperation.

Enterprises that base their competitiveness on their relations to customers (e.g. understanding their needs and quickly solve their individual needs) understand the support of mutual cooperation between employees (within their groups and across the enterprise) as their main managerial priority. When managing and evaluating the performance of employees, it is therefore necessary to apply methods that support such co-operation, such as an indicator of group productivity (Lawler, Bouldreau, 2012).

3.2 Other conditions for the “best fit” methods

When evaluating the suitability of a certain management method, the enterprises – apart of their specific needs – should take other conditions into consideration as well; primarily “best practice” focuses on other conditions as well, primarily based on

- **what information the given method was defined as appropriate or the “best”;**
- **in which conditions and under which circumstances can the method be understood as the best;**
- **who promotes the given method and what are his/her interests or goals.** The question can for example be if the practice is not only promoted because it provides an alibi for certain people in case of failure;
- **how probable it is that the method can actually be implemented within the enterprise’s conditions,** based on its abilities and needed resources.

The stated criteria can prevent accepting methods that are not suitable for the enterprise or the ones that are not sufficiently adapted to its conditions (Bretschneider, Marc-Aurele and Wu, 2005).

Conclusion

The basis of the concept of “best practice” is the idea that enterprises that strive to be successful should adopt or copy methods and approaches of the enterprises that based on the methods (allegedly) achieved success. This simple approach does however often not work. Only a small number of management approaches has such universal character that would make them applicable or even the best in all enterprises. It is caused by the fact that the usability of “best practice” depends on a number of factors, primarily sector specifics that the enterprises operate in, their size and strategies, and even the country that they originate in or its culture.

Historical experience also shows that “successful” enterprises that are presented as an example to others do not necessarily stay successful forever. In times when their “best practice” is being copied, they have often peaked. This is reflected in the Icarus paradox or the trap of success that are based on the premise that an enterprise using the “best practice” experiences severe problems after periods of significant success based on the same tools and strategies that helped generate the success.

The main weakness of the method of “best practice” is the focus on certain approaches instead on goals. The “best fit” method is a more appropriate method than the method of “best practice” since it does not adopt approaches but goals of successful methods and it adapts the successful methods to the needs of the individual enterprises – primarily their strategies or main factors that generate their competitiveness. Verifying why the certain method was labeled as appropriate or “best,” under which circumstances

it can be viewed as the best, who promotes it and what are his/her interest, and to what extent it can be expected that the method can be actually implemented within the conditions of the enterprise based on its possibilities and needed resources are all part of this approach.

References

- Bezzina, F. et al. (2017). Evidence-based human resource management practices in three EU developing member states: Can managers tell truth from fallacy?, *European Management Journal*, 2017(35), 688-700.
- Bretschneider, S., Marc-Aurele, F.J., Jr., & Wu, J. (2005). "Best Practices" Research: A methodological guide for the perplexed, *Journal of Public Administration Research and Theory* 2(15), 307-323.
- Cappelli, P. (2016). *The Common Myths about Performance Review Debunked*, Harvard Business Review, Retrieved from <https://hbr.org/2016/07/the-common-myths-about-performance-reviews-debunked#>
- Collins, D. (2013). *Management Fads and Buzzwords: Critical-Practical Perspectives*, New York: Routledge.
- Druery, Jackie et al. (2013). Are Best Practices Really Best? A Review of the Best Practices Literature in Library and Information Studies, *Evidence Based Library Information Practice*, 8(4), 110-128.
- Hiltrop, J.-M. (1999), The quest for the best: human resource practices to attract and retain talent, *European Management Journal*, 17(4), 422-430.
- Hoy, G. (2014). *Leadership and the Myth of Best Practices*, Amazon Digital Services LLC, Kindle Edition, ASIN: B007W8CIMG
- Kellaway, L. (2013). *Where others failed: Top 10 fads*, Financial Times, Retrieved from <https://www.ft.com/content/3c7f1e40-a03e-11e2-88b6-00144feabdc0>.
- Khanna, T. (2014). *Contextual Intelligence*, Harvard Business Review, Retrieved from https://hbr.org/2014/09/contextual-intelligence?cm_sp=Article_-_Links_-_Comment.
- Komus, A. (ed.) (2011). *BPM Best Practice, Wie managen führende Unternehmen ihre Geschäftsprozesse?*, Berlin: Springer Berlin.
- Lawler, E. & Boudreau, J. (2012). *Effective Human Resource Management: A Global Analysis*, Standford: Stanford University Press
- Lee, D., Van den Steen, E. (2010). Managing Know-How, *Management Science*, 56(2), 270-285.
- Long, R.J., Shields, J.L. (2005). Best practice or best fit? High involvement management and base pay practices in Canadian and Australian firms, *Asia Pacific Journal of Human Resource*, 43(1), 52-75.
- Nayab, N. (2011). *Six Sigma Myths and Realities - How Effective is Six Sigma?*, Bright Hub Project, Retrived 2017, dostupné na <http://www.brighthubpm.com/six-sigma/17717-does-six-sigma-really-work/>

- Peters, T.J. & Austin, N. (1985). *A Passion for Excellence: The Leadership Difference*, New York: Collins.
- Peters, T.J. (2006). *In Search of Excellence: Lessons from America's Best-Run Companies*, New York: Harper Business.
- Pudelko, M. & Mendenhall, M.E. (2009). The contingent nature of best practices in national competitiveness: The case of American and Japanese innovation processes, *European Management Journal*, 27(6), 456-466.
- Vermeulen, F. (2010). *Business Exposed: The Naked Truth About What Really Goes on in the World of Business*, London: FT Prentice Hall.
- Vermeulen, F. (2012). *Which Best Practice is Ruining your Business*, Harvard Business Review, Retrieved from <https://hbr.org/2012/12/which-best-practice-is-ruining>
- Vermeulen, F.(2013). *The Management Myths Hurting your Business*, The Harvard Business Review 2013, Retrieved from <https://hbr.org/2013/12/the-management-myths-hurting-your-business>.
- Wareham, J.& Gerrits, H. (1999). De-contextualising competence: Can business be bundled and sold?, *European Management Journal*, 16, 39-49.
- Zbaracki, M.,J. (1998). The Rhetoric and Reality of Total Quality Management, *Administrative Science Quarterly*, 43(3), 602-636.

Zahraničnoobchodný obchod EÚ s Argentínnou, prekážky vzájomného obchodu¹

Ľubica Zubalová²

EU Foreign Trade with Argentina, the Trade Barriers

Abstract

Since 2015 Argentina is pursuing radical economic reforms: energy prices and exchange rates have been deregulated, taxes have been reduced and trade barriers have been eliminated. Argentina had entered recession with high inflation, decline in GDP per capita and foreign trade, but since 2017 the reforms benefits are taking shape: GDP is rising and inflation is receding. Even if Argentina is the third largest trade partner of the EU in Latin America, partnership is absent from the preferential trade agreement and negotiations within MERCOSUR are never-ending and fruitless. The mutual foreign trade is declining with visibly negative trend in EU export and remaining trade barriers continue to hamper market access.

The aim of the paper is to evaluate the EU – Argentina foreign trade and identify the most serious barriers of mutual trade exchange.

Key words

Tariff and non-tariff trade barriers, trade reforms, share in trade

JEL Classification: F1, P45

Received: 22.1.2018 Accepted: 18.5.2018

Úvod

Po období dekolonizácie získali významnejší vplyv na území Latinskej Ameriky Veľká Británia, USA, Francúzsko a Nemecko, avšak postavenie USA silnelo a európske krajiny postupne svoj vplyv strácali. Výraznejšie sa Európa snažila opäť presadiť až v 60-ych rokoch 20. storočia.

V súčasnosti je najvýznamnejším obchodným partnerom EÚ z latinskoamerických zoskupení MERCOSUR, z jednotlivých krajín Brazília, Mexiko a Argentína. Brazília a Argentína patria do MERCOSUR-u, s ktorým sa EÚ už dlhodobo snaží uzatvoríť dohodu o voľnom obchode, avšak neúspešne. Jedným z dôvodov je protekcionistická zahraničnoobchodná politika Argentíny, ktorá sa vyostriala po roku 2009 ako reakcia na zhoršenú hospodársku výkonnosť krajiny. Začiatok roka 2018 vyzerá pre Argentínu slúbne – po rokoch recessie, fiškálnych a menových úpravách vykazuje zlepšené finančné podmienky, makroekonomickú stabilizáciu a zlepšenie podnikateľského prostredia.

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0546/17 *Vplyv geopolitických zmien na presadzovanie strategických zahraničnoobchodných záujmov EÚ (s implikáciami na ekonomiku SR)*.

² Ing. Ľubica Zubalová, PhD.; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra medzinárodného obchodu, lubica.zubalova@euba.sk

V zahraničnej aj zahraničnoobchodnej politike sa Argentína orientuje skôr na krajinu BRIC a ázijských partnerov. Sľubné zmeny v smerovaní Argentíny nastavil nový prezident Mauricio Macri, ktorý nastúpil do funkcie v roku 2015 a zaviedol balík reforiem: zjednotil výmenný kurz, devalvoval peso, znížil dotácie, odstránil kapitálové kontroly a verejne vyhlásil vôľu liberalizovať zahraničný obchod a rokovať, v rámci MERCOSUR-u, o uzatvoreni dohody s EÚ.

1 Metodológia

Cieľom príspevku je, na základe analýzy dostupných štatistických údajov, vyhodnotiť vývoj obchodných vzťahov EÚ s Argentínou a identifikovať najzávažnejšie bariéry vzájomného obchodu. Na dosiahnutie hlavného cieľa boli určené doplnkové ciele: analyzovať obchodnú výmenu EÚ s MERCOSUR-om, ktorého členom je aj Argentína, obchodnú výmenu s Latinskou Amerikou, makroekonomickú situáciu v Argentíne a vývoj colných sadzieb Argentíny a EÚ.

Na dosiahnutie cieľa boli použité predovšetkým metódy analýza a syntéza získaných údajov, komparácia štatistických údajov v časovom rade, indukcia a dedukcia. Analýza a syntéza boli využité pri posudzovaní sekundárnych štatistických údajov o vzájomnom obchode EÚ a Argentíny, MERCOSUR-u a Latinskej Ameriky, získaných zo štatistických podkladov EÚ, indukcia a dedukcia na posúdenie odchýlky a zmien v údajoch v časovom rade. Pre komparáciu boli okrem údajov zoradených v časovom rade využité aj údaje o celkovom obchode EÚ s regiónom Latinská Amerika na posúdenie trendov vývoja v rámci regiónu. Zo sekundárnych údajov EÚ, Svetovej banky, Transparency International, International Trade Center (ITC), podkladov Ministerstva zahraničných vecí SR boli vyhodnotené najzávažnejšie prekážky vzájomného obchodu subjektov EU s partnermi v Argentíne.

2 Súčasný stav riešenia problematiky

Vývoj krajiny po druhej svetovej vojne charakterizoval Kuznets, S., laureát Nobelovej ceny: „*Krajiny sa rozdeľujú do štyroch skupín: rozvinuté krajiny, nerozvinuté krajiny, Japonsko a Argentína.*“ (The Economist, 2014) Všetky ostatné sa vydali cestou rýchlej industrializácie po vzore Japonska, Argentína ostala vo vlastnej skupine.

Argentínske hospodárstvo v rokoch 1991 – 1994 slúbne rástlo vysokými tempami 6 – 10 %, potom rast postupne klesal až po rok 1999, keď sa dostať do mínusových hodnôt. Oživenie je zjavné v rozmedzí rokov 2003 (8,8 %) až 2009 (IMF, 2018). Z tabuľky 1 je evidentné, že Argentínu zasiahla finančná kríza výrazne, keďže HDP poklesol o 5,9 %, v nasledujúcom roku 2010 však vzrástol o 10,1 %. Postupne sa rast znižoval a v roku 2012 bol v mínusových hodnotách. V roku 2016 bolo argentínske hospodárstvo v recesii, avšak v rokoch 2017 a 2018 je už predpovedaný rast HDP.

HDP na obyvateľa (PPP, súčasné ceny, medzinárodný USD) dosahoval v roku 1990, keď ES podpísali s Argentínou prvú kooperačnú dohodu, 7 255 USD, dnes dosahuje 20

677 USD, čo je takmer trojnásobok (IMF, 2018). Výraznejšie poklesol v roku 2009 (tabuľka 1). Radikálne reformy prezidenta Macriho viedli k poklesu HDP na obyvateľa v roku 2016 a tým aj k poklesu kúpnej sily, ktorá bola motorom hospodárskeho rastu v minulých obdobiach, a k rastu inflácie na 43 %. Už koncom roka 2016 vykazovala ekonomika zlepšovanie a v rokoch 2017 a 2018 sa predpokladá pokles inflácie na 25 % a 15 %, zníženie vládneho dlhu, rast príjmov obyvateľstva, nárast exportu o 3 % v roku 2017 a v roku 2018 o 3,5 % (BNP Paribas, 2017).

Vládny dlh (hrubý vládny dlh – percento HDP) mal od roku 1992 rastúcu tendenciu, a vzrástol z 26 % v roku 1992 na 49 % v roku 2001. Avšak v roku 2002 dosahoval 152 % HDP a aj keď klesal, do roku 2004 bol v hodnote nad 100 % (IMF, 2018). Z tabuľky 1 vidno, že dlh sa v poslednom období pohybuje nad 50 % HDP.

Tab. 1 Základné makroekonomicke údaje (Argentína 2015 – 2018)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
HDP (rast v %)	- 5,9	10,25	6,0	-1,0	2,4	- 2,5	2,6	- 2,3	2,5	2,5
HDP PPP/na obyvateľa (USD)	16893	18529	19817	19749	20323	19947	20475	20053	20677	21370
Hrubý vládny dlh (% HDP)	54	42	38	39	42	44	56	54	53	52
Inflácia (spotreb. ceny % zmena)	6,3	10,5	9,7	10,0	10,6	n.a.	26,7	43	26,8	17,8
Import v mil. EUR	27804	42382	52757	53327	55721	49115	53859	50211	n.a.	n.a.
Export v mil. EUR	39912	50863	59002	61170	55943	50752	51183	52185	n.a.	n.a.

Zdroj: spracované podľa: IMF, 2018, a Import, export podľa: European Commission, 2017.

Údaje za roky 2017 a 2018 sú odhadom.

Argentínsky trh je zaujímavý pre EÚ z hľadiska importu aj exportu. Krajina je 5. najväčším producentom poľnohospodárskych plodín, z ktorých najvýznamnejšie sú sója a kukurica, má tretie najväčšie svetové náleziská bridlicovej ropy a plynu, má náleziská nerastných surovín (lítium, med', zlato a striebro), je regionálne dôležitým trhom pre služby v oblasti informačných technológií a má druhé najsilnejšie priemyselné odvetvia v Latinskej Amerike. Pre EÚ to znamená potenciál pre vývoz strojov a zariadení pre ľažobný priemysel, produkty chemického priemyslu, automobily, softvéry pre oblasť školstva a vzdelávania, technológie pre poľnohospodárstvo, zdravotnícke zariadenia, bankové bezpečnostné systémy a pod. (Gov.uk, 2017)

Podľa štatistických údajov MMF má celkový dovoz Argentíny od roku 2010 rastúcu tendenciu s výnimkou roku 2014, keď poklesol o 11,9 % a v roku 2016 (o 6,8 %). Vývoz rástol vysokými tempami až do roku 2012, v rokoch 2013 a 2014 klesol o 8 – 9 %, v rokoch 2015 a 2016 mierne vzrástol. Obchodnú bilanciu mala Argentína v roku 2016

aktívnu (tabuľka 1). Obchodné portfólio je diverzifikované, vyjadrené Hirschman Herfindahlovým indexom 0,07 (index blízky číslu 1 znamená, že krajina sa orientuje na málo trhov). Hlavnými exportnými produktmi sú sója a sójové výrobky, kukurica, pšenica, slnečnicové semená, víno a mäso. Dováža najmä autá, ropu a zemný plyn a elektroniku (Bergman, E. – Fjose, S. – Brother, M. E., 2017). Najväčším obchodným partnerom Argentíny bola v roku 2016 Brazília (20 %), EÚ (16,3 %), Čína (13,1 %) a USA (10,1 %). S jednotlivými podielmi menšími ako 3 % sú Čile, India, Vietnam, Mexiko, Egypt a Južná Kórea. Podiel obchodu Argentíny na HDP dosahuje 25 %, čo je relatívne nízke číslo. Obchodná bilancia, aj keď kladná, predstavuje len 1 % HDP (UNCTAD, 2017). Na obchode s EÚ sa Argentína podielala 0,5 %. EÚ v roku 2016 tovary dovezla v hodnote 8,244 mil. EUR a vyziezla v hodnote 8,496 mi. EUR. Celková bilancia EÚ bola kladná (European Commission, 2017).

EÚ má s Argentínou podpísanú nepreferenčnú Rámcovú dohodu o obchode a hospodárskej spolupráci z roku 1990 a Rámcovú dohodu o spolupráci medzi EÚ a združením MERCOSUR, kooperačnú dohodu o rybolove (1995), o mierovom využití nukleárnej energie (1997) a vedeckej a technologickej spolupráci (1999). Prebiehajú rokovania s MERCOSUR-om o asociačnej dohode, ktorej súčasťou by bola dohoda o voľnom obchode, ktorá by zjednodušila obchod a umožnila zjednotiť štandardy, eliminovať netarifné bariéry a znížiť tarifné prekážky vzájomného obchodu.

3 Zahraničnoobchodné vzťahy EÚ s Latinskou Amerikou so zameraním na Argentínu

EÚ uskutočňuje s krajinami Latinskej Ameriky 5,7 % svojho zahraničného obchodu. EÚ dováža najmä potraviny a polnohospodárske produkty (32,5 %), nerastné suroviny mimo ropy (18,3 %) a stroje a zariadenia (14,5 %). Vyhľadáva stroje a dopravné zariadenia (46,7 %), produkty chemického priemyslu (21,3 %) a spracované produkty (European Commission, 2017). Podľa tabuľky 2 má dovoz EÚ z krajín Latinskej Ameriky klesajúcu tendenciu, vývoz do roku 2013 rásť, v roku 2014 a 2016 klesol (o 5,9 % a 6,5 %). Obchodná bilancia je od roku 2012 kladná. Najväčšími obchodnými partnermi boli v roku 2016 pre EÚ Brazília (60 243 mil. EUR), Mexiko (53 720 mil. EUR), Argentína (16 774 mil. EUR) a Čile (15 932 mil. EUR) (European Commission, 2017). Podiel obchodu EÚ s Argentínou predstavoval v roku 2016 v rámci Latinskej Ameriky 8,57 %. Podiel obchodu s Argentínou sa v rámci regiónu výrazne nemenil, s výnimkou poklesu v roku 2014, v nasledujúcom roku sa však vrátil takmer na pôvodnú úroveň. Podrobnejšie údaje poskytuje tabuľka 2.

K najvýznamnejším obchodným partnerom z integračných zoskupení, s ktorým EÚ v regióne obchodu patrí MERCOSUR. Vzájomný obchod dosiahol 84,8 mld. EUR (rok 2016). Dovoz EÚ od roku 2012 neustále klesá, s najväčším poklesom v roku 2013 (13,4 %). Do roku 2011, s výnimkou krízového roku 2009, keď došlo k poklesu o 27,8 %, mal dovoz rastúcu tendenciu. Vývoz EÚ do roku 2013 rásť (okrem krízového roku 2009, keď poklesol takmer o 18 %), klesá od roku 2013 každoročne, v roku 2016 o 12,2 %. PZI EÚ dosiahli 280,3 mld. EUR, čo je viac ako PZI EÚ v Číne, Indii a Rusku spolu (European Commission, 2017).

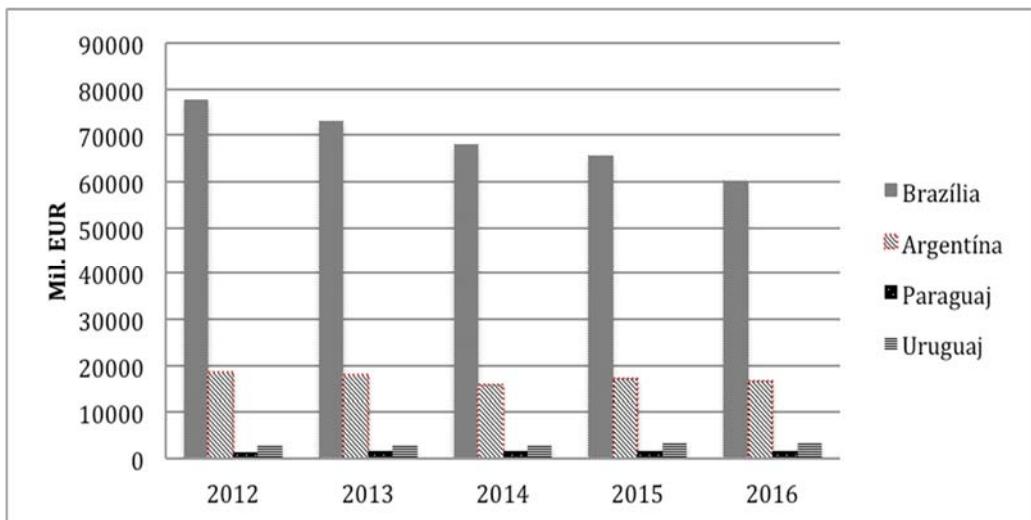
Tab 2 Zahraničný obchod (s tovarmi) EÚ s LAK (2012 – 2016, mil. EUR)

	2012	2013	2014	2015	2016
Dovoz	110057	98058	95190	93656	89310
Vývoz	113704	114492	107718	113814	106387
Bilancia	3648	16433	12528	20158	17074
Podiel obchodu EÚ s Argentínou	8,28 %	8,5 %	7,86 %	8,3 %	8,57 %

Zdroj: European Commission, 2017.

Do štatistických údajov sú zahrnuté štáty: Argentína, Bolívia, Brazília, Čile, Kolumbia, Kostarika, Kuba, Dominikánska republika, Ekvádor, Salvádor, Guatemała, Haiti, Honduras, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguaj, Peru, Uruguaj a Venezuela.

K poklesu obchodu dochádza z dôvodu pretrvávania a nárastu obchodných prekážok, a z rastúcej pozície Číny. Obchodná bilancia EÚ so zoskupením je aktívna. V rámci MERCOSUR-u je Argentína druhým najväčším obchodným partnerom EÚ s rastúcim podielom na obchode EÚ v rámci zoskupenia (19,7 % v rámci MERCOSUR-u v roku 2016, 18,4 % v roku 2015 a 13,48 % v roku 2014 – nárast nie je daný rastom objemu obchodu s Argentínou, ale výrazným poklesom obchodu s Brazíliou). Z grafu 1 je zjavný pokles obchodu s Brazíliou, ktorý výrazne ovplyvňuje celú obchodnú výmenu medzi EÚ a MERCOSUR-om.

Graf 1 Vývoj zahraničného obchodu (s tovarmi) EÚ s krajinami MERCOSUR-u (2012 – 2016, v mil. EUR)

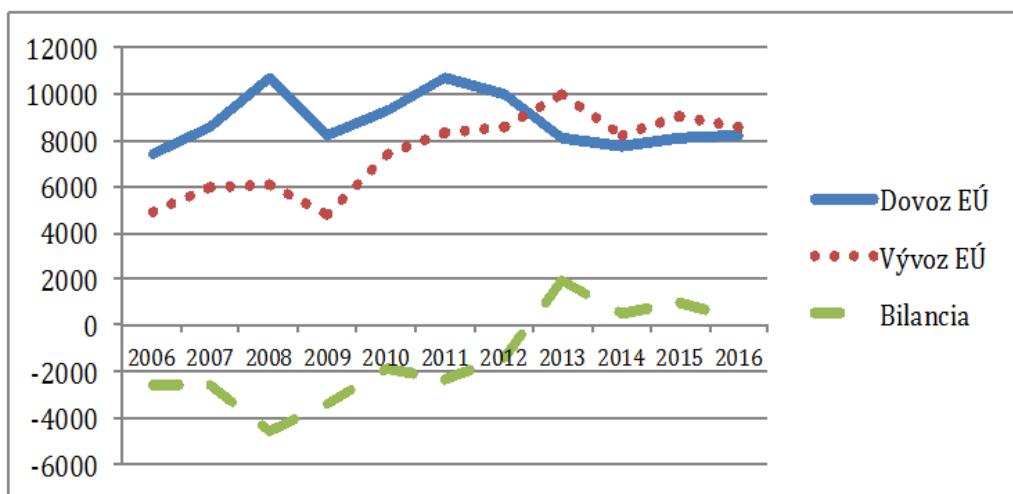
Zdroj: vlastné spracovanie podľa: European Commission, 2017.

Pre Argentínu je EÚ druhý najväčší obchodný partner, pre EÚ je Argentína na 35. mieste. Vzájomný obchod s tovarmi dosiahol v roku 2016 celkovo 16 771 mil. EUR. dominovali v *komoditnej štruktúre* dovozu polnohospodárske produkty (71,4 %), priemyselné produkty (20 %) a rybné produkty (8%), vo vývoze priemyselné produkty

(97 %) (European Commission, 2017). V dovoze teda prevažujú produkty s nízkou pridanou hodnotou spadajúce do primárneho sektoru (86,6 %), EÚ využáva najmä produkty s vyššou pridanou hodnotou.

Z grafu 2 je zrejmé, že vývoz EÚ rásťol až do roku 2014, keď poklesol o 17,7 %, v roku 2015 vzrástol o 10,3 % avšak následne v roku 2016 opäť poklesol o 6,3 %. Celkovo vývoz v roku 2016 dosiahol 8 521 mil. EUR. Dovoz sa zvyšoval až do roku 2012, klesal nasledujúce dva roky, v roku 2013 výrazne o 18,3 %. V roku 2015 došlo k oživeniu a nárastu o 5,7 %, dovoz mierne vzrástol aj v roku 2015, o 1,4 %. Dovoz v roku 2016 dosiahol 8 249 mil. EUR. Obchodná bilancia EÚ je od roku 2013 aktívna. Vývoj vzájomného obchodu EÚ s Argentínou zobrazuje graf 2.

Graf 2 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s Argentínou (2006 – 2016, v mil. EUR)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: European Commission, 2017.

Z hľadiska *teritoriálnej štruktúry* najviac tovarov smeruje z EÚ do Argentíny z Nemecka (30,4 %), Talianska (13,5 %), Francúzska (13,4 %), Španielska (9,9 %) a Holandska (8,7 %). Najväčšími dovozcomi z Argentíny sú Španielsko (18,4 %), Holandsko (16,1 %), Nemecko (14,1 %), Taliansko (11,8 %) a Veľká Británia (9,1 %) (VYSKOCOVÁ, B., 2017). Pre Argentínu je najdôležitejším vývozným partnerom Brazília 17 %, Čína 8,9 % a USA 6,1 %, pri dovoze Brazília 22 %, Čína 20 % a USA 13 % (mimo integračných zoskupení) (OECD, 2017).

Tab. 3 Podiel Argentíny na celkovom obchode EÚ (2009 – 2016, v %)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EÚ import	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
EÚ export	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5
EÚ obchod spolu	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5

Zdroj: vlastné spracovanie podľa: European Commission, 2017.

Podiel Argentíny na celkovom obchode EÚ má klesajúcu tendenciu, ustálenú na 0,5 % v posledných troch rokoch. Najvyšší podiel dosahoval podiel na importe EÚ v roku 2009 (0,7 %), najnižší má v súčasnom období 0,5 %. Vo vývoze dosiahol najvyšší podiel v roku 2013 (0,6 %). Viac informácií poskytuje tabuľka 3.

3.1 Prekážky obchodu EÚ s Argentínou

Zahraničný obchod Argentíny je upravený Colným kódexom (22/415) z roku 1981, vykonávacou vyhláškou (2274/94) a colným kódexom MERCOSUR-u, ktorý argentińska vláda ratifikovala v roku 2012. Väčšina colných položiek je zaťažená pri dovoze clom v rozpätí 0 – 20 %, na produkty automobilového priemyslu môžu dosahovať clá 35 %. Výnimku tvoria tzv. citlivé produkty (Export.gov, 2016).

V roku 2006 zaviedla Argentína protekcionistické opatrenia týkajúce sa vývozu hlavných komodít a pohybu kapitálu, neskôr aj dovozu tovarov (z dôvodu nízkych devízových rezerv). Od roku 2011 si firmy mohli vymeniť lokálnu menu na zahraničnú iba na základe povolenia, čím obmedzovala možnosť repatriácie ziskov zahraničných firiem. Redukovaný bol aj dovoz produktov, ktoré bolo možné vyrobiť na území Argentíny.

Argentínske importné firmy musia byť zaregistrované v národnom registri dovozcov a vývozcov.

Tarifné prekážky obchodu

V súčasnosti sú platné nasledujúce tarify na dovozy (k cene CIF) (Export.gov, 2016):

1. 0,5 % štatistický poplatok,
2. 21 alebo 10,5 % DPH (z CIF plus štatistický poplatok),
3. 6 % daň zo zisku na maloobchodné tovary,
4. 1,5 % hrubá daň z príjmu,
5. % poplatok za overenie pôvodu,
6. lokálne dane (tabak, alkoholické a nealkoholické nápoje, sirupy, koncentráty, TV prijímače, nahrávače, mikrovlnné spotrebiče a pod.), ktoré môžu dosahovať až 60 % (napr. cigarety),
7. tovar môže byť zaťažený aj dodatkovou daňou 3 % na budúce očakávané zisky.

Z tabuľky 4 je zrejmé, že priemerné tarify a tarify na nepoľnohospodárske produkty sú v celom sledovanom období podstatne vyššie v Argentíne ako v EÚ, tarify na poľnohospodárske produkty sú vyššie v EÚ.

Tarifné zaťaženie v Argentíne ráslo od roku 2006 do roku 2010, od roku 2012 mierne klesalo, od roku 2014 začali clá opäť rásť a dosiahli 12,65 % v roku 2017. Tarify na poľnohospodárske clá kopírovali vývoj priemerných ciel až do roku 2010, od roku 2011 do roku 2015 rásli, od roku 2016 má ich vývoj klesajúcu tendenciu.

Tab. 4 Vývoj priemerných colných tarív v režime DNV (v %, za roky 2000 – 2017)

Priemerné tarify	2000	2005	2010	2012	2014	2015	2016	2017
Argentína – všetky produkty	13,2	10,6	11,95	11,38	11,83	11,83	11,76	12,65
Argentína – pol'nohospodárske produkty	13,56	10,59	11,11	11,43	13,28	13,28	12,73	11,9
Argentína – nepol'nohospodárske produkty	12,97	10,6	12,05	11,38	11,69	12,35	12,31	12,71
EÚ – všetky produkty	3,2	3,72	3,23	3,21	3,7	3,54	3,38	3,35
EÚ – pol'nohospodárske produkty	4,02	16,19	13,77	14,27	18,12	15,62	14,03	13,8
EÚ – nepol'nohospodárske produkty	3,14	2,82	2,47	2,37	2,68	2,69	2,62	2,64

Zdroj: vlastné spracovanie podľa ITC, 2018.

DNV – doložka najvyšších výhod

Vývozné procedúry trvajú 30 hodín a náklady na ne dosahujú 150 USD, čo je na úrovni vyspelých krajín (WB, 2017).

Netarifné prekážky obchodu

Dovozné povolenia

Od 1. februára 2012 bol na všetky dovozy povinný predbežný súhlas argentínskej daňovej a colnej správy (AFIP). Dovozca bol povinný požiadať on-line o súhlas prostredníctvom čestného prehlásenia o dovoznom úmysle (DJAI). Dovozca nemal záruku, že povolenie dostane, a neboli ani transparentne určené kritériá a časová hranica na vystavenie povolenia. Dôvodom zavedenia protekcionistického opatrenia bol nedostatok devízových rezerv. Od roku 2012, po zavedení spomenutých opatrení, výrazne klesol dovoz do Argentíny, čo spomalilo rast pasívnej obchodnej bilancie, postupne však klesal aj vývoz. Na systém DJAI mnoho krajín podalo stážnosť na pôde WTO (medzi inými Japonsko, EÚ a USA), pretože fungoval podobne ako neautomatické licencie. WTO rozhodlo, že DJAI je v rozpore s článkom XI: 1 GATT z roku 1994, a uznalo ho ako prekážku dovozu (UNCTAD, 2017).

Nová vláda v roku 2015 sporné dovozné konanie nahradila automatickým licenčným systémom SIMI – Komplexným monitorovacím systémom dovozu (okrem citlivých produktov, pre ktorý platí neautomatický licenčný systém – použité automobily, papier, kartón, ocel, železo, nukleárne reaktory a jeho súčasti, hračky, textil a obuv), avšak DJAI ostal pre dovoz služieb. V marci 2017 bol systém DJAI, rozhodnutím 4008-E/2017, zrušený aj pre služby (European Commission, 2017).

Automatický systém sa využíva asi v 90 % prípadov. SIMI zjednodušil formálne pravidlá, je flexibilnejší a zredukoval množstvo povolení potrebných k dovozu.

Napriek tomu, že čas potrebný na vybavovanie dovozných licencií sa znížil o 80 % na 192 hodín, stále je to o 98 % dlhší čas ako priemer krajín OECD. Náklady na získanie povolenia, dokumenty, colné odbavenie a kontrola sú v porovnaní s týmito krajinami stále veľmi vysoké (1 200 USD v Argentíne oproti priemeru 200 USD v OECD) a dovoz neúmerne predražujú (WB, 2017).

V roku 2016 bol zavedený Národný systém zahraničného obchodu s jednotným kontaktným miestom (NSFTSW), ktorý uľahčuje postupy týkajúce sa dovozu, vývozu a tranzitu tovaru.

Štúdia Menon Economics poukazuje na to, že aj napriek zmenám pretrváva byrokracia, v niektorých oblastiach je regulácia stále nejasná a vedie k spochybňovaniu rozhodnutí pri posudzovaní individuálnych prípadov. 33 % respondentov poukázalo na problém s vybavením dovozných procedúr, 30 % považuje požiadavky na získanie dovoznej licencie, najmä ak sa týkala neautomatického konania, za problematické. Práve zavedenie NSFTSW by mohlo viesť k zníženiu korupcie (Bergman, E. – Fjose, S. – Brother, M. E., 2017).

Korupcia

Korupcia je v Argentíne nadálej problematická, napriek tomu, že prezident Macri považuje znižovanie korupcie za jednu zo svojich priorit. Korupcia pri prelievaní pretrváva, pracovníci colného úradu vyžadujú úplatky, inak je colný proces zdržovaný.

Transparency International zaradila Argentínu v roku 2016 na 95. miesto zo 176 krajín, v ktorých skúma vývoj indexu vnímania korupcie (Transparency International, 2017).

Limitovaný prístup na trh

Poskytovatelia satelitných služieb majú obmedzený prístup na argentínsky trh, a to aj po roku 2015. Vláda požaduje podpis bilaterálnych recipročných dohôd, napriek tomu, že reciprocia je naplnená účasťou v GATT/WTO. Španielsko a Holandsko takéto dohody podpísali.

Zemepisné označovanie – nedostatočná ochrana

Napriek tomu, že v Argentíne existuje register zemepisného označenia a ochrana zemepisného označenia je od roku 2004 upravená zákonom č. 25.163 pre vína a liehoviny a od roku 2009 zákonom č. 25.380 pre polnohospodárske a potravinárske produkty, žiadne tovary z EÚ so zemepisným označením v ňom zatiaľ neboli zaregistrované. Európske označovanie pôvodu považuje Argentínu za generické, všeobecné, ktoré systém neumožňuje registrovať, a z tohto dôvodu takéto označenia bývajú neoprávnene použité na domáce produkty (napríklad výroba parmskej šunky v Argentíne). Ochrana zemepisného označenia vychádza z dohody TRIPS.

Ochrana duševných práv

Problémom je kopírovanie CD nahrávok, softwarových produktov, oblečenia, hračiek. Pri agrochemických a farmaceutických produktoch sú pomalé procesy udeľovania ochrany a naopak, povolenie získavajú aj kópie originálnych produktov. Proces registrácie ochranných známok je zdĺhavý, zákon neumožňuje ochranu mena spoločnosti, len službu, ktorú poskytuje. Výrobok možno registrovať na 10 rokov.

Udelenie ochrany patentu na lieky môže trvať 6 – 7 rokov, všeobecne schválenie patentu 8 – 10 rokov (Bergman, E. – Fjose, S. – Brother, M. E., 2017).

Verejné obstarávanie

V roku 2001 bolo znovuzavedené opatrenie (zákon č. 23.697 a č. 25.551), na základe ktorého dáva vláda pri verejnom obstarávaní prednosť domácim subjektom, pri dodávkach palív existuje povinnosť využívať domáceho dodávateľa. Korupcia pri verejnem obstarávaní je vysoká a je skôr pravidlom ako výnimkou. Proces rozhodovania pri verejných zákazkách je netransparentný (European Commission, 2017).

Anti-dumping

Odhadom na 2 % dovoznej hodnoty Argentína uvaľuje antidumpingové clá, preto všetkým na tovary z Brazílie, EÚ, USA, Číny a iných ázijských krajín (UNCTAD, 2017).

Iné netarifné prekážky (UNCTAD, 2017):

- technické požiadavky najmä na produkty chemického priemyslu, stroje a zariadenia – niektoré sú jasne definované (balenie, označovanie, spôsob výroby) a ľahko splnitelné, iné vyžadujú špeciálne povolenia, napr. dovoz ovočia, zeleniny a obilnín, čo znemožňuje dovoz 70 % produkcie polnohospodárskych plodín, problematický je drevársky sektor,
- certifikácia a splnenie emisných a bezpečnostných požiadaviek pre všetky vozidlá, registrácia a povolenie od odvetvového riaditeľstva a Národného inštitútu pre priemyselné technológie.

Na druhej strane technické regulácie v agrosektore v EÚ sú pre dovozcu podstatne náročnejšie a pre Argentínu je EÚ obchodný partner s tăžkým prístupom (v porovnaní s trhmi v Latinskej Amerike).

K ďalším problémom, ktorým môže subjekt vstupujúci na argentínsky trh čeliť, patria:

- právna neistota a problematické vymáhanie práva, nutnosť využívania domáceho právneho poradcu pri uzatváraní dohôd,
- uzatváranie obchodných zmlúv, ako aj priebeh obchodu je zdĺhavejší ako v EÚ,
- politické riziká (Macriho vláda je menšinová).

Niektorým problémom, ako korupcia, zdĺhavé vybavovania povolení, byrokratické postupy, neznosť miestnych zvyklostí, sa dá vyhnúť najatím domáceho prostredníka alebo sprostredkovateľa.

Štúdia UNCTAD odhadla, že ak by krajiny MERCOSUR-u eliminovali netarifné prekážky v rámci združenia ako aj s EÚ a podpísali by s EÚ FTA (*variant 1*), vzrástlo by Argentíne HDP o 1349 mil. USD, EÚ o 4363 mil. USD. Ak by okrem toho prijali medzinárodné štandardy, nárast v prípade Argentíny by predstavoval 1 407 mil. USD, v prípade EÚ 4558 mil. USD (*variant 2*). V oboch prípadoch by bol uľahčený prístup pre export tovarov z EÚ. Ak by došlo k eliminácii prekážok a zjednoteniu štandardov len v rámci MERCOSUR-u, nepredstavovalo by to pre EÚ prínos v podobe rastu HDP. Ďalšie porovnanie potvrdilo, že v prípade dovozu automobilov a náhradných dielov, strojov a zariadení do Argentíny, sú prekážkou najmä netarifné prekážky (nie technické regulácie).

Realizácia variantu 1 by umožnila Argentíne zvýšiť celkový dovoz o 2,56 % alebo 2,51 % (najmä z okolitých krajín, predovšetkým Brazílie), export by vzrástol celkovo o 2,3 % (do EÚ by zvýšila vývoz najmä olejov, plastov, chemikálií a gumy, celkovo je však export Argentíny do EÚ drahý, oba varianty majú minimálny vplyv na objem exportu aj importu EÚ, redukovali by však náklady na realizáciu obchodu). Celkovo vychádza pre Argentínu výhodnejšie variant 2, t. j. nielen odstránenie netarifných prekážok a regulačná konvergencia v rámci MERCOSUR-u, ale aj dohoda o voľnom obchode s EÚ a prijatie medzinárodných štandardov. Podrobnejšie údaje o prínosoch variantov 1 a 2 štúdie UNCTAD poskytuje tabuľka 5.

Tab. 5 Argentína a EÚ (porovnanie: variant 1 a 2)

	Variant 1		Variant 2	
Nárast	Argentína	EÚ	Argentína	EÚ
HDP mil. USD	1349	4636	1407	4558
Importu v %	2,56 %	0,01 %	2,51 %	0,01 %
Export v %	2,3 %	0 %	2,26%	0,0 %

Zdroj: spracované podľa: UNCTAD, 2017.

4 Diskusia

K nárastu protekcionistických opatrení v Argentíne došlo v roku 2006, avšak pri sledovaní vývoja dovozu a vývozu EÚ môžeme konštatovať, že ich nárast samotný nemal negatívny vplyv na obchodné vzťahy EÚ a Argentíny. Naopak, obchod rástol až do krízového roku 2009, keď došlo k prudkému poklesu, avšak už v roku 2010 vzájomná výmena rástla. Dovoz EÚ začal klesať v rokoch 2011 – 2012 (peso bolo nadhodnotené a produkty nekonkurencieschopné), vývoz v roku 2013 (Argentína zaviedla reštrikcie na dovoz v roku 2011, vzhľadom na nízke devízové rezervy, postupne vzrástli aj colné tarify). Argentína podmieňovala dovoz ekvivalentným vývozom. Bariéry obchodovania boli z veľkej časti odstránené v roku 2015, avšak vývoz EÚ do Argentíny v roku 2016, aj napriek liberalizácii obchodu, klesol (dovoz je od roku 2013, s malými výkyvmi, vyrovnaný). Protekcionistické opatrenia majú negatívny vplyv na vzájomný obchod, na ten však negatívne vplývalo viacero faktorov:

- recesia v Argentíne s negatívnym rastom HDP,
- pokles exportu Argentíny do Brazílie, najväčšieho obchodného partnera (výrazný vplyv na devízové rezervy),
- radikálne reformy novej vlády prezidenta Macriho, ktoré viedli k zníženiu kúpnej sily obyvateľstva z dôvodu nárastu inflácie,
- väčšia orientácia Argentíny na dovoz z Číny (druhý najväčší dovozný partner 20 %, tretí vývozny 8,9 %), ktorej význam v zahraničnom obchode Argentíny každoročne rastie,
- protekcionistické opatrenia; najmä neautomatické licenčné konanie je stále časovo a finančne náročné – čo produkty z EÚ predražuje,

- colné tarify sú naďalej vysoké v porovnaní s EÚ (Argentína má priemer 12,6 % vs. EÚ priemer 3,35 %).

Pri komparácii vývoja obchodnej výmeny EÚ do regiónu Latinskej Ameriky sme dospeli k podobným záverom – celkovo export EÚ do regiónu v posledných dvoch rokoch klesol. Rovnako, od roku 2013, klesá aj vývoz EÚ do MERCOSUR-u. Dovoz do regiónu, ako aj do zoskupenia MERCOSUR, má tiež klesajúcu tendenciu. MERCOSUR má protekcionistickú zahraničnoobchodnú politiku, preto je prístup na trh stážený, klesá nám však obchod s celou Latinskou Amerikou, takmer s každou jednou krajinou okrem Mexika a Nikaraguy, v prípade Čile nám narástol vývoz. Dôvodom bude prítomnosť konkurenčieschopnejších obchodných partnerov (Čína).

Porovnanie štúdií UNCTAD ukázalo, že odstránenie netarifných prekážok vplyvom podpisu dohody o FTA s MERCOSUR-om by malo pozitívny dopad na rast HDP EÚ aj krajín MERCOSUR-u (vrátane Argentíny), odstránenie samotných netarifných prekážok a zavedenie medzinárodných štandardov by neprinieslo výrazný nárast dovozu a vývozu EÚ do Argentíny.

Záver

Cieľom príspevku bolo vyhodnotiť zahraničnoobchodnú spoluprácu EÚ s Argentínou a identifikovať najzávažnejšie prekážky vzájomného obchodu. Celkovo obchod EÚ s Argentínou, ako aj regiónom Latinská Amerika klesá. Dôvodom poklesu v Argentíne sú nielen tarifné a netarifné prekážky obchodu, pokles spôsobuje narastajúci podiel iných obchodných partnerov, recesia v Argentíne spôsobená reformami novej vlády a klesajúci obchod s Brazíliou, ktorá je pre Argentínu najdôležitejším trhom.

Argentína má vysoké priemerné tarify na dovoz tovarov, ktoré sú pre EÚ zaujímateľné (automobily, náhradné diely, chemický priemysel a pod.), avšak problematickejší je vysoký počet netarifných prekážok, najmä dovozné povolenia, ochrana duševného vlastníctva, certifikácie na automobily a rôzne technické požiadavky. K oživeniu obchodu, z hľadiska bariér obchodu, by mohlo dôjsť, ak by Argentína znížila časovú náročnosť vybavovania dovoznych licencí a znížila by náklady z dnešných 1 200 USD na priemer OECD. V obchode s liečivami a agrochemikáliami by mala skratiť proces udeľovania patentov a zlepšiť legislatívu na ochranu duševného vlastníctva. Colné sadzby sú v porovnaní s vyspelými ekonomikami vysoké, najmä v segmente nepoľnohospodárskych produktov.

K odstráneniu najmä tarifných prekážok a eliminácii netarifných by prispela dohoda o voľnom obchode medzi EÚ a MERCOSUR-om, kde rokovania uviazli aj kvôli neochote Argentíny spolupracovať s EÚ, nová vláda však prejavila vôľu zjednodušiť obchodovanie a rokovania boli obnovené. Podpis dohody sa však v najbližšom období neočakáva.

V Argentíne prevláda optimizmus zo zavádzaných reforiem, už od roku 2018 sa predpokladá rast HDP, ako aj rast zahraničného obchodu. Makroekonomicke indikátory naznačujú, že Argentína sa vymanila z recesie. Aj v prípade potenciálnych politických rizík (výmena vlády) sa nepredpokladá, že by sa Argentína vrátila do „starých koláj“ silného protekcionizmu. K zmenám je naklonená väčšina spoločnosti a keďže Macriho

vláda je menšinová, všetky reformné kroky prechádzajú procesom prácneho schvaľovania a teda súhlasu väčšiny opozície. Nový prezident Argentíny má ambiciozne plány zlepšiť hospodárstvo a podnikateľské prostredie Argentíny, zatraktívniť Argentínu pre PZI a upraviť vzťahy s EÚ a USA.

Zoznam bibliografických odkazov

- Bergman, E., Fjose, S. & Brother, M.E. (2017). *Trade and Investment Barriers in Argentina*. Oslo: Menon economics. (Nr. 5/2017). Dostupné 5.1.2018 na <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2017-5-Trade-and-investment-barriers-in-Argentina.pdf>.
- BNP Paribas. (2017). *Argentina*. Dostupné 13.5.2017 na: <http://economic-research.bnpparibas.com/Views/DisplayPublication.aspx?type=document&IdPdf=29821>.
- European Commission. (2017). *Trade. Argentina*. Dostupné 26.3.2017 na <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/argentina/>.
- European Commission. (2018). *Trade. Argentina*. Dostupné 10.1.2018 na <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/argentina/>.
- European Commission. (2017). *Trade. Market Access Database. Barrier fiches. Argentina*. Dostupné 16.3.2017 na http://madb.europa.eu/madb/barriers_result.htm?isSps=false&countries=AR.
- European Commission. (2017). *European Union, Trade with goods with Latin American Countries*. Dostupné 6.3.2017 na http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_111527.pdf.
- European Commission. (2017). *Trade. Mercosur*. Dostupné 26.5.2017 na <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/mercosur/>.
- European Commission. (2017). *European Union, Trade. Countries and Regions*. Dostupné 20.5.2017 na <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/>
- European Commission. (2017). *Trade in goods with Argentina*. Dostupné 16.5.2017 na http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113344.pdf.
- European Commission. (2017). *EU market access flash note*. Dostupné 2.1.2017 na http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/january/tradoc_154188.pdf.
- Export.gov. (2016). *Argentina Trade Barriers*. Dostupné 1.6.2017 na <https://www.export.gov/article?id=Argentina-trade-barriers>.
- Gov.uk. (2017). *Doing business in Argentina: Argentina trade and export guide*. Dostupné 7.1.2018 na <https://www.gov.uk/government/publications/exporting-to-argentina/doing-business-in-argentina-argentina-trade-and-export-guide>.
- Imf. (2017). *Data. Argentina*. Dostupné 6.6.2017 na http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/weodata.aspx?pr.x=48&pr.y=8&sy=2015&ey=2018&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=213&s=NGDP_RPCH%2CPPPGDP%2CPPPPC%2CPCPIPCH%2CTMG_RPCH%2CTXG_RPCH%2CLUR%2CGGXWDG_NGDP&grp=0&a=.

- Imf. (2018). *Data. Argentina*. Dostupné 12.1.2018 na [http://www.macmap.org/CountryAnalysis/AverageTariff.aspx](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/weorept.aspx?pr.x=75&pr.y=9&sy=1990&ey=2018&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=213&s=NGDP_RPCH%2CNGDPD%2CPPPPC%2CPCPIPCH%2CTM_RPCH%2CTX_RPCH%2CGGXWDG_NGDP&grp=0&a=.</p><p>Itc. (2018). <i>Tarif averages</i>. Dostupné 5.1.2018 na <a href=).
- Mzv. (2016). *Ekonomická informácia o teritóriu. Argentínska republika*. Dostupné 14.5.2017 na https://www.mzv.sk/documents/10182/620840/Argent%C3%A1na+-+ekonomick%C3%A1+inform%C3%A1cia+o+terit%C3%B3riu_Apr2016.pdf.
- Oecd. (2017). *Argentina*. Dostupné 5. 5. 2017 na <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/arg/#Destinations>.
- Transparency International. (2017). *Corruption perception index 2016*. Dostupné 11.3.2017 na https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016.
- The Economist. (2014). *A century of decline*. Dostupné 23.1.2017 na <http://www.economist.com/news/briefing/21596582-one-hundred-years-ago-argentina-was-future-what-went-wrong-century-decline>.
- Unctad. (2017). *Non-Tariff Measures in Mercosur: Deepening regional integration and Looking Beyond*. Dostupné 7.1.2018 na http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab2016d1_en.pdf.
- Vyskočová, B. (2017). *Perpektívny podnikania subjektov z EÚ v Argentíne*. Bakalárská práca, e.č. 102003/B/2017/36086129769150723, OF Ekonomická univerzita, Bratislava.
- Wb. (2017). *Doing business. Argentina*. Dostupné 9.6.2017 na: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/argentina>.

RECENZIA/BOOK REVIEW

ZUBAĽOVÁ, Ľ. 2017. *Zahraničnoobchodná politika EÚ (vzťahy s vybranými regiónmi)*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 168 s.

Kristína Drieniková¹

Na konci druhej dekády 21. storočia dochádza k mnohým zmenám vo svetovom hospodárskom prostredí, zmenám, ktoré sú turbulentné a dynamicky menia podmienky globálneho obchodu. Menia sa pozície krajín, regiónov, od prelomu milénii nastávajú zmeny v rovnováhe hospodárskej a finančnej sily zo západu na východ, najmä do ázijského regiónu.

Európska únia, ktorá ešte stále predstavuje jedného z najvýznamnejších hráčov globálneho obchodu, musí reagovať na meniacu sa globálne hospodárske prostredie. Vo svojej obchodnej politike sa snaží o čoraz väčšiu otvorenosť a liberalizáciu obchodných tokov, prehľbuje spoluprácu s tretími krajinami. V poslednom období čeliла i čelí viacerým výzvam, ktoré ovplyvňujú aj smerovanie jej obchodnej politiky. Medzi ne môžeme zaradiť úspešné referendum o vystúpení Veľkej Británie z EU, snahy o prehľbovanie obchodnej spolupráce s ázijsko-pacifickým regiónom či čoraz viac skloňovaný princíp protekcionizmu, a to predovšetkým v obchodnej politike jej najväčšieho obchodného partnera. Preto sa EÚ čoraz viac sústredí i na regióny, s ktorými má bohatú obchodnú história a ktoré dôležité z pohľadu budúcich obchodných a hospodárskych vzťahov.

Vysokoškolská učebnica Zahraničnoobchodná politika EÚ (vzťahy s vybranými regiónmi) autorky Ľubice Zubaľovej veľmi promptne reaguje na prebiehajúce zmeny a trendy v obchodnej politike Európskej únie. Zameriava sa na spoluprácu EÚ s vybranými regiónmi, a to najmä krajiny západného Balkánu, Severnej Afriky a Blízkeho východu, krajiny Afriky, Karibiku a Tichomoria známe pod skratkou AKT a krajiny latinsko-amerického regiónu. Zároveň sa venuje aj špecifikám spoločnej pol'nohospodárskej politiky, keďže práve pol'nohospodárske komodity tvoria významnú časť obchodných vzťahov EÚ s danými regiónmi.

Jej cieľom je analyzovať zahraničnoobchodné vzťahy EÚ s vybranými regiónmi a skúmať zmeny, ku ktorým vo vývoji krajín a vzájomných vzťahov dochádza. Z tohto hľadiska je učebnica rozdelená na päť kapitol. Každá kapitola venujúca sa spolupráci EÚ s vybranými regiónmi obsahuje krátku a výstižnú charakteristiku daného regiónu s dôrazom na jeho hospodársko-politickej špecifiká a poukazuje na vývoj vzájomnej spolupráce podľa jednotlivých období.

Prvá kapitola učebnice Spoločná pol'nohospodárska politika EÚ sa venuje špecifikám obchodovania s pol'nohospodárskou a potravinárskou produkciou v EÚ a poskytuje prehľad, ako sa vzájomne ovplyvňujú obchodná a pol'nohospodárska politika. Študenti

¹ Ing. Kristína Drieniková, PhD.; Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra medzinárodného obchodu, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava; E-mail: kristina.drienikova@euba.sk

vdľaka nej získajú prehľad o cieloch, princípoch, nástrojoch spoločnej pol'nohospodárskej politiky. Podrobne sa venuje úprave pol'nohospodárskej politiky v rámci GATT a WTO.

V druhej kapitole sa autorka zameriava na región západného Balkánu. Sprehľadňuje vývoj vzájomných vzťahov počas 90. rokov 20. storočia ako aj po roku 1999. Správne upozorňuje na rastúcu úlohu Ruska i Turecka v regióne. Podrobne popisuje nástroje obchodnej politiky EÚ voči krajinám západného Balkánu vrátane stabilizačného a asociačného procesu i prístupového procesu daných krajín do EÚ. Zároveň podrobne analyzuje obchodnú spoluprácu EÚ s jednotlivými krajinami a jej špecifiká.

Tretia kapitola rieši spoluprácu EÚ s desiatimi krajinami v oblasti Stredozemného mora – krajinami, ktoré sú súčasťou tzv. južnej vetvy európskej susedskej politiky. Výstížne charakterizuje a poukazuje na hlavné problémy regiónu – či už ide o migráciu, nedostatok pitnej vody, rast chudoby či nezamestnanosť mladých, poukazuje aj na význam ropy, ktorá ovplyvňuje hospodárstvo regiónu. Podrobne popisuje vývoj vzájomnej spolupráce, ako aj význam a znaky eurostredomorských asociačných dohôd. V ďalšej časti analyzuje obchodné vzťahy EÚ s regiónom ako celkom i s jeho jednotlivými krajinami. V závere kapitoly hodnotí spoluprácu Slovenska s krajinami regiónu Severnej Afriky a Blízkeho východu.

Predmetom ďalšej kapitoly sú tradičné vzťahy Európskej únie s krajinami Afriky, Karibiku a Tichomoria. V úvode autorka poukazuje na hlavné hospodárske charakteristiky, resp. problémy týchto rozvojových krajín. Poukazuje na vývoj vzájomnej spolupráce cez dohody o pridružení týchto krajín (zväčša bývalých kolónií) k Európskym spoločenstvám, nový prístup v rámci Loméskych dôhod a obdobie od nového tisícročia viažuce sa k Dohode z Cotonou, jej principom a novým režimom upravujúcim vzájomné obchodné vzťahy. Autorka sa podrobnejšie venuje práve dohodám o ekonomickom partnerstve (EPAs), ich prioritám a prínosom. Ďalej analyzuje obchodnú spoluprácu so šiestimi regiónmi AKT vyčlenených podľa rokovania o dohodách EPAs. V závere kapitoly sa autorka venuje aj iniciatíve Aid for Trade zameranej na podporu rozvojových krajín v medzinárodnom obchode.

Posledná kapitola učebnice podrobne rieši spoluprácu EÚ s krajinami latinskoamerického regiónu. V úvode takisto poukazuje na hlavné hospodárske znaky a problémy regiónu a analyzuje vývoj vzájomnej spolupráce s EÚ v štyroch etapách od 60. rokov 20. storočia. Ďalej sa zameriava na špecifík obchodnej politiky EÚ – z hľadiska dohôd s jednotlivými krajinami či zoskupeniami regiónu. Podrobnejšie sa venuje MERCOSURu, Andskému spoločenstvu národov, Mexiku, Čile a Kube, ktorá má podľa slov autorky „v rámci tejto skupiny vo vzťahu k EÚ zvláštne postavenie“.

Uvedená vysokoškolská učebnica podáva ucelený prehľad špecifík a nástrojov obchodnej politiky EÚ vo vzťahu k prevažne rozvojovým regiónom – Latinskej Amerike, krajinám južnej vetvy susedskej politiky, krajinám AKT, ako aj voči krajinám západného Balkánu. Zároveň je významná z pohľadu špecifík spoločnej pol'nohospodárskej politiky a jej vzťahu voči spoločnej obchodnej politike EÚ. Svojou štruktúrou, obsahom, kvalitou a najmä aktuálnosťou je významným teoretickým i praktickým prínosom pre študentov nielen Ekonomickej univerzity, ale aj iných univerzít zameraných na problematiku medzinárodného obchodu a zahraničnoobchodnej politiky či pre odborníkov z praxe, ktorí sa chcú zorientovať v danej problematike.

Poznámky
